עמק הבכא

ספר הקורות והתלאות אשר עברו על בית ישראל

מאת הסופר הקדמון הנעלה

ר׳ יוסף הכהן הרופא

מעיר אויניון.

עֵמֶק הַבָּכָא

ספר הקורות והתלאות אשר עברו על בית ישראל

מאת הסופר הקדמון הנעלה

ר׳ יוסף הכהן הרופא

מעיר אויניון.

Mit kritischen Noten begleitet

von

Dr. M. LETTERIS.

Mitglieder der asiatischen Gesellschaft in Paris. der deutschen morgenländischen gesellschaft in Halle und Leipzig etc,

KRAKAU

Druck von Josef Fischer. — Verlag v. Faust's Buchhandlung.

1895.

עמק הבכא.

Forsan et haec olim meminisse juvabit.
Virgil.

בימים האלה, עת זרוע ה׳ עלינו נגלתה להרים את כבודנו ולהושיבנו בְּתוֹר האדם המעלת, חפשים ממאסר גֵּו ורות — הנה גם חכמת ישראל, אשר ישבה בדד בשפל המדרגה ימים רבים, נשאה ראש להיות לתהלה בקרב הארץ.

חכמי לב המושכים בשבט סופר וכל יקר ראתה עינם, בשתים הרימו כבודנו בין העמים: בתבונות כפיהם עשו חיל ותושיה לרוב הודיעו בספרים אשר חברו; ובחקרי לבם הוציאו תַּעלומה אור, ועל אוצרות חשך מַטְמֻנֵי מסתרים מפעלות אנשי שֵׁם בימי קדם הופיע נְהָרָה: הנה כן קראו גם לילדי חֲצֵרֵי שכל דְּרוֹר, תחת אשר בכתב יד נסתרו מנגד עינינו ימים רבים ובאוצרות הספרים כמו בְּבָתֵּי כְּלָאִים הָחְבָּאוּ, ולא עליהם נגה אור.

ובלעדי אגיד, הלא תדעו אחי ועמי! כי לא מאלה קְטַנֵּי נפש בני בלי-שֵׁם בימינו אנכי דובר, אשר מקוצר יד ומחסרון דעת לעשות תושיה בהגות לבם, ובחפצם לבוא גם המה בסוד חכמים, אחזו דרך קצרה, לעשות להם שם על נְקַלָּה בין לילה. כי יקחו מן הבא בידם איזה ספר כתב יד הנשכח כמת מלב ויוציאוהו לאור בשגיאות לא מעט, למען יִקָּרֵא שמם על מעשה לא להם, ועל שער הספר יקראו בגרון: זה יצא ראשונה ביד פלוני אלמוני, היושב בשבת תחכמוני! וכבר חכמים הגידו לא

כחדו לענות כחשם בפניהם ולגלות מערומיהם, אשר קִרְבָּם לא ידעו ולא יבינו לקרוא שתים שלש דלתות בספר היוצא על ידָם לאור בעד אגורת כסף, ויהיו לשחוק לכל רואיהם.

ואני המדבר, הנה מנעורי עד היום הזה עמלתי להביא כפעם בפעם מנחה לבני עמי מעט צרי ומעט דבש מזמרת ארץ אבותינו ומכל חמדת ישראל כאשר לְאֵל ידי, אם בלשון עבר או בשפת נכר. יותר מעשרים ספרים חברתי והוצאתי לאור, והודות לאלהי חסדי כי מצאתי שֶׂכָר אמת לפעולתי, כי עֲמלי ויגיע כפי מצאו חן בעיני אנשי דעת רבים ונכבדים אשר ברוב ארצות האירופ״ה. ובכל זאת הרימותי ידי! כי מכל הכבוד אשר עשיתי לי בפועל ידי והגיון לבי, כפלים לתושיה תערב לנפשי בהוציאי לאור דבר חפץ הכמוס באוצרות הספרים, למען תִּגָּלֶה תפארתו בקהל רב. כזאת היה עם לבבי, כי סבותי צאת לאור כתב יד ספר מגדל עז להמליץ הגדול מו״ה משה חיים לוצאטו ז״ל, בעזרת ובחברת חכמי לב, וספר אלה בני הנעורים להמליץ הנעים ר׳ אפרים לוצאטו, אחרי ספו תמו מעט הספרים אשר יצאו ממנו ראשונה לאור בקרית לונדון בשנת תקכ״ח, ויאבדו מתוך הקהל.

גם עתה עוד לא התרפיתי במלאכתי לעשות עם אלהים, ועוד ידי נטויה לעשות תושיה, כי אִנָּה ה׳ לידי ספר יקר ערך עודנו בכתובים, הוא ספר עמק הבכא להרופא החכם הסופר הנעלה ר׳ יוסף הכהן הנולד באויניון בשנת רנ״ו. הוא יוסף, אשר הפליא עצה הגדיל תושיה בספרו הנודע: דברי הימים, הנדפס בוויניציאה בשנת שי״ד. אמנם בספר המדובר בו, הוא עמק הבכא, עוד הוסיף אמץ לעשות חיל, בו יספר כל הקורות והתלאות

אשר עברו על בית ישראל מן חרבן בית אלהינו על ידי הרומיים עד זמנו, ויכתוב בספר לזכר עולם. ויכר יוסף את אחיו והם לא הכירוהו, כי רק אחד מאלף יודע כחו ועוצם ידו במליצת לשון אבותינו, תחת אשר בעמים יצא לו שֵׁם עולם לא יִכָּרֵת, וספר דברי הימים נעתק בלשונותם לגוייהם, ללשון רומי וצרפת, ובימינו גם ללשון אנגלי.

והנה ידידי היקר החכם המפואר תפארת ישראל מו״ה שד״ל, משען ומשענה לכל דבר טוב, שלח לידי זה שלש שנים בעוד שַׂמְּח ושערוריה בארץ, ספר עמק הבכא בכתב יד להוציאו לאור, וַיְיַפֵּהוּ ויענדהו עדי עדיים בהערות יקרות מאירות עינים כמשפטו כל הימים: ואני שמתי את ההעתק הנמצא בבית אוצר הספרים של אדונינו הקיסר ירום הודו ליסוד מוסד בגשתי להוציאו אורה, ונתתי לוית חן סביב סביב לו את הערות ידידי החכם שד״ל, אם אשר כתב בשולי הכ״י או אשר שלח לי רצוף באגרותיו אלי כפעם בפעם. גם אני שמתי נוספות בשולי הספר דברים אחדים כיד ה׳ הטובה עלי.

ועתה שלומי אמוני ישראל, אוהבי לשון וספר: הנה אנכי העמסתי על שכמי המשא הכבד להוציא הספר הזה לאורה בהוצאות רבות. ואני לבדי ומעמי אין איש אתי פה לתמוך את ידי: כי עשירי בני עמנו מרביתם בעמים יתבוללו, ויבושו לבוא בברית עם תופשי תורה ואוהבי לשון עבר, ומה גם להיות עוזרים ותומכים ידי המוציא ספר חדש לאור. כשחוק להם עשות תושיה בלשון אבותינו: אכן בכל זאת דבר אלהינו לא יפול ארצה, כי אהבת לשוננו נָסַבָּה עתה לחכמי לב אשר לא מבני ישראל המה, ותחת אשר מכבדיה הִזִילוּהָ, מחרפיה ירוממוה. נדיבי עם אך

מעט מוער ובראשם חכמי האקארעמיא המהוללה של אדוננו הקיסר יר״ה בוויען היו לי עזר כמעט למען יפוצו מעינות החכמה חוצה. יְשַׁלֵּם ה׳ פעלם. ואתם הנשארים בכל המון ישראל עוד אוהבים נאמנים לחכמת קדמונינו, תתיצבו מנגד בלי שים לב לדבר הזה? ואחרי כן תצעקו מרה על מפלת לשוננו הקדושה?! חלילה לכם! נכון לבי בטוח, כי חלק כחלק תקחו בעמלי ויגיע כפי, לבל תהי האמת נעדרת, והחכמה עזובה ושכולה מאין תומך. נפשי יודעת מאד: כי עוברי בעמק הבכא מעין ישיתוהו, לשאוב ממנו כוס ישועות לשם ה׳ ולהודות לאל חסדו, כי הימים הראשונים יפלו וישראל עושה חיל, בצל מלכי חסר יתלונן עם שוקט ובוטח בכל הגוים סביבותיו כשבת אחים יחד. באין שטן ואין פגע רע. זאת הַמַּרְגֵּעָה רפואת תְּעָלָה למכת מכהו מקדם!

ואלה דברי ידידי שד״ל אשר אמר עם הספר, בם יטיף טלתו על קורות המחבר וחבוריו לאמר:

„ר׳ יוסף הכהן הרופא הנולד באוויניון (Avignon) בשנת רנ״ו (בסוף שנת 1496) ומבן חמש ש״ית ואילך ישב באיטליאה בגינובה (Genova) וסביבותיה, הרפיס בוויניציאה בשנת שי״ד (1554) ספר דברי הימים למלכי צרפת ומלכי בית אוטומאן, ובתוך עניני האומות ההנה כתב גם כן ספור כמה וכמה מהתלאות אשר מצאו את אבותינו מן החרבן עד זמנו, והספר ההוא נדפס שנית באמשטרדם בשנת תצ״ג (1733). ובשנת שי״ח, אחרי ראותו את ספר שמואל אושקו (Usque) בלשון פורטוגאל Cònsolacam as tribulacoens de Ysrael וזה שמו: (Ferrara 5313) הכולל ספור תלאות וצרות הגלות, הרבה

יותר ממה שנכלל בספר דברי הימים הנ״ל, אז התחיל ר׳ יוסף הכהן לכתוב הספר הזה, כלו מיוחד לקורות בני ישראל ותלאותם במשך הגלות, והשלימו ביום ו׳ כסלו שכ״ד (סוף 1563), ואחרי אשר התפשטו ממנו העתקות בערי איטליאה (כי אמנם חוץ איטליאה נשאר הספר הזה בלתי ידוע, ואפילו De Rossi האיטלקי לא יָדָעוֹ), לא חדל המחבר מהוסיף בו דברים הן בסופו והן בגופו, וחזר והשלימו ביום כ״א תמוז של״ה (1575) והוא בן ע״ט שנה. אחרי כן קם אחד מן החכמים, לא נודע שמו, ולקח הנסח הראשון מהספר (כי השני לא נודע לו) והוסיף בו כה וכה קצת הגהות, מעט בכמות ומעט באיכות, ובסוף הספר הוסיף ספור המאורעות שאירעו בימיו עד שנת שס״ה (1605). הנסח הזה הכולל מלאכת ר׳ יוסף הכהן עד שנת שכ״ד ותוספות „המגיה" עד שנת שס״ה, נמצא בידי וביד ידידי מוהר״ר רמש״ג נ״י המורה לצדקה בקהל הזה: והנסח האחר הכולל מלאכת ר׳ יוסף הכהן עד שנת של״ה נמצא ביד ידידי החכם יוסף אלמנצי הי״ו בלי הגהות ותוספות מאדם אחר. וההעתק הזה אשר אספתי ולקטתי הוא כולל מה שיש בזה ומה שיש בזה, רק ההגהות שהוסיף המגיה השמטתי אותן, כי לא מצאתי בהן ענין חדש, רק לקוטים מספרים מפורסמים, וגם בהעתק אשר ביד מוהר״ר רמש״ג הושמטו, ורק אחת מהן העתקתי, והיא בשבח ישיבת קרימונה ובשבח הרב יוסף אוטולינגו. והוספתי גם אני כה וכה קצת הערות ותרבה יותר היה ראוי להוסיף, ולא רציתי להאריך. גם לפעמים הוספתי בכתב רומי שמות האנשים והמקומות שהזכיר המחבר בכתב עברי, וגם בזה הרבה הנחתי מקום

לבאים אחרי *) כי אמנם עִקַּר חובתי וְעִקַּר יגיעי ועמלי היה לבדוק הנסחאות הנמצאות לפני ולהוציא מהן הנסח היותר מתוקן, והיותר מסכים לכוונת המחבר ולסגנון לשונו. ע״כ לשון החכם שד״ל. —

והנה על דבר אחד, וגדול הוא אלי, אטיף מלתי ואעירה עליו את לב הקורא, למען ישקול בפֶלס את מחשבות לבו, לבל ימהר להוציא בחפזו משפט מְעֻקָּל.

הנה לא כסופרי דברי הימים בימינו אלה, היו קוראי הדורות מראש בבני ישראל בימים הראשונים. אזי חמת המציק נתנה קול על מרומי קרת וקנאת הדת עתקה גם גברה חיל וידה בעורף נדחי ישראל הנרדפים על צוואר מגוי אל גוי וממלכה אל עם אחר, למצוא מנוחה מעט בארץ לא להם. לכן כותבי דברי הימים בעמנו בגשתם אז אל המלאכה לספר לדור יבוא את אשר היה בימיהם והתלאות אשר מצאו את בני ישראל, מעיהם חמרמרו בקרבם ולבם דַוָּי, ולא עצרו כח לכתוב בשלום והשקט את אשר היה בימיהם בספר זכרון, כי אם צעקו מר ויקללו נוגשיהם מנדיהם והמציקים להם מדי כתבם על ספר נגעי בני עמם וְעֻנּוּת נפשם בידי צר.

הנה כן פעל ועשה גם ר׳ יוסף הכהן בספרו דברי

---

*) ואני המוציא לאור הוספתי הנה והנה על הערות שד״ל הנרמזות באות (L.), והתמתי את שמי תחת הנוספות מעשי אצבעותי (Lts.). גם שמות ערים ומקומות אשר הניח החכם ההוא בלי העתקה, נסיתי להעתיקם בלע״ז בפנים הספר; אמנם לא הבאתי להם ציונים לבדם להפרידם ממלאכת עבודת שד״ל, כי דברים קלי ערך המה תמים להם אות ולחלקם בשלי ושלך.

הימים למלכי צרפת ובית אוטומאן, וביתר עז בספר עמק הבכא אשר נוכח פניך. סלח לו קורא נכבד אם במרי שיחו יתקצף ויקַלל גוי ואלהיו אשר לא כדת. אמנם מר לנו מר כיום לשמוע חרפות וגדופים יוצאים מפי איש היקר הזה: ובכל זאת לא נעצור כח לשים אשם נפשו. „אל תדין את חברך עד שתגיע למקומו“, הורו המורים הקדמונים. ומי יודע אם בקרב העם ההוא היינו יושבים, ועל שכמנו עול כבד ומועקה במתנינו, אם לא שפכנו גם אנו חמה וקצף קללה ונאצה על צוררי ישראל, והיינו חטאים:

שא נא קורא נכבד לעון הכהן הגדול מאחיו ואל תפן אל התרגזו וקצפו. התיצב במקומו וזמנו בין אנשי דורו, ושפוט משרים. ברוך האלהים, אשר פדה נפשנו מני צר, כי בצל מלכי חסד ובארץ מטוהרה מחלאת הגוים הראשונים ומְשׁוּבַת דרכם נשב לבטח באין מכלים דבר. שנאת הדת חלפה הלכה ואיננה, חרב נוקמת נקם ברית הושבה אל תַּעְרָהּ לנצח, ואנחנו בחבלי אדם בעבותות אהבה נפש בנפש נקשרנו וכשבת אחים יחד באנו בברית עם העמים אשר סביבותינו אוהבי אדם, חסד ואמת. ומי יתן והיה לבבם זה אלינו לטוב כל הימים! —

עוד זאת יִוָּדַע לך, ידיד יקר! כי החכם המפואר מו״ה אשר (A. Asher), סוחר ספרים בברלין ולונדון, איש חיל רב פעלים אשר עשה לו שֵׁם עולם בהדפסת ספר מ ס ע ו ת ב נ י מ י ן עם העתקה מפוארה ומכתבים נכבדים בלשון אנגלי, נדב את לבו להעתיק גם ספר עמק הבכא ללשון אנגלי בהשכל ודעת לתועלת יושבי מדינת האי רוכלת העמים, כאשר גלה את אזני זה ימים. — ידידי

הרב הגדול המהולל מוהר״ר שי״ר הבטיח לי פעמים ושלש לתת מאמר מחקרי לספר הזה; אמנם מלאכת עבודתו בהוצאת ס׳ ערך מלים אשר הוא עוסק בה כעת לא תתנהו לשמור מוצא שפתיו עד היום הזה. גם ידידי הרב החוקר הגדול מוהר״א גייגער הבטיח לשלוח לי תבונות כפיו על כותב המחברת הזאת ודרכי ומנהגי בני ארצו, אף מלא את דברוו; אמנם אֵחַר לבוא עם חקרי לבבו אחרי תמה ותשלם המלאכה. אולם דברי חכמתו לא יפלו ארצה ואמהר ואחיש מעשי להוציאם במקום אחר לאור במהרה ברצות ה׳ דרכי. — ואני בטרם אכלה לדבר, אשלם תודות להגביר היקר יקר רוח, איש חמודות, האדון מו״ה ב׳ באק נ״י, והגבירים היקרים אוהבי בית יעקב וחכמת ישראל מו״ה חיים אפרתי מאָדעססא ומו״ה מאיר קאללער מבראָדי, כי גם המה תמכו את ידי ומלאכת עבודתי זאת ברוח נדיבה, יברך ה׳ חילם ופועל ידיהם ירצה!

כה דברי המוציא לאור החותם פה וויען, בבית אוצר הספרים של הקיסר יר״ה, בעשרה לחודש סיון ה׳ תרי״א (10 Juni 1851).

Dr. M. Letteris.

ספר עמק הבכא

אשר חברתי אני יוסף הכהן בכמ״ר יהושע הכהן זצ״ל פה ווטאגו (Voltaggio) בשנת ה׳ אלפים ש״ח.

ואשא משלי אני יוסף הכהן וָאמַר:

שֵׁם הַסֵּפֶר עֵמֶק בָּכָא כִּי הָאֱמֶת כִּשְׁמוֹ כֵּן הוּא
שֶׁחִבֵּר יוֹ־ סֵף הַכֹּהֵן גַּם לֹא חָסֵר שֶׁמֶץ מֶנְהוּ
לָכֵן כָּל־קוֹ רֵא בוֹ, יָשׁוּם יִבְכֶּה עַל קוֹ־ רוֹת עַמֵּהוּ
יִזְּלוּ עֵינָיו דִּמְעָה תָמִיד עַד כִּי מַעְיָן יְשִׁיתֵהוּ
יִשָּׂא עֵינָיו אֶל־עָל, יֹאמַר: עַד אָן מַכֵּ־ הוּ יַכֵּהוּ?
עוּרָה אֵלִי צוֹרִי גוֹאֲלִי! וּקְבַע נֶפֶשׁ אֶל קֹבְעֵהוּ
וּפְדֵה עַם זֶה נִבְזֶה רָזֶה עַל יַד בֶּן יִ־ שַׁי מַלְכֵּהוּ
וַארוֹמִמְךָ לָעַד לֵאמֹר עַל מִי לֹא יָ־ קוּם אוֹרֵהוּ?
לָכֵן שִׁמְעוּ עַמִּים וּרְאוּ כִּי הַמִּשְׁפָּט לֵאלֹהִים הוּא.

ואוסיף עוד שאת מִשלי ממרירות לבי וָאמַר:

מִי הוּא הָאִישׁ הָאַכְזָרִי שֶׁלֹּא יִבְכֶּה בִּרְאוֹת סִפְרִי?
שֶׁלֹּא יָשׁוּם שֶׁלֹּא יִשְׁאַף, כַּשֵּׁדִי יִהְיֶה אוֹ אִישׁ מִצְרִי?
לָכֵן יוֹם נִשְׂ־ רַף מִקְדָּשִׁי יִקְרָאֶנּוּ כָּל־אִישׁ עִבְרִי*)
כִּי עָבוּר עֵ־ מֶק הַבָּכָא יָאוּת לוֹ אָז יוֹם תַּמְרוּרִי,
וּבְכֵן צוּרִי! רַפֵּא צִירִי, כִּי אֵין עוֹד מַרְ־ פֵּא בִּבְשָׂרִי
בַּאֲשֶׁר אַתָּה רוֹפֵא כָל־חַי וּלְכָל מַדְוֶה אַתָּה צֳרִי.

---

*) בקצת קהלות איטליאה קראו בימים הקדמונים בספר עמק הבכא בתשעה באב לפסוק בו היום לפני האלהים. (Lts.)

אמר יוסף בן יהושע בן מאיר בן יהודה בן יהושע בן יהודה בן דוד בן משה מן הכהנים, אשר יצא מגואיטי מארץ ספרד *) : להיות כי התלאות אשר עברו עלינו מיום גלות יהודה מעל אדמתו עד היום הזה מפוזרות הנה והנה, נתתי אל לבי לחברם בחבור קטן יכלול את אשר מצאה ידי בקונטריסי הסופרים אשר כתבו לפני בלשון עברי ובספריהם, ואקרא שמו **עמק הבכה** **) כי כשמו כן הוא, וכל הקורא בו ישום וישאף יחד ועפעפיו יזלו מים, וישים ידיו על חלציו לאמר עד מתי ה׳ ! אל אלהי אתחנן יתמו ימי אבלנו וישלח משיח צדקנו ויגאלנו במהרה למען רחמיו אמן ואמן.

---

*) העיר הזאת נקראת Guete או Huete. והמחבר הזה כותב לפעמים גואיטי (ועיין צונץ צייטשריפט שלו ברלין 1822 עמוד 134) וכאן כתב בגימ"ל. ובעיר מולדתי טריאסטי ידוע ומפורסם בחכמה ובעושר הר"ר יצחק Guetta אשר בא שמה זה ימים רבים מארץ המערב ואבות אבותיו היו ממגורשי ספרד מעיר גואיטי, כאבותיו של ר׳ יוסף הכהן. (L.)

**) שם הספר בא פעם אחת — בכתב יד — עמק הבכא באל"ף כלשון המקרא עברי בעמק הבכא (תהלים פ"ד ז׳) ופעם בה"א להוראת בכי והורדת דמעה כאשר ינוח גם היא פעם אחת בכתבי קדש כי בכה העם הרבה בֶכֶה (עזרא י׳ א׳) ואני הנחתי שתי הנוסחאות כאשר באו בכ"י. (Lts.).

ויהי אחרי צאת מירושלים כל הדרה וישאיר טיטוס מלך הרומיים שארית לישראל בביתר וביבנה ובאושה ובנותיהן. ויהי רבן יוחנן בן זכאי עליהם לראש ולקצין כל הימים. ויהי בימים הרעים ההם, ויהרגו הרומיים את ר' שמעון בן גמליאל ואת ר' ישמעאל בן אלישע הכהן הגדול, ולא היה להם מושיע ביום אף ה'. ויואל טיטוס להרוג גם את ר"ג ב"ר שמעון ויחל ריב"ז את פני טיטוס בעדו, וישא פניו בעת ההיא. וישבו שארית הפליטה בערים התמה ימים רבים, וירבו ויעצמו מאד. וימלוך טיטוס שנתים ימים וימות, וימלוך תחתיו דומיציאנוס, וישב על כסא המלכים. ויקם כוזיבא *) בביתר, ויאמר משיח בן דוד אני, וירם יד במלך דומיציאנוס, ויהרוג את משנהו אשר בארץ יהודה, ולא עצר דומיציאנוס כח לפניו להיותו נער. וימלוך כוזיבא בביתר בשנת שתים וחמשים שנה לחרבן בית אלהינו, וימת כוזיבא וימלוך רופוס (ר"ל

---

*) הוא בן כוזיבא או בר כוכבא הנזכר בתלמוד, ועיין דברים נכוחים מהרב תו״ה פי״ר, אשר כתב בראש ס' תולדות השמים מהתוכן הגדול ר' זעליג סלאנימסקי, על ענין זה. ואשר הוא דבר נפלא מאד כי תופס תורה ותפארת גאון יעקב כר' עקיבא טעה והיה ארוך אחריו כמובא באיכה רבתא דף ס״ב. אך גם טעותו זאת וממקור לא אכזב נבעה, כי ממרירות לב בצרת הגלות ומרוב תשוקתו לביאת משיח אלהי יעקב, היה תופס בעת מצוא קש נדף יבש להציל נפשות עם רב, כאלו היה אלה ואלון אשר על בל שרשיו ימוטו, ולא יחת ביום סופה. (Lts.)

אָדום) בנו תחתיו. וימת רופוס וימלוך רומולוס בנו תחתיו. ויתלקטו אל כוזיבא ובניו רבים מבני ישראל מכל המקומות אשר נפוצו שם: ויאסוף אנשי חיל רגלי ופרשים, וימרוד בקיסר. ויהי שמעם בכל הארץ, וילחמו בגוים אשר סביבותיהם, ויגברו בארץ מצרים מאד. וימלוך כוזיבא ובנו ובן בנו על ביתר וסביבותיה עד ימי אדריאנוס הראשון וישמעו אליהם עמים.

וימלוך דומיציאנוס חמש עשרה שנה ויקשרו עליו קשר ויהרגוהו וישליכו את נבלתו לכלבים. וימלוך נירוצה תחתיו שנה אחת וימות: וימלוך טראיאנוס תחתיו וישב על כסא המלכים.

בימים ההם נמצאו יהודים רבים בארץ קִירֵנֵי (Kyrene) אשר באפריקה המזרחית, ויגבה לבם מאד ויכו את הרומיים ואת היונים אשר נמצאו שם לפי חרב, וגם היהודים אשר במצרים מלאו את ידם בעת ההיא, וגם היושבים בגיפרי האי (Cipro) פשעו ברומיים ויכום לפי חרב, ויהי מספר ההרוגים מאתים אלף.

על כן יסד הקיסר לאמר, כל איש יהודי אשר יִמָּצֵא בגיפרי דמו בראשו, וגם אשר ידיחו שמה גלי הים יוםת, וישלח טראיאנוס חיל גדול אל ארץ קירינִי ויכו את היהודים אשר נמצאו שם לפי חרב, לא החיו כל נשמה, ויהי מספר ההרוגים במגפה ההיא ארבע מאות אלף. וימת טראיאנוס, וימלוך תחתיו אדריאנוס הראשון וישב על כסא המלכים.

ויתברך רומולוס בן כוזיבא בלבבו לאמר, משיח אלהים אני וישמעו אליו רבים, ויחר אף אדריאנוס עליהם, וילך משם בעם כבד וביד חזקה, ויצר על ביתר שלש

שנים, ותבקע העיר בחדש החמשי בתשעה לחדש בשנת שלש ושבעים לגלות יהודה מעל אדמתו.

וישפכו בתוכה דמים רבים, ופני זקנים לא נשאו ואם על בנים רוטשה ביום אף ה׳, וילכו הסוסים בחוצותיה בדם החללים עד בטנם בעת הנמהרה ההיא. ויהי ברדת הדם הימה, וישטוף שטוף את האבנים הגדולות אשר בירתו והנהרות נהפכו לדם, ויעל בְּאָשְׁם השמימה, ויהי מספר ההרוגים חמשה וארבעים אלף. וגם את רומולוס בן כחיבא הרגו על חלליהם בַיוֹם הנמהר ההוא, ואת הנשארים הגלה אדריאנוס אל ארץ ספרד: הם המה גלות ירושלים אשר בספרד עד היום הזה.

ויהי בימים הרעים ההם ויסררו הרומיים את ר׳ עקיבא במסרקות ברזל ואת רבי חנינא בן תרדיון שרפו באש וספר תורת האלהים בידו וגם את ר׳ ישבב הסופר ואת ר׳ חוצפית התורגמן הורידו בדמים שאולה בעת ההיא *) ויצו מלך הרומיים ויעבירו קול לאמר, העיר אשר יסמכו בה תחרב, וכל הנסמך יהרג וכל הסומך יפול בחרב. וילך ר׳ יהודה בן בבא וישב לו בין אושה העיר הגדולה ובין שפר־עם, ויתמוך את ר׳ מאיר ואת ר׳ יהודה ואת ר׳ יוסי ואת ר׳ שמעון ואת ר׳ אלעזר בן שמוע, ויפלו אליו האויבים פתאום, וידקרוהו בחרבות וברמחים וימת. אז הקים ה׳ את דברו אשר דבר ביד דניאל עבדו לאמר, ומשכילי עם יבינו לרבים ונכשלו

---

*) על זה נוסף פיוט לאחינו האשכנזים יורד אדרי לב בקול תאניה ואניה, והאומרים אותו כל קהל ה׳ במוסף ליום כפור אחר העבודה. (Lts.)

בחרב ובלהבה בשבי ובבזה ימים. וימלוך אדריאנוס הרע הזה תשע עשרה שנה וימות וימלוך בובאנוס תחתיו ימים אחדים. וימת בובאנוס וימלוך תחתיו אדריאנוס השני וישמעו אליו עמים.

ויצו ויבנו חרבות ירושלים, וַיֶחֶפְזוּ היהודים לִבנות חרבותיה, וה׳ לא צוה, ויסב אדריאנוס את שמה קאפיטולינה, ויצו לבל יקראו עוד את שמה ירושלים, וישמחו היהודים מאד, וירע בעיני ה׳. וישבו בתוכה רבים מבני הנכר, ויעבדו איש אלהיו, ויבנו במות בעל *), ולא עצרו היהודים כח לעבוד את ה׳ אלהיהם כרצונם, ויתעצבו מאד, וימרו בם, ויגרשו את צבאות הרומיים מארץ יהודה, ויכו בהם מכה רבה מאד. וישלח אדריאנוס השני את יוליו סיווירי שר צבאו, ויערוך אתם מלחמה, וינגפו היהודים לפני אויביהם, ויפלו רבים ארצה במלחמה ההיא, וישחיתו חילי סיווירו כל חלקה טובה, וחמשים מגדלים גדולים וטובים, ומצודות רבות לארץ הפילו, ותשע מאות וחמש ושמונים ערים שלחו באש, ויעל עשנם השמימה בעת הנמהרה ההיא. ויפלו במלחמה ההיא חמשים אלף חלוצי צבא מלבד המתים ברעב ובתחלואים אשר חִלָּה ה׳ בם. ויגרשו את היהודים הנשארים מירושלים, ויפוצו בארצות אויביהם, וישבו שם עד היום הזה. וימלוך אדריאנוס אחת ועשרים שנה וימות: כרשעתו הֵשִׁב לו אלהים. ויזכיר אלהים את בריתו אשר כרת את אבותינו לאמר, ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים, וינחם ה׳ על הרעה כרוב

*) כינוי להיכל האלילים אשר עבדו היונים והרומים, כי הבעל הנזכר בכתבי קדש לא עבדו אז. (Lts.)

חסדיו, וימלוך אנטונינוס פיוס (ר״ל הרחמני) תחתיו, וימצא רבנו הקדוש חן בעיניו וינשאהו מאד, וישכון ישראל בטח כל ימי רבנו הקדוש הוא ר׳ יהודה הנשיא בן רשב״ג. וימת אנטונינוס פיוס וימלוך תחתיו אנטונינוס וימצא רבנו הקדוש חן בעיניו וינשאהו כל הימים, וימת אנטונינוס וימלוך תחתיו קומודוס ויאהב גם הוא את רבנו הקדוש מאד *).

ויחבר רבנו הקדוש את המשנה בשנת תשע וארבעים ותשע מאות שנה ושלשת אלפים, היא שנת עשרים ומאה אחרי גלות יהודה מעל אדמתו. ויהי אחרי כן ויחבר ר׳ יוחנן את התלמוד הירושלמי כמאתים שנה אחרי גלות יהודה מעל אדמתו.

ויהי בשנת ארבע ושלשים שנה ומאה שנה וארבעת אלפים (374) וישנא מלך פרס את היהודים ויתן את אמימר **) מר בר ינוקא ואת רב משרשיא ואת מר הונא ראש הגולה במשמר ***) ויורידם בדמים שאולה וגם

---

*) בסדר מלכי אנטונינוס אין פה ערבובי דברים כנראה בהשקפה ראשונה, רק עומדים על נכון. אכן המחבר חשב עוד, כמו הראב״ד הלוי, שר׳ יהודה הנשיא היה לו התחברות גם עם אנטונינוס פיוס. ואני הוכחתי כבר בראיות מוכרחות בכרם חמד, כי רק עם אנטונינוס מארקוס אורעליוס ועם בנו קומודוס היה לו היכרות. (R.)

**) כן הוא בכ״י אלמנלי וכן בהראב״ד, אבל בשני הכ״י האחרים כתוב מרימר. (L.)

***) בסדר תנאים ואמוראים (נסחת מחזור ויטרי) במלא כזה. בשנת תשס״ב נאסף רב אחא בריה דרבא ונהרג הונא בר מר זוטרא ראש גולה ונמסרו יהודים למלכות. (Lts.)

בנערי ישראל שלח ידו בחדש העשירי, וידיחם מעל ה׳ אלהי ישראל.

ויהי לימים עוד ויקם ה׳ את רב אשי, הוא החל לכתוב התלמוד על ספר לעיני כל בני ישראל, ויחלה בטרם כלותו, וימת בשנת שבע ושמנים ומאה שנה וארבעת אלפים, ותתום מלאכת הקדש בימי רבה ב״ר יוסף בשנת שלש ושבעים שנה (427) אחרי מותו ויקבלוהו כל ישראל עליהם עד היום הזה וזכרו לא יסוף מזרעם *) וימת רבה תוספאה **) בשנת שלש ושלשים ומאתים שנה וד׳ אלפים

---

*) אף על פי שאין כוונתי לדקדק אחר המחבר במקומות שטעה, כאן עבור במלין לא אוכל, כי הסברה הזאת שרב אשי כתב התלמוד (ורבנו הקדוש כתב המשנה) היא רבת הנזקים מולידים הרבה, וכבר האריכתי על זה בכרם חמד ג׳ מעמוד 62 ואילך, ובמקומות אחרים, והוכחתי כי התנאים והאמוראים לא כתבו כלל המשנה והתלמוד אלא היו גורסים אותם על פה, כמו שכתב רש״י במציעא דף ל״ג, וכמו שכתב רב שרירא גאון באגרתו: תלמוד ומשנה לא איכתיבו, אלא תרוצי הוו מתרצי, וזהירין רבנן למגרס יהו על פה, אבל לא מנוסחי דכתיבי. ומלת לא חסרה בדפוס (בס׳ יוחסין) והוספתיה מסברה בס׳ אבני זכרון עמוד 79. וחמש שנים אח״כ נדפסה אגרת רב שרירא מתוך כ״י ישן נושן (ס׳ חופש מטמונים, ברלין, 1845), ושם (עמוד ל״ג) כתוב אבל מן נוסחי לא. וכן במקום שכתוב וביומי דרבי בנו של רשב״ג אסתייעא מלתיה ותרצינהו וכתבינהו, מלת וכתבינהו איננה בחופש מטמונים. וכן במקום שכתב אלא רבי עיקר הדברים תקן וכתב, מלת וכתב איננה בחופש מטמונים. (L.)

**) רבה תוספאה הוא סוף אמוראים, ונקרא כן לדעת יו״ח על

(473), וילכו מלכי פרס עם בני ישראל אשר בתוכם בחמת קרי בשנה ההיא, כי להשמיד בלבבם, ויגזרו שמדות עליהם, וידל ישראל מאד בעת ההיא.

וימלוך אירקליאו בקושטנטינופולי לקיסר, בשנת שלש עשרה ושש מאות, היא שנת שלש ושבעים ושלש מאות שנה וד׳ אלפים (613).

וימלוך שושיבוטו ממשפחת הגוטי בארץ ספרד בשנת שש עשרה ושש מאות שנה (616), היא שנת שש ושבעים וש׳ שנה וארבעת אלפים, ויהי דברו נחוץ אל היהודים אשר בערי מלכותו לדרוש לאלהיו ויהי לאבן נגף לבני ישראל, ויהי כצבי מודח, כי להשמיד בלבבו, ויכשלו רבים בעת ההיא.

בימיו עבר מחמד אל ספרד, ויבקש אישידורו הקדיש לתופסו, ויגלו לו האנוסים סודו, ויברח מפניו, וישובו רבים מהנדחים על ה׳, ויקומו עליהם, ויתן ה׳ בלב המלך לבלתי בקש עוד את נפשם ויגרשם מעל אדמתו.

ושמונה שנים מלך וימות, כי כרתו עץ בלחמו *), וימלוך בנו שבעה חדשים תחתיו וימות, וימלוך שונטילה בנו תחתיו וישב על כסא המלכים ויקרא אל היהודים אשר גורשו, וישובו רבים אל ה׳ בעת ההיא.

וילחם אירקליאו הקיסר עם קושדרואי מלך פרס ימים רבים ויורידהו בדם שאולה, וישב אל ארצו. ויהי

כי היה ראש ישיבה בסורא אחר מות רב טביומי ו׳ שנים ומת ד״א רל״ד לדעת בעל סדר הדורות.

*) המליצה הזאת מורה כפי המחבר הזה להוראת נתינת סם המות במאכל, והיא לקוחה מירמיה י״א י״ט לפי התרגום ורש״י ורד״ק. (L.)

בשנת אחת ועשרים שנה למלכו. היא שנת שלש ותשעים ושלש מאות שנה וארבעת אלפים (633) ויתחכם אירקליאו בחכמת המולות מאד. וירא בחכמתו את מלכות רומי נופלת בימיו תחת כפות רגלי הנימולים. ויאמר הבליעל בלבבו, לא יחפוץ האלהים לעשות היקר הזה כי אם אל היהודים, כי מולים הם.

ויחר אפו עליהם, ויצו בכל ערי מלכותו להמית את כל היהודים אשר ימאנו להמיר את כבודם, לשוב מאחרי ה׳. ומלאכים שלח אל דאגובירטו מלך צרפת לעשות גם הוא כדבר הרע הזה, וישמע אליו דאגובירטו, ורבים המירו את כבודם, ורבים הוכו בצרפת לפי חרב בימים ההם. ולא ידע אירקליאו הבליעל כי אל ההגרים הדבר מגיע, כי כמונו הם נימולים. בימים ההם בא עומר בן קטף (Omar ben Alkataf) וילכוד את ארץ ארם וארץ פלשתים ודמשק וארץ מצרים וארץ ישראל כֻלה וירושלים, וישאל מהבית אשר נקרא שֵׁם האלהים שָׁם, ויוציא כסף וזהב לרוב להשיבו על תלו כבראשונה, וישתחו שם ארצה ויתפלל אל ה׳. וגם ביזדגירד (Jezdegird) *) מלך פרס נלחם עומר בן קטף, ויקח את כל ארצו מידו, ונשיו ובניו ובנותיו הלכו בשבי, ויתי עומר בן קטף אחת מבנות יזדגירד אל רבי בוסתנאי ראש הגולה ותעזוב את עמה ואת אלהיה, ותהי לו לאשה, ויאהבה מאד **).

---

*) בכ״י כתוב יוזדגרד. (L.) — והוא יזדגרד שעשה רעות לישראל, ונזכר בתשובות רב שרירא גאון והנ״י נסוב והוא יזדגרד השלישי. (Lts.)

**) רב בוסתנאי גאון מוסר מגזע דויד בן ישי היה מכס

גם באשכנז ואיטליאה נהיו גזרות ומהומות רבות בשנת חמש וארבע מאות וד׳ אלפים (645), וידל ישראל מאד בעת ההיא; שתו קובעת כוס חמת ה׳.

ויהי בשנת חמשים וארבע מאות וד׳ אלפים (690), היא שנת תר״ץ ותהי המלחמה חזקה בין הישמעאלים והפרסיים בעת ההיא, וינגפו הפרסיים מפניהם ויפלו תחת רגלם, וינוסו יהודים רבים מארץ פרס כמפני חרב, ויתהלכו מגוי אל גוי וממלכת אל עם אחר, ויבאו ארצת רוסיאת וארץ אשכנז ושויציאת, וימצאו שם יהודים רבים, אף כי בהאל העיר אשר נקבר מר זוטרא שם, ויקימו שם ישיבות להסתפח בתורת האלהים, ויהי ר׳ בנימין בר זרח עליהם לראש. ואלה שמות האנשים אשר שפטו את ישראל אחריו עד היום הנמהר ההוא, אשר נלחמו לבחון האצילים הכוכבים ממסלותם, רבי אֲמִתַּי ור׳ שלמה הבבלי אשר מת בספרד ויקבר שם, ור׳ דוד ממיצבורק ור׳ אפרים מבונָה ור׳ מנחם ור׳ שבתי *).

גדול נשיא וראש הגולה בבבל. מלך פרס הנ״ל גדלו וינשאהו למעלה על כל שרי מלכותו בגלל חכמתו כי רבה היא, ויפקידהו על ביתו לתוכן וימלא ידיו להעמיד שופטים בערי מלכותו ולנהל ראשי ישיבות בישראל. שם אשתו בת המלך היה Dara (עיין בס׳ מעשה ירושלמי ור׳ נפתלי, ובס׳ תעודה בישראל). (Lts.)

*) נראה כי המחבר ראה ספרי זכרונות קדמונים שלא באו לידנו, וקִבֵּל דבריהם יותר מדי, ומי יתן והעתיק כל מה שמצא על הרבנים והפייטנים האלה. ואולם גם זה המעט הכתוב כאן הוא סיוע לסברתי שמלאכת הפיוטים התחילה בבבל, כי הנה כל הפייטנים הנזכרים כאן והם מהיותר קדמונים, לא היו אלא אחר שיצאו יהודים

וימלוך רודריקו ממשפחת הגוטי בשנת עשתי עשרה ושבע מאות שנה בארץ ספרד.

וישלח את דון יוליאו עבדו אפריקאתה, וישכב את בתו בהיותו שטה ויענה, ויחר אף דון יוליאו על אדוניו מאד, ויזעק ישמעאלים רבים אנשי חיל, ויעבור ארצה ספרד, וילכדנה מידו ביד חזקה בשנת תשי״ח שנה (718) היא שנת שמנה ושבעים וארבע מאות שנה וד׳ אלפים.

וימת המלך רודריקו ולא הניח אחריו ממשפחתו יורש, וילחמו הישמעאלים על טולידו (Toledo) ימים רבים. ויהי ביום הראשון אשר לפני פסח, ויבאו אנשי העיר לשוח בשדה, וישימו האורבים עליהם אורב, ויבאו בחפזון העירה וילכדוה, ויכו רבים לפי חרב, ויתר העם והיהודים אשר נמצאו שם הלכו שבי לפני צר בעת ההיא, ויתנו בעיר משמר, ויצאו ויפלו על העם אשר בשדה, ויכו רבים לפי חרב, והנשארים שבו ויבוזו, רק רוכבי הסוסים וראשי העיר נמלטו משחיתותם בעת ההיא, וייראו פן יקצוף עליהם המלך, ויאמרו: היהודים היו בעוכרינו להסגירנו ביד הישמעאלים, ויקצוף המלך של היהודים

רבים מארץ פרס ובאו בארצות רוסיא ואשכנז. והענין הזה עצמו מנסיעת יהודים רבים מארץ פרס לרוסיא, נראה לי מדום גדול, ועל ידו יובן הרבוי העצום מיהודים הנמצאים בארצות הצפון יותר מבכל ארצות אירופא, ויובן ג״כ מציאת הקראים ברוסיא ובפולוניא. ובדרך אשר באו היהודים מבבל לאשכנז בא הנ׳ ר׳ פתחיה זה קרוב לשבע מאות שנה, נסע מעיר פראג והלך לפולוניא ולרוסיא ולקדר וכזריא היא ארץ קרים, ומשם בא לארצות אזיא לאשור ולבבל. עיין סבוב ר׳ פתחיה. (L.)

אשר בערי מלכותו מאד; וירגשו עליהם העַמים *) ויהמו כדובים כזאבי ערב לבלעם חיים. ויחמול ה׳ עליהם ויתנם לרחמים בעיני המלך ולא נתנם לְהָרֵע, לאמר למה יומתו האנשים האלה אשר עמנו היום ומה עשו?

ויהי אחרי אשר נלכדה מולידו ותבא אֹרְחַת ערביים מהמדבר וילכו כשודדי לילה אל עיר מדינת אלנבי אשר קבר מחמד שם **), ויקחו את הבגדים

---

*) לשון למה רגשו גוים (תהלים ב׳ א׳). (Lts.)

**) בכ״י כתוב מדינה טאלבי, והוא שבוש, ומקורו בספר אוסקו, כי כתוב בו: medina Talbi במקום שהיה צריך לכתוב Medinat al Nabi ודע כי בס׳ אוסקו אחר מלת Talbi כתוב ou Mecca (או עיר מיקה) נראה שהיה המחבר בספק, אם היה המעשה בעיר Medina או בעיר Mecca, ור׳ יוסף הכהן כראותו כי בתוך הספור נזכר שהיה שם קברו של מחמד ואלוהי, החליט שהיה זה במדינה, כי ידוע כי בעיר ההיא נקבר מחמד. והנה מצד אחד היה נראה לומר בהפך שהיה המעשה במיקה, כי כן מצאנו כי בשנת ד׳ אלפים תרצ״א (היא שנת 931) באו כת של ערביים הנקראת כַּרְמַתִּי ושדדו את העיר מיקה ויחללו את מקדשה, וגם את האבן השחורה שללו. אבל מצד אחר נ״ל כי זה לא יתכן, כי אותם לא גנבים באו אל מיקה, לא שודדי לילה, באופן שיצטרכו השומרים להתנכל ולהעליל על היהודים ולומר המה עשו; אבל היו חיל גדול וכת גדולה אנשים בלתי מאמינים במחמד, ושם ביד רמה נלחמו שנים רבות במאמינים בו, וכששדדו את מיקה הרגו בה שלשים אלף איש (עיין Herbelot ערך Carmath) ומה צורך אם כן לשומרים להעליל ולהאשים את היהודים? לפיכך נ״ל ברור שאם אמת היא המעשה שאוסקי ור׳ יוסף מספרים, איננו כלל כמאורע אשר קרה

*) ואת האבן היקרה אשר נמצאו שם סביב לארון מחמד. וישובו לדרכם, ויאמרו השומרים, אָן נוליך את חרפתנו? ויעלילו גם הם על היהודים לאמר, המה עשו את הדבר הזה היום.

בימים ההם יצא יהודי אחד עני ודל, אברהם דילה קאפה שמו, מטולידו, ויהודים אחרים עמו ללכת לגור באשר ימצאו, ויעלילו על היהוּדים לאמר, המה שלחו אותם לגנוב את הארון אשר גונב שם, והקול נשמע בארץ ישמעאל, ויקומו על היהודים, ויכו רבים לפי חרב, ויחריבו ארבעים בתי תפלה, ויהי הראשון בית התפלה אשר בטולידו **), ותהי עת צרה ומצוקה על כל היהודים היושבים בברבריאה וארץ המזרח בעת ההיא, ויקצפו עליהם מלכי הישמעאלים ויאמרו להמיר את כבודם ***) ביד חזקה, ויתרדו בני ישראל מאד ויצעקו אל ה׳, ויחמול ה׳ עליהם ולא נתנם להשחית עד כַּלֵּה בעת הנמהרה ההיא.

קרה בעיר מיקה בשנת 931, אבל מאורע אחר הוא, ובעיר מדינה היה; אך לא במדינה אשר בארץ ערב, אלא בספרד. באחת מע[illegible]ים הנקראות Medina. ונפלא כי אוסקי מקיים כי בזמן ההוא ברח הרמב״ם מספרד. ובעל שלשלת הקבלה (דפוס אמשטרדם [illegible]) הביא המעשה בקצור, ולא הזכיר שם העיר ולא קבר ולא ארון, אבל הזכיר אברהם דלא קפא, וסיים גם שלא בזמן הרמב״ם בספרד. (Lts.)

*) ירמז אל־בגדי הקדש בגדי השרד השמונים שמה. (Lts.)

**) ר״ל בית תפלה הראשון, אשר בו החלו להכותו רסיסים ובקיעים להחריב, היא בית התפלה אשר בטולידו. (Lts.)

***) ר״ל להמיר את דתם, ואחז לשון המקרא: ההמיר גוי אלהים וגו׳ ועמי המיר כבודו בלא יועיל (ירמיה ב׳ י״א). (Lts.)

ויהי בשנת שבעים וחמש מאות וארבעת אלפים, היא שנת עשר ושמנה מאות (810) וילחמו הנוצרים והישמעאלים יחדיו, ורמי הקומה נגדעו, ותהי עת צרה ליעקב בעת ההיא. וינוסו יהודים רבים מארץ אשכנז ארצה ספרד ואינגלטירה מנוסת חרב, וקהלות רבות אשר התמהמהו לברוח, קדשו את קדוש ישראל *) מאנו לשוב מאחריו, ולא נשאר בארץ אשכנז שריד ופליט, וְאֵם על בנים רוטשה ביום אף ה׳.

ויחמול ה׳ על הפלטה הנשארה, וישלח שמה את קרלו מאניו (Karolus magnus) הקיסר מלך צרפת, וַיִּשְׁמְעוּ אליו עמים, וַיָּבֵא עמו את ר׳ קלונימוס מלוקה, איש רומה. הוא השיב את היהודים הנשארים אל ארץ אשכנז, ונפוצות יהודה קבץ, ויכרות להם קרלו מאניו ברית **).

אז נתישבו ישיבות תורת האלהים באשכנז כבראשונה, ויהי ר׳ קלונימוס הלזה עליהם לראש, זכרה להם אלהי לטובה. גם באיטליאה קצו היהודים בחייהם בעת ההיא, ויהי קרלו מאניו בעזרתם, זכרה לו אלהי לטובה וריבה ריבם.

איש יהודה היה בגראנדה (Granada) אשר בספרד יוסף הלוי בן הנגיד רב שמואל שמו, בשנת תתכ״ד ור׳ אלפים, הוא שנת ס״ד ואלף (1064) הוא הנגיד אשר הטיב לישראל בספרד ובארץ המערב, ובאפריקה וארץ מצרים,

---

*) ר״ל נתנו חייהם לממיתים על קדוש השם. (Lts.)

**) לדעת הרב שי״ר היה קרלו השני המכונה קרח אשר הביא בשנת תרל״ו או תרל״ז (876) את ר׳ קלונימוס מלוקא, כנזכר בתשובת רש״ל סוף ס׳ כ״ט (ראה תולדות ר״א הקליר הערה י״ט). (Lts.)

וילך יוסף בדרכי אביו לא חסר מאומה, אך לא היה ענו כמוהו, כי לא נשא עול בנעוריו, ויגבה לבו עד להשחית, ויקנאו אותו סרני גראנדה, ולא יכלו דַבְּרוֹ לשלום, ויקומו עליו ביום השבת בט׳ לחדש העשירי ויהרגוהו, וגם את כל הקהל ואת היהודים אשר באו מארץ המרחק לראות תורתו וגדולתו הכו לפי חרב ביום הנמהר ההוא, ויהי אבלם בכל הארצות אשר שמעו השמועה הרעה הזאת, ראה ה׳ והביטה וריבה ריבם. ויבא רב אלפס *) אל ארץ ספרד וישב בקורדובה. **) בשנת תתמ״ח וד׳ אלפים, היא שנת פ״ח ואלף (1088).

ויהי בימי פיליפי בן אינריקו מלך צרפת, וילך פידרו אירימיטה ירושלימה, וירא בסבלות הערלים אשר נמצאו שם, וישב ויספר לאחיו בשנת ד״א ותתנ״ו היא שנת צ״ו ואלף, ויתנדבו מלכי הערלים ללכת להלחם בארץ יהודה וירושלים, ויתלקטו מכל הארצות עם רב אשר לא יספר, אנשים ונשים אשר נדבם לבם ללכת, ותהי השנה הנמהרה ההיא עת צרה ליעקב בארצות הערלים בכל המקומות אשר נפוצו שם, ויקוצו בחייהם בעת ההיא, וימצאום צרות

---

*) כן הוא באמת אשר בא מן קלעה חמאד אשר באפריקא לספרד. אמנם לא בשנת תקמ״ח כי אם בשנת תתמ״ח וד״א בא שמה. וגם ישב בקורדובה רק מעט, וכל ימיו ישב באליסנה עד עת מותו, כמבואר כל זה בס׳ הקבלה להראב״ד. (K.)

**) היא העיר הגדולה והמפוארה Korduba ובלשון יון Κόρδυβα על נהר הצפוני של Bätis, בירת המחוז כלה. שמה באו בימי המלחמה אשר בין ציזאר לפאמפיוס אנשים רבים ונכבדים מרומי לגור ולהשתקע שמה. (Lts.)

רבות ורעות, כי קמו עליהם הפוחזים האלה אשכנזים וצרפתים היוצאים לצבא, גוי עז פנים אשר לא ישא פנים לזקן ונער לא יחון, ויאמרו ננקום נקמת משיחנו מאת היהודים, ונכחידם מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד, או יבחרו להם אלהים חדשים ויהיו כמונו, אחר נלך. וישמעו היהודים אשר באשכנז את השמועה הנמהרה הזאת, וימס לבבם ויהי למים, ורעדה אחזתם חיל כיולדה, וישאו עיניהם השמימה *), ויגזרו צומות ויצעקו אל ה׳ בצר להם, ויסך בענן לו מעבור תפלה, ויקומו האויבים על ק״ק אישפירא (Speier) ביום השבת ביום הח׳ לחודש אייר, ויכו מהם עשרה לפי חרב על אשר מאנו לשוב מאחרי ה׳, ושם אשה חסידה ותבחר מות מחיים, ותקח את המאכלת לשחוט את עצמה, מֵאֲנָה גם היא להמיר את כבודה בלא יועיל, ותהי הראשונה לשוחטים ולנשחטים ותאמר: חלקי ה׳ על כן אוחיל לו! והנשארים נמלטו ע״י ההגמון כי חמל עינו עליהם ויצילם מיד אויב, ויקונן אלעזר עליהם בעת ההיא.

ויהי בכ״ג בו ויקומו כזאבי ערב על העדה הקדושה אשר בוורמיש (Worms) וינוסו רבים אל בית ההגמון, כי יראו פן תדבקם הרעה, וילכו אל הבתים ויכו הנמצאים לפי חרב, לא חמלו על איש ואשה, ויהרסו הבתים ויפילו המגדלות ובביזה שלחו את ידם, ולא היה מידם מציל ביום אף ה׳, ואת ספרי התורה לארץ הפילו ויקרעום וי־מסום ברגליהם. קול נתנו בבית ה׳ כיום מועד, ויאכלו את ישראל בכל פה, לא השאירו כי אם עוללות אשר הדיחו מעל ה׳ אלהי ישראל. ויהי כעבור מעליהם הזעם

---

*) ר״ל שמו בטחונם באלהים ושנו למעלה אל אביהם שבשמים.
(Lts.)

וישובו אל ה׳ אלהי אבותם, והנהרגים קדשו את קדוש ישראל נגד השמש, בחרו מות מחיים, מאנו לשוב מאחרי ה׳, וישחטו רבים את עצמם ואיש את אחיו ואיש את רעהו ואת אשת חיקו ואת בניו ואת בנותיו, ונשים רחמניות שחטו ילדיהן בכל לב ובכל נפש, ויאמרו שמע ישראל, בהשתפך נפשם אל חיק אמותם.

ויהי לשבעת הימים ביום הראשון לחודש סיון ויעשו לאשר ברחו לבית ההגמון כאשר עשו לראשונים, ויתעללו בהם, ויכו רבים לפי חרב, ויעשו כאחיהם גם הם, וישחטו איש את רעהו, ואֵם על בנים רוטשה ביום אף ה׳ ולא נמלטו מהם כי אם מתי מספר ביום הנמהר ההוא, ויהיו המתים במגפה בשני הימים הרעים שמונה מאות נפש ובתוכם בחור אחד שמחה הכהן שמו, ויוליכוהו אל בית תפלתם, להמיר את כבודו ביד חזקה, ויוציא מחיקו את המאכלת ויהרוג את קרוב ההגמון שר העיר וידקרוהו גם הוא בחרבות וימות. עליהם אספדה ואילילה, אעשה מספד כתנים ואבל כבנות יענה, ויקונן גם עליהם אלעזר בעת ההיא. וישמעו העדה הקדושה אשר במגנצא (Magonza) את השמועה הרעה הזאת וינוסו כלם אל בית ההגמון אשר חשבו לעיר מקלט להציל חַיָּתָם משחת.

ויקומו עליהם האויבים ביום השלישי לחדש סיון ויכום לפי חרב, ופני זקנים לא נשאו ביום הנמהר ההוא, ויהי כבוא עליהם האויבים ויזעקו בקול גדול שמע ישראל וישלחו ידם במחמדי עיניהם, וישחטו את נשיהם ואת טפם, וגם הנשים מלאו את ידם ביום הנמהר ההוא, ומקצת הזקנים נתעטפו בטליתות, ויאמרו: הצור תמים פעלו, על אלה למרנה בנות ישראל נהי ואשה רעותה קינה,

הן אראלם צעקו חוצה מלאכי שלום מר יבכיון על העדה הקדושה הזאת אשר עלה עליה הכורת בקרדומות כחוטבי עצים, על זאת אספדה ואילילה אלכה שולל וערום על אלף ושלש מאות נפשים *) אשר היו למשסה ולבז בעת הנמהרה ההיא, העל אלה תתאפק ה׳? וששים נפשות אביונים נחבאו בבית האוצר וישלחם ההגמון אל הכפרים להצילם, וירדפו האויבים אחריהם ויכום לפי חרב, ובכל המקומות אשר ברחו שם, אבן מקיר תזעק אחריהם להומם ולאבדם כי נתן רשות למשחית לְחַבֵּל בימים הרעים ההם, ושנים אנשים נמלטו בעת ההיא אשר הדיחו מאחרי ה׳ בחזקה, אשר שם האחד אורי ושם השני יצחק בן דוד הפרנס ושתי בנותיו עמו שם. וישובו אל ה׳ אלהי אבותם, וישחט יצחק את בנותיו בערב חג השבועות, וַיִּצֶּת אש בביתו וַיַּעֲלֵם עולה לה׳ וילך גם אורי מֵרֵעֵהוּ אל בית התפלה לפני הארון, וימותו שם לפני ה׳ כעלות הלהב, ותעל נשמתם אל השמים. לבי לבי על חלליהם, ועל אשר נשרפו באש מֵאֵנָה הִנָּחֵם נפשי. ריבה ה׳ ריבי נפשותם, שפטה משפטם ונקום דם עבדיך השפוך, כאמור ונקיתי דמם לא נקיתי, וה׳ שוכן בציון.

ותבא השמועה הנמהרה הזאת קק״י אשר בקולוניא (Colonia) ביום הה׳ לחדש סיון. ויתחבאו היהודים בבית מְכָּרֵיהֶם, ויהי בבקר, והנה קולות ורעדה, חיל כיולדה, ויקומו האויבים וישברו הבתים ויפילו המדרגות ויבזו בזה

*) נפשים כמו נפשות וגם שניהם לשון המקרא בדברי בן בוזי החוזה (יחזקאל י״ג כ׳). (Lts.)

רבה, ולא היה מידם מציל. ויהרסו העם אל בית התפלה *) ויוציאו את ספרי התורה ויתעללו בהם ויתנום למרמס חוצות ביום חג ה׳, ביום אשר נִתְּנָה תורה, קרעוה זרים דרסוה, חללות שרפות עושי רשעה, העל אלה לא יפקוד ה׳? אנא ה׳ צבאות שופט צדק אראה נקמתך מהם, כי אליך גליתי את ריבי.

ויקחו את מר יצחק אשר לא רצה לברות ויוליכוהו אל בית תפלתם וירוק רוק בפסלם, ויחרפם ויגדפם, ויהרגוהו וגם אשה אחת הרגו לפי חרב בעת ההיא, ויְהי בעשור לחדש בַּעֲבוֹר הזעם, וישלח ההגמון את אשר נחבאו בבית מַכָּרֵיהֶם אל הכפרים, ויחלקם בשבעה מקומות למען הציל אותם, וישבו שם עד החדש השביעי, ויצומו בימים ההם דבר יום ביומו, וידרו נדרים, ויתפללו לאלהים.

ויהי ממחרת החדש השני וילכו האויבים אל כפר נושא וגם ערב רב הלך עמם בעת ההיא, ויקומו על שמואל בן אשר היהודי ויהרגוהו ואת שני בניו עמו וירמסום כטיט חוצות, ואת שני בניו תלו לפתח ביתו, ויתעללו בהם לחרף עם אלהים חיים, ועתה אל נקמות ה׳ חטאתם אל תֶּמְחִי בעת אפך עשה בהם!

ויהי ממחרת ויקומו האויבים על היהודים האמללים אשר בעיר זובלציק לטהר לבלעם חיים, ושם ר׳ לוי ב״ר שמואל ובתו ומרת רחל הזקנה, ור׳ שלמה הכהן וכל יתר היהודים אשר הוליך עמו להמלט שם, ויהי בבא עליהם הרעה וימלאו גם הם את ידם נִיִּקָּדֵשׁ בהם קדוש ישראל.

---

*) ר״ל הלכו במהירות וגלי סוסים כהורסים בנין, והוא לשון המקרא: אל יהרסו לעלות וגו׳ (שמות י״ט כ״ד). (Lts.)

וישחטו איש את רעהו, פן יתעללו בהם הערלים, בתוך אגמי המים, אשר לעיר סביב, ויפלו שמה טף ונשים חתנים וכלות זקנים וזקנות יחדו. ויזבחו זבחים שלמים לה׳, ותעל נשמתם הטהורה השמימה.

ויהי בתוך הבאים זקן אחד בא בימים רבנו שמואל ביר יחיאל שמו, והיה האיש ההוא תם וישר ירא אלהים וסר מרע, ולו בן יחיד בחור כארזים, ויברח עם אביו בתוך המים בעת המהומה ההיא, ויפשוט הנער צוארו ויקח הזקן את המאכלת ויברך על השחיטה וישחטהו, ויען הנער אמן, ויענו כל העומדים שם שמע ישראל.

הביטו וראו, כל עוברי דרך! אם יש מכאוב כמכאובם. ואת כחם ואת גבורתם אשר מְקָאָם לבם לעשות כן, או הנשמע כזאת מיום ברא ה׳ אדם על הארץ? אוי לעינים שכך ראו!

ויהי שם בחור אחד יְרֵא אלהים שמש הכנסת, מנחם שמו, ויאמר אליו הזקן: קח חרבי ומותתני על בני: ויתאמץ הבחור ויקם עליו ויהרגהו, וימת גם הוא שם, ועוד כאלה רבים בחרו מות מחיים, ויקדשו את קדוש ישראל לעיני השמש, מֵאֲנו להמיר את כבודם ולשוב מאחרי ה׳. ומהם טֻבְּעוּ במים, וירדו במצולות כמו אבן, לא נשארו מהם, כי אם שנים שלשה גרגרים בראש אָמִיר בעת המהומה ההיא.

ויהי ביום השלישי לחרש המהמר הזה ויכו את היהודים אשר באילינדה לפי חרב, לא נשארו מהם כי אם מתי מספר, וימלאו גם הם את ידם בעת ההיא, ויקחו את ר׳ יצחק הלוי ויטרחוהו הכוהו פצעוהו, ויטבלוהו במשפטם והוא לא ידע, כי כפשע בינו ובין המות בעת

ההיא, ויהי לשלשת הימים וישב רוחו בקרבו, וילך אל הנהר רינוס (Rhenus) ויטבע בנהר וימות, ועליו נאמר: אשיב ממצולות ים.

וביום הרביעי לחדש בערב שבת נוסדו יחד על כרם ה׳ אשר באילינדרה שנית ליסרם ולְעַנּוֹת את נפשם עד יאותו לעבוד פסליהם לשוב מאחרי ה׳. וישמעו היהודים את השמועה הרעה הזאת, ויאספו כלם בטרם בואם, והנם כשלש מאות נפש, ויזעקו לפני ה׳ במר: אהה!

ויתנדבו ראשי העדה לשחוט את כלם בעת ההי ואלה שמות האנשים: ר׳ גרשום ומר יהודה ומר יוסף אחיו בני אברהם ור׳ פטר *) ור׳ יהודה ורבינו שמואל הלוי. ויקומו האנשים האלה ויחזיקו בחרבותם ויסגרו הדלת וישחטום כאיש אחד, ביום הנמהר ההוא, וישחט ר׳ פטר גם את ארבעתם, ויעל על המגדל ויפול ארצה וימות לפני ה׳, לא נשאר מכל העדה הקדושה כי אם שנים בחורים ונערים שנים, וגם הם נשחטו בקנה והיו.

ויהי לעת ערב וישתו גם היהודים אשר בזאנטה (Zante) את קובעת כוס התרעלה ביום הנמהר ההוא, ויש אשר קדשו את היום בעלות הכורת עליהם, וימלאו גם הם כאחיהם את ידם וַיְקַדֵּשׁ בהם קדוש ישראל. ויחפור ר״י מצרפת בארץ ויברך הזבח וישחוט צוארו וימות, ויענו כל העם שמע ישראל, ולא היה ביום אף ה׳ שריד ופליט

---

*) אל יפלא בעיני הקורא השם הזה פטר כי גם אחד מבעלי התוספות נקרא בשם הזה, וגם רבים מבעלי התלמוד נקראו בשמות נכרים כמו אנטיגנוס הוא שם יוני (Antigones), וכן סומכוס (Symachus) וכדומה. (Lts)

כי אם מְתֵי מספר אשר נמצאו מגוללים ברמים בין המתים, בעת ההיא

ויהי בחדש הרביעי בשבעה לחדש ויקומו האויבים אנשי הצבא על עם עני ומדוכה אשר במירא ויצורו על העיר סביב, וישאו יושביה עיניהם ויראו והנה עם כחול הים אשר לא יספר מֵרוב, וישאלו את היהודים לעשות בהם כרצונם, כאשר עשו בכל הערים אשר עברו בתוכם עד היום הזה. ויצא אליהם שר העיר, ויאמר אל שרי הצבא, מה בצע כי נהרוג את אחינו היהודים האלה היושבים בקרבנו לבטח וכסינו את דמם? ועתה שבו נא חוצה ואדברה באזניהם, וּדְבַר מה ישיבו אלי אגיד לכם, אולי יֵאֹותוּ לנו האנשים להמיר את כבודם ולהיות כמונו ונקינו מִבֹּא ברמים. וייטבו דבריו באזניהם וישב העירה, ויקרא אל כל היהודים, ויקרא באזניהם את כל הדברים האלה לאמר: אתם ידעתם את אשר עשיתי עמכם מנעורי עד היום הזה, ואשר הצלתי אתכם מכף מְעַוֵּל וחומץ כאשר נדרתי ולא חרץ לאיש מכם כלב את לשונו, ולא לָקַח מכם שרוך נעל, אתם עדי עד היום הזה, ועתה עיניכם הרואות כי באו בנים עד משבר וכח אין ללידה, יום צרה ומצוקה יום שואה ומשואה, יום עברה ותוכחה היום הזה, ואנכי לא אוכל לעמוד נגד זרון האודים ד״שנים האלה בָּחֳרִי אף, פן יבואו והכוני אם על בנים. ועתה בַּחֲרוּ לכם, או תֵאֹותוּ להיות כמונו, או תנתנו להם ועשו בכם כאשר עשו בכל הארצות אשר עברו שם: בַּחֲרוּ לכם אתם, ונקיתי מעון. ויענו כולם כאיש אחד לאמר: טוב מותנו ביראת ה׳ מעשותנו הרבר הזה היום ותטאנו לאלהים; ועתה אדוננו הננו בידך, כטוב בעיניך עשה, כי כלתה

עלינו הרעה, בשִׁלנו הצער הגדול הזה עליכם. וירא השר כי לא יכול להם, ויתחכם וישלח רבים מהם ביד עבדיו החוצה, ויצו וישובו האנשים העירה וחרבותם מגואלים בדם-חית-השדה וַיַּרְאוּם אל היהודים לאמר: ראו הנעשה באחיכם, כמשפט הזה יֵעָשֶׂה לכם, אם לא תאותו להיות כמונו היום: ויענו כלם כאיש אחד ויאמרו: אין לנו חלק ברתכם ונחלה באלהיכם, כטוב בעיניכם עשו, כי ה׳ אלהינו ה׳ אחד, בו נדבק ואותו נעבוד, ובשמו נִשָּׁבֵעַ כל הימים, לא נסור מן המצוה ימין ושמאל אשר צוה משה עבד ה׳. ויצו השר וישיבו את היהודים אשר שלח החוצה, ויתנו אותם במשמר אחד הנה ואחד הנה פן ישלחו יד בהם כאשר עשו בשאר הערים. ותהיינה שם שתים נשים, אשר שם האחת גינטילה (Gentila) ושם השנית רבקה, ותכרע האחת ותלד בן, כי נהפכו עליה ציריה, ולא היה שם עמהן כי אם נערה אחת טובת מראה מאד. ויהי כראותה כי קמו עליהם האויבים, ויקחו את הילד ויכסוהו כבגדים כי נכמרו רחמיהן עליו, ויפילוהו מן המגדל, אשר הן אסורות שם ארצה, ויהי כראות האויבים את אשר עשו, ויקומו ממחרת ויתפשום ויוליכום על אפם הבמתה *) ויעשו בהם כרצונם ואין אומר השב, מהם הכו לפי חרב, ומהם נגידו ופלחו לצלמא ביום הנטהר ההוא, ויטו מאחרי ה׳.

איש יהודי היה בתוכם, שמריה שמו, ויאמר אליו גזבר ההגמון: שמריה, שמריה! אל תירא, שבה עמדי

---

*) ר״ל נחוזק יד אצלנו אותם ללכת אל הבמה, והוא לשון המקרא. על אפי ועל חמתי היתה לי העיר הזאת (ירמי׳ ל״ב ל״א).
(Lts.)

ואצילך מידם. ויואל האיש לשבת, ויתן לו את הכסף הנמצא אתו, ויוליכהו ואת אשתו ואת שלשת בניו ויושיבם ביער עד היום התשיעי לחדש אב, הוא החדש החמישי, וילחצם הבליעל הזה עד שלחו אל בניו אשר באישפירא (Spira) לקחת משם כסף או זהב, וישלחו לו מן הכסף הנמצא אתנו, ויקחנו הבליעל הזה, וימהר וישלחם אל יד האויב, וישמחו עליו יושבי הכפר כי הכירוהו ויאותו לו לבלתי המיר את כבודו עד היום המחרת, ולא אכלו כל טומאה ביום ההוא, כי אמרו בערמה: נעשה כמשפטנו היום הזה, והיה כעת מחר והיינו לעם אחד. ויסורו החדרה כי מרים וַעֲיֵפִים היו, וילינו שם בלילה ההוא, והדלת סגרו. ויהי באשמרת הבקר ותדד שנתו מעיניו, ויקם האיש בטרם יכיר איש את רעהו, ויקח את המאכלת וישחט את בניו ואת אשתו, ויתחזק וישחט גם את צוארו ולא יכול *) כי אחזהו השבץ ויתעלף ולא מת. הבוקר אור ויקומו עליו האויבים, ויראו את כל אשר עשה, וישתוממו עליו מאד, ויאמרו אליו: למה הרעות לעשות כדבר הרע הזה, דמך בראשך ואנחנו נקיים, כלתה עליך הרעה, ועתה בזאת יכופר עונך בהיותך כמונו ונהפכתה והיית לאיש אחר ותנצל נפשך, ואם אין נרע לך מהם, ועמהם תקבר חי. ויאמר אליהם, חלילה לי מעשות כדבר הזה, כטוב בעיניכם עשו, אך בה׳ אל אמרוד. ויעשו קבר, וילך ברגליו ויקבר, וישם את אשתו בימינו ואת בניו משמאלו, ויזרקו עפר עליהם, ויאמרו אליו כפעם בפעם: שובה אל

---

*) פי׳ התחיל למחוק את גשר גוארו, ולא עצר כח להכרית קנה הריאה עד לכלה, ועודנו חי. (Lts.)

תורתנו ותחיה ולא תמות, ולא שמע בקולם, ויסורו העפר מעליו פעמים שלש לראות אולי יפותה, ולא אבה שמוע, ויכסוהו בעפר, וַיִּשָּׁמַע קולו כל היום, וילעיגו עליו; העל אלה תתאפק ה׳!

גם בכפר כרפנא עשו ביהודים כרצונם, ויתעללו בהם וידיחום מאחרי ה׳, וגם היהודים אשר בגילדת שתו קובעת כוס חמת ה׳ ויתנום למשסה ולבז ולא היה ביום אף ה׳ שריד ופליט, אשר טפחתי ורביתי אויבי כלם. על אלה אני בוכה, עיני יורדה מים, בנות ישראל על אלה בכינה, אל תלבשו בגדי משי, אל תעלו שני על לבושכם כי גלה בעונותינו כבוד מישראל; כתרוהו הרדיפוהו מנוחה הדריכוהו במסלות עוללוהו, וידל ישראל מאד. וכאשר השחיתו התעיבו לעשות בקהלות האלה, כן עשו בטריבים (Treviri) ובמיץ ובריגשבורק (Ratisbona) ובפראגה, וכלם קדשו קדוש ישראל מאנו לשוב מאחרי ה׳. כל אלה המהומות היו מחדש אייר עד חדש אב הוא החדש החמישי. בימים ההם נתקדשו לעלות אל האלהים המה היוצרים יושבי נטעים עם המלך במלאכתו *)

---

*) הוא בנוי על לשון המקרא ור״ל. אלה האנשים אשר קדשו את ה׳, המה כביכול יוצרים העוזרים את היוצר ובורא כל במלאכתו מלאכת העולם; כי בלעדי הצדק והאמונה לא תכון תבל ולא תעמוד על עמדה. וכבר דרשו כעין זה קדמונינו על המקרא: המה היוצרים יושבי נטעים וגו׳ עם המלך (דברי הימים א׳ ד׳ כ״ג) ואמרו כי בעת בריאת שמים וארץ זכר השי״ת את צדקת האבות הראשונים. והמה היו בהעלותם על זכרונו כאלו עזרוהו במלאכת הבריאה, והבן (Lts.)

ועמדו שם אשר נתנו נפשם עליו ודמם נשפך כמים והוא ישיב להם כפעלם וכמעשה ידיהם ותהיינה נפשותם צרורות בצרור החיים בהיכל המלך ה׳ צבאות, וזכותם וצדקתם יעמדו לנו לעד אמן אמן. גם באיטליאה קצו היהודים בחייהם בשנה ההיא.

אמר יוסף הכהן את התלאות האלה אשר היו בימי פיליפו מלך צרפת העתקתי מקונטרס ר׳ אלעזר אשר כתב בימים ההם, ומספר דברי הימים למלכי אשכנז.

— וילכו הנצמדים הפותזים האלה אל ארץ המזרח, ויעברו עליהם תלאות וצרות ומצוקות רבות ורעות ולא נשארו מהם כי אם מתי מספר ככתוב בס׳ דברי הימים אשר כתבתי למלכי צרפת ומלכי בית אוטומאן.

ויהי בשנת תתנ״ט וד׳ אלפים היא שנת צ״ט (1099) וילכדו הנצמדים את ירושלים בי״א לחדש יולי הוא החדש החמישי, ויכו יושביה לפי חרב, וכעשרת אלפים נפש ארם ברחו אל עזרת ההיכל, ויכום גם הם לפי חרב לא נמלט מהם איש ביום אף ה׳. אז הקים ה׳ את דברו אשר דבר ביד משה עבדו לאמר: ושממו עליה אויביכם היושבים בה. וישבו בה הערלים שמונים ושמונה שנה, ויפלו גם הם ביד מבקשי נפשם, ביד מלכי פרס ומצרים, וימותו מהם למאות ולאלפים בדבר בחרב וברעב במלחמה.

ויהי בימי הקיסר אינריקו ויעללו *) עשרה בני בליעל על יהודי אחד בצרפת לאמר: בִּשַּׁל את העוגה **)

---

*) ר״ל הוליכו דבה ויתעוללו עליהם. (Lts.)

**) רומז אל לחם אשר יקדש בכלי לזכר דברי ישו הנוצרי: אכלוהו כי זה גופי! (Lts.)

בשמן ובמים בפרור, ונראה והנה ילד אחד צף על פני המים. ויבקשו להכותו, וימלט מידם, ויקומו לבלעהו חיים. ויתפשוהו השופטים, וימררו את חייו. ולא הגיד מאומה אליהם, וייסרו את אשתו ואת בניו, ויאמרו את אשר לא זמם, וישרפוהו באש, והתלמוד בידו, ואת פניו ואת אשתו הדיחו מעל ה׳ אלהי ישראל בעת הנמהרה ההיא. והקול נשמע ויקומו כל עמי הארץ על היהודים בערים הרחוקות מחצר המלך, ויכו רבים לפי חרב ובבזה שלחו את ידם.

ויבקשו גם בנורמנדיאה (Normandia) להשמיד, וידברו אל מכשף אחד ואל קוסטינר *) (שר הטבחים) העיר, ויאמר המכשף התיצבו וראו את אשר אעשה להם היום, ויהיו דבריו עם הקוסטינר ויקבור בכשפיו לב חזיר אחד, ויתלקטו חזרים רבים וירהבו איש ברעהו ויפלו כלם חללים ארצה לא נשאר גם אחד, וישתוממו רבים לאמר על מה ועל מה נהיה הדבר הזה היום? ויאמר הקוסטינר באזני מושל העיר: שאול שאלו ממני היהודים לב אחד מהאנשים אשר אמית במשפט, ואתנה להם לב חזיר ויקברוהו בעפר, ומי יודע אם עשו את הדבר הזה בלטיהם להמיתנו, התבוננו וראו את הדבר הזה היום. ויעידו אנשים

*) קסטינר בא בפסקא דסוטה ובריש אלה הדברים בילמדנו, והוא לדעת בעל מוסף הערוך בל׳ רומי דיין החוקר ביסורים את המחויבים (Quaestionarius). עיין בערוך ערך קסטינר. ואני אוסיף עוד כי בלשון איטלקי שר הטבחים הוא Guistiziere ומצאתי יכולת לתאר ההברה הזאת באותיות עבריות ילאה אולי המלה קוסטינר הזרה כי מטעות הסופר נעשה מן קוסטילר הקרוב לשם זה בל׳ איטלקי, קוסטינר כי כ׳ ול׳ באותיות רש״י קל מהרה להתחלף. (Lts.)

בני בליעל לאמר: ראה ראינו את היהודים מקברים ולא ידענו מה, ולמען המיתנו בקשו את לבות האנשים כיום הזה. ויקומו עליהם פתאום כזאבי ערב, ויכו רבים לפי חרב ובבזה שלחו את ידם.

גם בנובארה אשר בספרד בקשו להשמיד את היהודים, ויכו רבים בפגעם בם בחרב, ויאספו אל בתיהם בטרם בא השמש, כי יראו לנפשם. ויחטא בן איש יהודה חרש ברזל, אך לא חטא חטא משפט מות, וירשיעוהו השופטים להמיתו, ויתמרמר אביו עליו מאד, ויחלה וישתגע, ובכל זאת לא שב אפם, ויפלו על היהודים פתאום, ויכום לפי חרב לא נמלטו מהם כי אם מתי מספר בעת הנמהרה ההיא. וישמע המלך: ויאמרו כל עמי הארץ בערמה: שנה היהודי את טעמו ימים רבים לנקום את נקמת בנו, וגם עשה מגעלים *) וסירים וסלונים להשליך בחוצות העיר לצור צעדינו ולשרוף אותנו בלילה, ולולי כי נשאר פתח אחד פתוח נשרפנו כלנו, לכן הכינו אותם בחרב כיום הזה. וישמע המלך וישא חטאתם, וגם השופטים היו בעוכרם בעת ההיא. ראה ה׳ והביטה ושלם לעושה הרעה כרעתו והושיענו למען שמך.

ויהי בשנת תתקי״ב וד׳ אלפים היא שנת אלף קמ״ב (1142) חדלו ישיבות בישראל חדלו, ותהי התורה נעדרת, כי מפני הרעה נאסף הצדיק ר׳ יוסף הלוי בארץ ספרד, ויהי אחרי מותו ויקם בן תמורה הישמעאלי בארצות

*) ר״ל מגעלים, שם הנרדף עם צמים כלשון הכתוב: מגעליו וצמימיו (כתמים ג׳ י״ג) ורומז שם אל פח יקוש על דרכי חיים (Fussangel) כאשר עשו עריצי גוים בימים הקדמונים. (Lts.)

הערבים *) על היהודים לשטן, ויהי דברו נחוץ בכל ערי מלכותו להדיחם מאחרי ה׳, ויצאו ממקומותם, אשר למות למות, אשר לחרב לחרב, ואשר לרעב לרעב, ואשר לשבי לשבי, ואשר לצאת מן הכלל מפני חרב בן תמורה אשר גזר עליהם לבלתי לכת אחרי תורת משה עבד ה׳ ויאמר לכו ונכחידם מגוי, ולא יזכר שם ישראל עוד, ולא השאיר להם שם בכל מלכותו ובכל המדינות אשר לקח מקצה העולם עד אלמאהאדיאה (Al Mahadia)**) וידל ישראל מאד. ותכבד יד המלך אלפונשו בן ראיימונד על הישמעאלים אשר בספרד בעת ההיא ותכון מלכותו מאד, ויקח מידם את גבע רקח אשר על אם הדרך לבוא מארץ ישמעאל לארצו ***) ויעברו

---

*) הוא Mohamed Abdala ben tamurt ויש שקוראים אותו: Ebn Tomrut (1112—1130) והנה קנאתו קנאת הדת לא היתה שמורה וארוכה נגד בני ישראל לבד, כי אם גם נגד הישמעאלים. תחת ממשלת האלמאראפידען. ומה שיזכירהו הראב"ד ואחריו ר"י הכהן בשם חרב בן תמורה — אף כי בשנת תתק"ב (1142) כבר עזב א׳. ארץ החיים — הוא על כי הוא היה הראשון אשר היה כחרב ביד ה׳ לרדוף הרדיפות האלה אחרי אף. (Lts.)

**) הוא עיר בלורה אשר בנה Mahadi Obeidollah לא רחוק מקירוואן (Kairvan). (Lts.)

***) המאמר הזה לקוח מן ספר הקבלה לר׳ אברהם בן דוד וז"ל שם: וכי חזקה המלוכה על ידו (של אלפונש בן רומונדו הנזכר לקח מיד הישמעאלים גבע רקאה וכו׳. החכם יאסט (Gesch der Isr. Bd. 6. Anhang S. 874) ואחריו החזיק החכם לעדנער תרגמו את שם הזה אשר ר׳ יוסף הכהן יקרא לו גבע רקח בשום

המורדים *) אשר בארץ פלשתים מעבר לים על ספרד, אחר אשר לא השאירו בישראל שריד ופליט מִתַּנְנָה עד אלמאהדיאה ויבקשו לעשות כן בכל ערי הישמעאלים אשר בארץ ספרד, וישמעו היהודים כי באו המורדים להדיחם מעל ה׳ אלהי ישראל, וינוסו לנפשם, וכמעט לא חפנו אבות על בנים מרפיון ידים, ומהם נכבשו ביד אדום ונמכרו להם להניסם מארץ ישמעאל, ומהם נסו ברגלם יחפים ועולליהם שאלו לחם פורש אין להם, ויצעקו ותעל שועתם אל האלהים, ויתן ה׳ בלב המלך אלפונשו להפקיד בגבע רקח על כל מנת המלך את רב יהודה הנשיא בן ר׳ יוסף בן עזרא ויהי שָׁמְעוֹ בכל הארץ, ואבותיו היו מגדולי גראנאטה ויורשי עֹצֶר וּמִשְׂרָה מיושבי ירושלים אשר הגלו שם. ויהי כאשר הָפְקַד על גבע רקח ועל מקלט הגולה, ויוציא אסורים בכושרות, ויעברו על ידו הגולים והנרחים מארץ ישמעאל. וישלח רצוצים חפשים, וימצאו רעבים גם צמאים על שלחנו מנות, ויתן להם לחם לאכול

הכל בשם Calatrava, כי כל כותבי דברי הימים יזכירו לכידת העיר הזאת לדבר נפלא. ובזה טעה המעתיק דברי הימים לר׳ יוסף הכהן ללשון אנגלי בשימו לפני הקורא לבחור בין שמות מקוונות Gaberkah, Naberkah etc להעתיק השם גבע רקח הנזכר. גם שם בדברי הימים (ראה: Auswahl historischer Stücke 10 (Lts.)

*) המורדים האלה אשר הזכיר הראב״ד ואחריו כותב ספרנו א הנה אנשי אלמאהאדען, ועל ראשם שר החיל Abdel-mumen (1130—1163) אשר עבר בשנת 1145 לארץ ספאניען. (Lts.)

ובגד ללבוש, וינהלם בסוסים ובפרדים לכל כושל עד בואם עד טולידו (Toledo) אשר טוליטולה שמה לפנים, בכבוד ובחסד וברחמים מפני מוראו וכבודו, כי גדול שמו בגוים אשר הוליכו אותם, וכסף לא חשב למאומה, וזהב לא הביא באוצרותיו מעבודת המלך, כי אם צדקת ה׳ עשה ומשפטיו עם ישראל, ויתן מלחמו לדל ועניים מרודים הביא ביתה, כי למחיה שְׁלָחוֹ אלהים לפני הגולים ההם, ויהי להם לעינים.

ויועדו קונרדו הקיסר ולורוביקו מלך צרפת ללכת ירושלימה ביד חזקה, וישימו הצלם על בגדיהם לאות ויקומו ללכת בחדש מאיא (הוא החדש השני) בשנת ארבעת אלפים ותתק״ו, היא שנת ששה וארבעים ומאה ואלף (1146).

גם השנה ההיא היתה לבית יי קָב עת צרה ומצוקה, בוקה ומבוקה ומבולקה, ופיק ברכים וחלחלה בכל מתנים, ופניהם קבצו פארור, כי בא רודולפוס הכומר לארץ אשכנז לתור ולציין בשתי וערב הנצמדים ללכת ירושלימה. וידבר על היהודים, יתר הפליטה הנשארה מהמהומות הראשונות, תּוֹעָה, ויאמר בלבו עת לעשות ולדבר על עם לא אלמן, להשמיד להרוג ולאבד: וילך הלוך וזעוק בשם אלהיו ללכת ירושלמה, ובכל המקומות אשר עבר שם הסית בהם את עמי הארץ לאמר: נקמו את נקמת אלהינו מאויביו אשר לפנינו ואחר נלך.

וישמעו היהודים וימס לבבם ורעדה אחזתם חיל כיולדה, ולא קמה רוח בהם מפני חמת המציק אשר כונן להשחית. ויצעקו אל ה׳ ויאמרו: אהה ה׳ אלהים, הן עד הנה לא עברו חמשים שנה כשני היובל אשר נשפך דמינו

כמים על קדוש שמך הגדול והגבור והנורא ביום הרג רב. הלעולמים תזנח ה׳? ומה תעשה לשמך הגדול? התקום פעמים צרה? וישמע ה׳ את נאקתם, ויזכור את בריתו, ויפן אליהם וירחם כרוב חסדיו. וישלח אחר הבליעל הזה את שאן בירנרדו סקלארה ואלי העיר אנ׳ בצרפת, ויקרא גם הוא כמשפטם לאמר: לכו ונעלה ציון, אל קבורת משיחנו, אך השמרו לכם מְדַבֵּר על היהודים מטוב עד רע. כי כל הנוגע בהם כנוגע בבבת עֵינוֹ של ישו, כי עצמו ובשרו הם, ורודולפו תלמידו לא דבר נכונה, ועליהם נאמר בתהלים: אל תהרגם פן ישכחו עמי.

וישמעו לקולו, כי גדול היה ביניהם, וישובו מחרון אפם, ויחדלו מהרע להם, כאשר דמו לעשות, ולא לקח האיש הזה מהיהודים כופר, כי מלבו דבר טוב על ישראל על כן אמרתי: אודך ה׳ כי אנפת בי ישוב אפך ותנחמני להת לנו שארית בארץ ולהחיות מהם פליטה גדולה כיום הזה, כי לולי רחמי ה׳ אשר שלח את הכומר הזה לא נשאר מהם שריד ופליט: ברוך פודה ומציל, אמן אמן. ובשאר המקומות נתנו היהודים זהבם וכספם להציל נפשותם משחת ולא כחדו מהם מאומה מכל אשר שאלו, ויצילם ה׳.

ויהי בחדש אלול בבוא רודולפו הכומר, ירדפהו וַיְרַפֵּהוּ אל, לקולוניא, ויצא ר׳ שמעון מהעיר לשוב לעירו טריבים (Treviri) כי שם ביתו, ויפגעו בו אנשים רקים מהמצויינים ללכת, ויפצרו בו ליגאל במים *), ולא שמע

---

*) רומז לטבילה לפי דת הנוצרים; ומלת ליגאל באלף כהוראתו בלשון המקרא: מוראה ונגאלה (צפניה ג׳ א׳) כגואלו נדה (איכה ד׳ י״ד) יגאלוהו חושך וצלמות (איוב ג׳ ה׳) (Lts.)

אליהם, ויצא גוי עז פנים אשר לא ישא פנים לזקן ויכרות ראשו מעליו ויתנהו על פנת גג ותחי נבלתו כדומן על פני חשרת גאין מאסף. וישמעו היהודים ויתעצבו ויחרדו חרדה גדולה מאד בעת ההיא, ויאמרו באו ימי השלום, יצא הקצף מלפני ה׳ החל הנגף, מלאו ימינו כי בא קצנו אמרנו נגזרנו לנו. ויבכו העם בכי גדול מאד מאד, וילכו ראשי הקהל וידברו באזני בעל העיר וישיבו אליהם את ראש הצדיק ואת נבלתו, ויקברוהו בקבורתם, ויספדו עליו הוי אדון!

בימים ההם לקחו את מינה היהודית בצאתם משפירת (Spira) ויכרתו את אזניה ואת בהונות ידיה, ותט שכמה לסבול על קדוש יוצרה, וידל יהודה בימים הרעים ההם מאד.

וישאו בני ישראל את עיניהם והנה חיל הנצרים לבעל נוסע אחריהם, וייראו ויצר להם מאד, וישאו עיניהם אל ההרים ואל המבצרים, ויבקשו איש מאת מכרו אשר לו מגדל ומצודה לשבת בנקרת הצורים ובנקיקי הסלעים להתחבא עד יעבור זעם, ויצאו מביתם אחר חג הסוכות. בשנת התקי״ז וארבעת אלפים, היא שנת אלף קמ״ו (1146), וילכו אל המבצרים ואל המצודות, וידעו שם עד עבור אנשי החיל, וישובו אל בתיהם, אז נתנו היהודים אשר בקולוניאה אל ההגמון ככל אשר שאל, ויתן בידם את מבצר וואלקינבורג, כי חזק הוא מאד, ואת שומרי המבצר הוציא החוצה, ולא עבר זר בתוכם, ויתנו בתיהם וכל קנינם אל ההגמון לערבון, ויודע הדבר ולא רדפו אחריהם עוד, וגם אל יתר היהודים אשר נאספו אל המבצרים לא דברו מהיום ההוא והלאה מאומה. ישתבח ה׳ לעד אמן ואמן.

אלעזר הלוי כתב על אלה בהיותו במבצר בתוך הבאים הקרובים אליו ממשפחת אמו, והוא בן י״ג שנה בעת ההיא, גם כל היהודים אשר בכל מדינות המלך נמלטו איש איש כפי דרכו אל בית מכרו ובמצודות ובמגדלים, והביא את קרוביו ורעיו עמו, וישבו שם עד עבור הזעם, ויצילם ה׳.

בימים ההם כשבת היהודים במבצר וואלקינבורג, והנה איש יהודי אחד בא בימים יושב בתחתית ההר, ולו שני בנים, שם האחד אברהם ושם השני שמואל, ותשאם ילדותם לעלות ההרה, לראות בעולים, ויפגע בהם איש בליעל ויכם נפש וילך לדרכו, והנה שנים כמרים יורדים מן ההר, ויראום שוכבים מתים ויקרעו שמלותם, וירדו ויגידו אל אביהם ויבך ויתאבל על בניו ימים רבים. ויבוקש הדבר, וַיִמָּצֵא הרוצח ויתנו אל ההגמון שוחד וינקרו את עיניו, ויהי לשלשת ימים וימות. כן יאבדו כל אויביך ה׳.

ושנים יהודים יצאו ממגנצא בעת הבציר, אשר שם האחד יצחק ושם השני יהודה, ויקם עליהם גוי עז פנים ויהרגם, וילך לחרפות ולא שב עוד לביתו, וינקש את כל אשר לו בעת ההיא.

איש גבור חיל היה במגנצא ושמו שמואל בן יצחק, ויצא החוצה ויקומו עליו האויבים בין חארמישה ובין מגנצא, ויכוהו, ויתחזק גם הוא ויך שלשה מהקמים עליו וימות, ושלשה אנשים עוברים יושבים בכפר בקרקא ברחו אל המצודה הם ונשיהם וטפם, וישבו שם ימים רבים, וירדו מן המצודה בחדש השלישי בחמשה לחדש ויקומו הנצמדים עליהם ופצרו בהם מאד לאמר : לכו אתנו והיינו לעם אחד, ולא שמעו אליהם לשוב מאחרי ה׳. ואלה

שמות האנשים ההם אליקים נְדְרִי בן משה ואברהם בן שמואל וקלונימוס בן מרדכי. וירוק קלונימוס רוק בפסלם ויכוהו נפש, והשנים הנשארים נחבאו תחת המטות וידקרום בחרבותם, וימותו ויקברום במגנצא. ירא ה׳ וישפוט !

בימים הרעים ההם אין מלך שופט לישראל, כי גם קונרדו הקיסר הית בנצמדים, וילך גם הוא ירושלימה ויהודים רבים אחרים הדיחו מאחרי ה׳ אלהי ישראל ביד חזקה, וישובו אחרי כן אל קדוש ישראל כבראשונה, ויעבדו את ה׳. ויהודית אחת גוטאלדא שמה נתפשה באיספורק, (Inkpruc) ותמאן להמיר את כבודה ונטבעה בנהר על קדושת יוצרה: זכרה אליה אלהי לטובה וריבה ריבה.

בימים ההם ברחו כל היהודים אשר באשכנז אחר הנה ואחד הנה, אל הסלעים ואל המבצרים, להציל משחת חייהם: רק קהל ווירצבורק לא שמו אל לבם לברוח וישבו בבתיהם. ויהי בכיד יום לחדש שנים עשר בשנת תתקיז וד׳ אלפים (1147) העלילו עליהם עלילות דברים להתגולל ולהתנפל עליהם: ויאמרו מצאנו גוי בנהר, אתם המיתם אותו ותשליכוהו המימה, וַיְקֻדַּשׁ בנו, והנה עושה אותות, ויקומו הטועים ודלת העם עמהם ויכום נפש, לא השאירו עוללות, שם נהרג ר׳ יצחק על ספרו ועמו כאחת ועשרים נפש, ושם אתו תלמיד אחד ויכוהו כעשרים פצעים, ויחי עוד שנה אחת וימות: ואת אחותו הוליכו לבית תפלתם ותרק על פסלם, ויכוה פצעות באבן ובאגרוף ותתעלף, עד כפשע בינה ובין המות, ויכות ויפצעות ויטבלוה במים וישכיבוה על אבן שיש, ולא הקיצה משנתה ולא הרימה את ידה ואת רגלה, העירימת עד הלילה,

למען יאמינו כי מתה תחת ידם. ויהי באשון הלילה ותבא גויה אחת ותשאנה אל ביתה, כי נכמרו רחמיה עליה וַתִּטְמְנֶהָ למען הצל אותה להשיבה אל אחיה, ושאר היהודים נמלטו בבית מכריהם, וביום המחרת ברחו אל מבצר שטולפן וישבו שם עד עבור הזעם ויצילם ה׳. ויהי ממחרת ויצו ההגמון ויאספו את כל המתים במגפה, וישאום בעגלות כל נתח טוב ירך וכתף ובהונות ידים וכל הנמצא מהם, ויקברום בגנו, ויקנו ר׳ רחקיה ויהודית אשתו את הגן מאתו, ויהי להם לאחוזת קבר עד היום הזה.

גם בביהם הוכו כמאה וחמשים נפש לפי חרב, גם בסולי Silesia הוכו רבים לפי חרב, על אשר מאנו לשוב מאחרי ה׳. גם בקרנען (Cornia) עלה הכורת עליהם פתאום ויאספו אל תוך חצר אחד, ושם שנים בחורים בני איש אחד, גבורי החיל, ויעמדו על נפשם, ויכו באויביהם ולא יכלו לעשות אליהם מאומה, וישמע קולם למרחוק, ויהי בהלחמם ויבאו מאחריהם אל תוך החצר ויכום נפש, לא נשאר גם אחד.

גם הרב הגדול ר׳ פטר ורבנא יעקב מן מירם הוכו לפי חרב בלכתם לקבור פרנס אחד. ירא ה׳ וישפוט.

ובחדש השלישי בשבעה לחדש נאספו הנצמדים במירה אשר בצרפת, ויבואו ביתה ר׳ יעקב ויקחו את כל אשר לו, ואת ספר תורת אלהינו קרעו לקרעים לפניו בעת ההיא, ויתפשוהו ויוליכוהו אל השדה וידברו אתו קשות, ויתנכלו אותו להמיתו, ויכוהו בראשו, לאמר: הלא גדול אתה בישראל! לכן נקחה ממך היום את נקמת אלהינו, וכאשר עשיתם אליו יעשה לך, גמולכם ישוב בראשך. וכמעט דומה שכנה נפשו בעת ההיא, ויזמן ה׳ שר גדול

עובר בשדה ויכירנו ויקראהו רבי, וירכיבהו על הסוס, למען הצל אותו מידם וידבר על לב הנצמדים לאמר: הניחוהו אלי גאדברה על לבו אולי יפותה, ואם אין, כעת מחר אשיבנו אליכם. וישמעו לקולו ויצילנו מידם, בחמלת ה׳ עליו. ישתבח שמו לעד אמן ואמן.

בשאר מדינות צרפת לא נשמע מאומה, אך ירדו לשערים עם ה׳, כי צוה המלך לודוביקו, ויעבירו קול בכל ערי מלכותו לאמר: כל איש אשר ידבנו לבו ללכת אתי ירושלים נקי יהיה מכל חובותיו אשר יהיה חייב אל היהודים, וידל ישראל מאד בעת ההיא.

ויושע ה׳ את שארית עמו אשר באינגלטירה (Inghilterra) ע״י אנריקו המלך, כי לב מלך ביד ה׳, ולא לָקַח מהם שרוך נעל. יהי שם ה׳ מבורך אמן ואמן.

גם את היהודים אשר הדיחו מאחרי ה׳ בעת ההיא נתן ה׳ לרחמים בעיני כומר אחד, ויוליכם צרפתה לא בכסף ולא במחיר וישבו שם עד שוך חמת הנצמדים מעליהם, וישובו אל ה׳. זכרה לו אלהי לטובה.

וילכו כל אנשי צבא הנצמדים לדרכם, וימותו רובם בדרך ובמים, בדבר ובחרב וברעב ובצמא ועירום ותסר כל, ולא שבו עוד לביתם וישובו כל היהודים אשר באשכנז אל מחוז חפצם, וישבו בעריהם כאשר בתחלה ביום ט״ו לחדש החמישי בשנת תתק״ז וד׳ אלפים (1147), וישבו שם עד היום הזה: ויתר דברי המלחמה ההיא הלא הם כתובים על ספר דברי הימים אשר כתבתי למלכי צרפת ולמלכי בית אוטומאן.

ויכתוב ר׳ אברהם בן מאיר בן עזרא פירושו על תרי עשר ברודוס (Rhodus) האי אשר בארץ יון, ותשלם

המלאכה ביום הראשון לחדש העשירי בשנת שבע עשרה ותשע מאות וד׳ אלפים (1157).

ויכתוב הראב״ד הלוי ספרו ספר הקבלה בשנת אחת ועשרים ותת״ק וד׳ אלפים (1161).

איש יהודי היה בפרס בעיר עמאריאה אשר על הנהר חפתון, דוד אל רואי שמו, בשנת כ״ג ותשע מאות וד׳ אלפים, היא שנת קס״ג ואלף (1163), ובעמריאה כאלף בעלי בתים עברים בעת ההיא ולשונם לשון תרגום, ונתון יתן למלך כל זכר מבן ט״ו שנה ומעלה זהב לגלגולת בכל שנה ושנה. וילמוד דוד עם רב חסדאי ספר, ועם ר׳ יעקב בבגדאד (היא בבל) ויחכם בש״ס ותכמות וכשוף, ויגבה בלבבו מאד, ויאסוף יהודים רבים מהיושבים בהר חפתון ללכת להלחם בירושלים, ויאמר אליהם משיח אני, ויאמינו בו רבים לאמר אך משיחנו הוא, וימרו במלך פרס, ויכו רבים מאנשיו לפי חרב. וירא המלך כי לא יכול לו, וידבר על לבו, וילך אליו דוד לבטח, וידבר מלך פרס עמו על חלומותיו, וידבר אליו דוד: משיח אלהים אני, לכן כבדני נא היום הזה. ויקצוף עליו המלך, ויצו ויורידוהו הבורה בעיר דגסתאן אשר על נהר גוזן, ותבא ברזל רגלו בעת ההיא. ויהי לשלשת ימים וידבר המלך עם כל שריו ועבדיו על דבר היהודים אשר פשעו בו, והנה דוד בא, כי שבר בחכמתו דלתות נחשת, וישתוממו מאד, ויאמר לו המלך: מי הביאך הלום? ויאמר: בחכמתי באתי הנה כי לא אירא ממך ומעבדיך היום הזה. ויאמר המלך אל עבדיו: תפשוהו! ויאמרו אליו: ואיו? וידבר עמם דוד ולא ראוהו, וישתוממו מאד, וילך דוד הארמונה וידבר גם עם המלך לאמר: לא תוכל לי ובעיניך תראני

ואלכה לדרכי. וילך מאתו ויסר המצנפת מעל ראשו ויפרשנה על נהר גוזן ויעבור עליה את הנהר, ויראוהו המלך ושריו, וישתוממו מאד. ויצו המלך וירדפו רבים אחריו באניות ולא יכלו לו. וילך ביום ההוא בשם המפורש דרך עשרה ימים, ויספר לאחיו אשר בעמאריה את כל אשר קרהו, וישתוממו מאד. וישלח המלך אל אמיר אלמומנין, הקליפה אשר בבגדאד, לאמר: דבר נא אל ראש הגולה ואל ראשי עדת בני ישראל, וישיבו את דוד מדרכו הרעה, ואם אין, אורידם ברמים שאולה. ותהי עת צרה ליעקב בעת ההיא, וייראו היהודים אשר בפרס מאד, ורעדה אחותם חיל כיולדה, ויכתבו אל דוד לאמר: חלילה לך מעשות כדבר הזה, כי לא הגיעו ימי הפקודה ואותותינו לא ראינו, כי לא בכח יגבר איש. וישלחו אליו את זכאי הנשיא ואת ר׳ יוסף בורהן עם הכתבים האלה, ולא שמע דוד לקולם, ותהי עת צרה ומצוקה ליעקב בעת ההיא, ויענו את נפשם ויתפללו אל אלהים וישמע צעקתם, ויקם מלך תוגר אחד אשר זין אלדין שמו, והוא מעלה מנחה אל מלך, פרס בעת ההיא, ויקרא אל חותן דוד אל רואי היושב בארצו ויאמר אליו עשרת אלפים אתן לך אם תהרוג את דוד או אם תביאנו אלי. וירא האיש את היהודים אשר בפרס כי ברע הם, ויכנו אל לבו בהיותו ישן לילה וימות. ויצאו היהודים אשר בפרס מאפלה לאורת בעת ההיא, ויתנו תודה לאלהים.

וישמח מלך פרס בלבו מאד, וישלים עם האנשים אשר נטו אחרי דוד וישא את חטאתם, ויתנו לו מאה ככרי זהב, כי רבים ועשירים היו. וחמת המלך שככה.

מזה האיש כתב הרמב״ם ז״ל באגרתו *) ובאולי כי לא שמע דברים כהויתן.

אמר יוסף הכהן אוי לי אמי כי ילדתיני כי רעה נשקפה מצרפת ושבר גדול בביאולואיש (Blois), על קיצו ועל קצירו שודד נפל.

ויהי בשנת תתקל״א וד׳ אלפים היא שנת קע״א ואלף (1171), וילך איש אחד להשקות סוסו לעת ערב, וימצא שם גוי אחד אשר הלך גם הוא שמה, וירא היהודי ויתחלחל, ויצא מחיקו כנף עור מתחת למדיו ויראנו סוס הגוי בחשך ויירא גם הוא וישב אחור וימאן לבוא המימה, ויבהל הערל ההוא וישב אל אדוניו ויגד לו לאמר: ראיתי איש יהודי אחד אשר השליך נער קטן הטימה אשר הרע ליהודים ואירא פן יהרגני גם אני, וגם הסוס נבעת מרגשת המים, ואבואה להגיד לך. ובביאולואיש יהודית אחת אשת חיל, פולצלינה שמה, וידע באדוניו כי שונא הוא אליה

---

*) הוא אגרת תימן הנקראת פתח תקוה להרמב״ם ז״ל. ור׳ יוסף הכהן רומז פה אל דברי הרמב״ם שם במאמרו: אבל מה שזכרת מעסק האיש שהוא אומר שהוא משיח בערי תימן, דע שלא תמהתי ממנו ולא מן המאמינים בו לפי שהוא משוגע בלא ספק וכו׳. או ירמוז אל דברי הרמב״ם באגרתו לחכמי קהל עיר מארשיליי״א וז״ל: ועל עסקי המשיח אשר זכרתם שהגיעו לכם דברים משתי, לא היה כך המעשה כמו ששמעתם. ולא במזרח היה אלא בארץ תימן עמד איש אחד, יש לדבר זה כ״ב שנה ואמר שהוא שלוחו של משיח מישר דרך לפני ביאתו וכו׳. ושם מזכיר הרמב״ם גם אגרת תימן וז״ל: הדברים ששלחתי בארץ תימן הועתקו והגיעו לפאים וכו׳.
(Lts.)

מתמול שלשום, ויהי ממחרת וירכב על סוס אחד וילך אל שר העיר והוא בן בליעל וידבר אליו כדברים האלה, ויחר אפו מאד ויקח את כל היהודים והנם כארבעים איש ויתנם בבית הסהר ותדבר פולצלינה על לבם, כי בטחה בשר באהבתו אותה, כי אשת חיל היא, ולא עשתה מאומה, כי הִטַּתּוּ אשתו ברוב לקחת ותדבר על היהודים שטנה, ולא מצאה האשה חן בעיניו, וישנאה בלבו מאד, ויצו אל השומרים פן יתנו את פולצלינה לבוא פנימה לדבר עמו, כי היא לבדה לא נתנה בבית הסהר, ויבקש להתעלל עליהם ולא יכול, כי נמצאו עדים בדבר הרע הזה, אשר העלילו עליהם, ויבא בחור אחד ויאמר איעצך נא אדוני את אשר תעשה, ותוציא לאור משפט, אך אל תקח מאתם כופר.

ועתה הבא נא את העבד אשר ראה והשליכהו אל תוך מקום מלא מהמים אשר יזו הכומרים עליהם, והיה אם כנים דבריו יצוף על פני המים, ואם אין ירד תחתיו. וייטב הדבר בעיני אדוני הארץ ויעש כן, ויביאו את העבד, ויציפו אותו במים ויעלוהו, ויצדיקו את הרשע וירשיעו את הצדיקים, ותהום כל העיר עליהם בעת ההיא. וישלח השר איש יהודי אחד לשאול מאתם את אשר ידבם לבם לתת בעד כופר נפשם ויחיו ? ויתיעצו ויאמרו, לתת לו מאה ליטרים וחובותיהם אשר היו כמאה ושמונים. עודם מדברים והכומר עומד על ימינם לשטנם, ויאמר אל השר אל תפן אל מנחתם, ויסב את לבו אחורנית, ולא שמע לקולם. ויצו הצורר ויתנו אותם אל בית אחד עץ *) ויערכו

*) פי׳ בית אחד אשר בנו מעצים, לאסף מנית אבנים הבנוי מקומר ולבנים. (Lts.)

עצים וזמורות סביב סביב, ויהי כהוציאם אותם החוצה ויאמרו אליהם: המלטו על נפשותיכם והיו כמונו ותחיו ולא תמותו. ולא אבו לשוב מאחרי ה׳ אלהיהם וייסרום ויענום לראות אולי יוכלו להדיחם מעל ה׳ אלהי ישראל, וימאנו ויאמרו איש אל רעהו חזק ונתחזק בעד אלהינו, כי אנחנו עמו וצאן מרעיתו וה׳ הטוב בעיניו יעשה, כי זולתו אין אלהים. ויצו הצורר ויקחו את ר׳ יחיאל בר׳ דוד ואת ר׳ יקותיאל בר׳ יהודה הכהנים תלמידי רבינו שמואל ואת ר׳ יהודה בר׳ אהרן. ויקשרום בעבותות. ויציתו אש בעצים, ותתלקח אש בעבותות אשר על ידיהם וינתקו ויצאו שלשתם. ויאמרו אל עבדי הצורר: הן לא שלט בנו אש ומדוע לא נצא? ויאמרו: חֵי נפשנו אם תצאו מזה. ויפצרו בהם, וישיבו אותם שנית אל בית המוקד, ויוסיפו עוד לצאת ויתפשו בערל אחד להביאו עמהם אל המוקד, כי גבורי חיל היו, ויתחזקו הערלים ויקחוהו מידם, ויכו אותם לפי חרב וישליכום אל תוך האש, ולא נשרפו גם הם גם יתר היהודים אשר היו אתם שלשים ואחת נפש, ותצא נשמתם וימותו לפני ה׳. ויראו הערלים ויתמהו איש אל רעהו לאמר: אך קדושים המה כי קדשו, אצבע אלהים היא.

ור׳ דוד הכהן היושב באחת מערי הצורר ראה כל אלה אשר הליץ בעדם ולא להועיל, כי מאת ה׳ היתה זאת היא נפלאת בעינינו. ויתר היהודים אשר בארצו נתנו אל הצורר אלף ליטרין, וספרי הקדש הצילו מידם, והמגפה הזאת היתה תחת לודוביקו יוניאורו המלך ביום הרביעי בעשרים יום לחדש השלישי. כדברים האלה כתבו אל

ר׳ יעקב מהעיר אורליאנ״ש (Orleans) הקרובה אל חללי ה׳.

ויכתבו שנית לאמר: ויהי כעלות הלהב וישאו קולם פה אחד וירונו, ויאמרו הערלים: שמענו שירכם ולא ידענו מה, אך לא שמענו כמוהו בלתי היום. ויודע באמת כי עלינו לשבח היה השיר ההוא אשר שמעו הערלים בעת הנמהרה ההיא.

בנות ישראל על הנפשות הטהורות האלה בכינה הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם, אל תלבשו עוד בגדי משי, אל תעלו שני, כי גלה כבוד מישראל, ואחיכם כל בית ישראל יבכו את השרפה אשר שרפו אויבי ה׳.

ויהי לימים עוד ויבואו היהודים ויקברו את עצמותם ויבכו עליהם בכי גדול כי גדל הכאב, וקבל היהודים אשר בצרפת ואיי הים את היום המר הזה ליום הספד ותענית וזכרו לא יסוף מזרעם בדבר הגאון רבנו יעקב בר׳ מאיר אשר כתב לאמר: גדול יהיה הצום הזה מצום השביעי *) כי יום כפורים הוא, וקבלו היהודים את אשר החלו לעשות **).

---

*) בד״ה לחכמי צרפת ואשכנז כתוב: מצום גדליה והיא היא. (L.)

**) על המאורע הזה נוסדה סליחה, המכונה אמוני שלומי ישראל, והיא במנהג פולין במוסף יוה״כ, ואומרים אותה ג״כ בתענית כ׳ סיון (בסליחות פולין דפוס וויען 1818 בסוף הס׳ נרשמו הסליחות שאומרים בכ׳ בסיון, וזאת בתוכן; אבל בסידור גדול דפוס פראג 1839 נדפסו „סליחות לעשרים בסיון כמנהג פולין" והסליחה הזאת איננה). ויש לתמוה איך בסליחות פולין (וויען 1818, ואין ספק.

בשנה ההיא באו אל קולוניא ר׳ בנימין הגדיב ור׳ אברהם הסופר, ויהי בהיותם ברחוב העיר ויסת עליהם חַלְפָנִי אחד אשה אחת מבנות העיר לאמר ראו הביאו לנו אנשים עברים כסף סגים לשקר בנו ויתנו לי את הכסף

שכן כתוב גם בדפוסים קודמים לזה), כתוב : שיתני הסליחות שחברה לה יחדיו על שבר בת עמנו שהיתה בשנת ת״ח ות״ט במדינתנו — והלא ביום ההוא נקבע לתענית מאז בשנת תתקל״א ? וסליחת אמוני שלומי שאומרים ביום ההוא היא עדות ברורה לזה. ואולי בשנת ת״ט כשבאו לקבוע יום זכרון לצרות השנה ההיא והקודמת, בחרו להקל על הצבור, וקבעו הזכרון ביום שכבר היו מתענין בו, ואחר זמן נשכחו הצרות הראשונות וחשבו שעיקר התענית היא על גזירות ת״ח ות״ט. אלא שעדיין יש לתמוה איך לא קבעו שום סליחה חדשה למזכרת הצרות האחרונות? -- והנה בס׳ יוחסין כתוב כי ר״ת מת בשנת תתק״ל, וכאן המחבר מעיד כי הוא קבע התענית על גזירת תתקל״א, וזה עולה יפה לפי מה שכתוב בסוף סדור רש״י כ״י שבידי (וכבר הבאתי הדברים בס׳ Prolegomeni, עמוד 28, ומקצתם גם בעלי (Orient Literaturblatt 418, 1846) וז״ל: רש״י נאסף לעולמו בשנת ס״ה למאה השביעי של אלף חמישי והיינו שנת תתס״ה לפרט וסימניך ששים וחמש שנה יחת אפרים מעם, ור״ת מת בשנת ל״א למאה עשירי של אלף חמישי וסימניך: ויאמר אלהים אל יעקב — וממה שאנו רואים שהוא התקין תענית ד׳ בסיון אנו למדים שלא מת ר״ת בתחלת השנה אלא בסופה, בתמוז, באב או באלול — אחרי כתבי כל זה מצאתי בסוף ספר שבט יהודה מגלת הסיך על גזירות ת״ח ות״ט, ושם מגיד למה בחר לקבוע התענית ביום ההוא, ואומר ג״כ שחבר סליחות וקינות לאמרם ביום ההוא בכל שנה ושנה. (L.)

השקר הזה: כְּחֶדֶה, כי החלפני נְתָנוֹ אליה למען כַּחֵשׁ כיום הזה. ויתקבצו עליהם אנשים רקים לאלפים ויאסרום ויענום, וישימו בסד רגלם. בני יעקב הלכו אל השרים בשמעם, וידרו נדרים ולא אבו שמוע, ויתעצבו האנשים מאד, וילכו אל ההגמון וידבר אתם קשות וידיחם מדחי אל דחי, ולא דבר אתם נכונה.

ויהי ביום השלישי ויביאום אל החצר, ויאמרו תנו לנו מליץ, ולא אבו שמוע בקולם ויאמרו לקצות את ידיהם, ואנשי העיר נסבו לראות וישמעו היהודים ויקרעו שמלותם וילכו אל בית תפלתם, ויבאו ויספדו ויבכו מקטנם ועד גדלם, ויוציאו את ספר התורה וידרו נדרים וישלמו ויורידו כנחל דמעה, ויתפללו לאלהים, וישמע ה׳ את נאקתם ויתן בלב השופטים לקחת שוחד לבלתי שפוך דם נקי, ויתנו הקהל והיהודים אשר סביבותם ק״פ מגינים להצילם, ויתנו גם הם שלשים. זמרו לה׳ כי גאות עשה מודעת זאת בכל הארץ אשר כל איש ואשה אשר יבא אל חצר קולוניא והרשיעו אותו השופטים אחת דתו להמית ולא יצילנו מידם זהב וזכוכית. ולשני האנשים האלה נתקעו חצוצרות התרועה, הריעו בית און, וימשכו בחבלי השוא בעת ההיא, כתרו את ר׳ בנימין הרדיפוהו, הוציאו את ר׳ אברהם מנוחה הדריכוהו ויצילם ה׳, לא נהיתה כזאת מאז היתה לגוי. ברוך ה׳ אשר לא נתנם טרף לְשִׁנֵּיהֶם אמן ואמן. ויצאו ויברכו את העם ויתנו תודה לאלהים ויענו כל העם אמן.

זכרה זאת להם אל אנשי קהל קולוניא אלהי לטובה וריבה ריבם. אפרים בן יעקב כתב כל אלה ביטים ההם ואתנה את לבי להעתיק את דבריו.

ויהי בשנת ארבעים ותשע מאות וארבעת אלפים, היא שנת שמנים ומאה ואלף (1180), ויצאו אנשים עברים מקולוניא אשר באשכנז באניה ויצאו מהם אל היבשה, ויהי בהיותם אצל ביבראש העיר, והנה אניה אחרת נוסעת אחריהם, וימצאו מלחיה נערה אחת מבנות הארץ נופלת על שפת נהר רינוס, לא נודע מי הכה אותה, ויצעקו אחריהם לאמר: מדוע הרגתם את הנערה הזאת? ויצעקו אחריהם עד העיר, ויכום וישליכום חיים המימה, וגם את אשר באניה השליכו חיים, ויפצרו בהם להמיר את כבודם ולא יכולו, ויקדשו את קדוש ישראל ולא אבו לשוב מאחרי ה׳. ויענוש פידריקו ברבהרושה (Barbarossa) הקיסר את הקהלות בת״ק זהב, וגם ההגמון העניש את היהודים אשר בארצו בארבעת אלפים ומאתים, ולולי ה׳ שהיה לנו כמעט כסדום היינו, כי היה הכאב הולך וגדל, ויסחבו את אחד מהנהרגים ההם, ר׳ יהודה שמו, ברגליו במים וביבשה, ממדינה למדינה ומעיר לעיר. גם בקולוניא סחבוהו משער לשער, וכמעט חיים נבלעו היהודים בעת ההיא, לולי ה׳ שהיה להם, ויתן את הונם תחת נפשם, ישתבח שמו לעד אמן ואמן.

ויהי בשנת תתקמ״ב וד׳ אלפים היא שנת קפ״ב ואלף (1182), ויבא שלדינו (Saladin) ירושלימה וילכדנה.

ביום השני לחדש בול היא החדש השׁמיני, ותהום אשכנז מאד ויתנו לב ללכת להצילו מידו, ויקומו על עם ה׳ למהר לבלעם חיים, ויתנם ה׳ לרחמים בעיני פידריקו ברבהרושה (Barbarossa) הקיסר, ויצו את הכמרים לבלתי דבר עליהם, ויתנו לו מנחה ויצילם ה׳. ויתר פרטי

המלחמה ההיא הלא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי צרפת ולמלכי בית אוטומאן.

ויהי בימי פידריקו הקיסר, וילכו שלשה נערים נוצרים בויאינה (Vienna) אשר באשכנז לצחק על הקרח וישבר הקרח תחתם ויפלו הטימה ואיש לא ידע. ויעלילו על היהודים כמשפטם ויעידו עדים לאמר: רָאֹו ראינו אותם הולכים אל בתיהם, המה עשו הדבר הזה, ויוסיפו עוד לאמר: זה דרכם לזבוח לאלהיהם, וגם זה ימים נתנה להם אשה אחת את העוגה ויתעללו בה. ויבאישו את ריחם בעיני העמים. וישמע הקיסר, ויתנו את כל היהודים אשר בערי מלכותו במשמר, ויהי עת צרה ליעקב בעת ההיא, וישרפו מהם כשלש מאות איש על לא חמס בכפם, והנשארים נמלטו משחיתותם, כי חמל ה' עליהם. ויהי לימים עוד וישובו המים לאיתנם, וימצאו את הנערים תחת הקרח ויחפרו השופטים ויכלמו מאד *).

וירבו היהודים בפאריש (Paris) וסביבותיה ויעצמו בעושר ובנכסים מאד, ויקחו להם עבדים ושפחות בנות אל נכר מכל אשר בחרו, ויקנאו בהם הצרפתים מאד וישימו עליהם עלילות דברים לאמר: לוקחים אתם את

---

*) גם הרב החכם מנשה בן ישראל יזכיר המעשה הזה בספרו תשועת ישראל, והוא כתב, אשר נאשמו היהודים בעלילה כי הרגו שלשה הנערים לחוג בדמם את חג המצות, אך לא הזכיר בפירוש כי כל היהודים אשר בערי מלכותו נתנו במשמר, כי אם נראה מתוך דבריו כי שלש מאות יהודים הנשארים היו מתגוררים בוויען בעת המקרה ההיא. (Lts.)

כלי הכסף ואת הגביעים *) אשר בבמות לערבון ותשקו בהם את בניכם ואת בנותיכם יין למען הָלֵל. ויוסיפו עוד שנוא אותם וישימו עליהם עלילות דברים לאמר בכל שנה יתנו ערל אחד בצלם בטערות. וימררו את חייהם, וישרפו מהם שמונים איש ביום אף ה׳. וישמע פיליפו המלך בנעוריו ביטי לודוביקו אביו וישמור את הדבר.

ויהי בשנת שש וארבעים ותשע מאות וארבעת אלפים היא שנת אלף וקפ״ו (1186), ויצו פיליפו ויתפשו את היהודים אשר בכל מדינות מלכותו, ויקח את כספם ואת זהבם ויגרשם מעל אדמתו, וידחו רבים בעת ההיא, וישיבו להם הונם וכל קנינם ויתערבו בגוים ויעשו מעשיהם. ומבית תפלתם עשה בטות לאלהיו, ומאשר לקח מהם בנה בנינים רבים, ואת הארטון ואת חומת יער ויצינאש (Vincennes) אשר אצל פאריש ואת קיאנפיאוש (Champs-Elisées) אשר יעשו שם היריד בפאריש?

וכפלים היו היהודים אשר בצרפת בעת ההיא מאשר יצאו ממצרים, ויצאו בשבעה דרכים מן הארץ הארורה ההיא וידל ישראל מאד, על הגרוש הזה אמר אבן בחן: שמעתי אומרים להרים כסוני, וגבעות נפלו עלינו, נעויתי משמוע ברעה אשר תמצא את עמי, ונבהלתי לראות באבדן מולדתי, ותקצר נפשי בעמל ישראל, בעלות עלינו רוח המושל זה שבע עשרה שנה להגלות עמי בראש גולים, על צאן קדשים נטה קו תהו, הפכם באפו וביד חוקה גרשם מעל אדמתו.

---

*) המה הגביעים אשר נתוכם יין נסיכם, הנקרא נכלי. (Lits.)

ויִמת אינריקו מלך אינגלטירה (Inghilterra) וימלוך ריקארדו בנו תחתיו בשנת תתק״ן וד׳ אלפים היא שנת אלף ק״ץ (1190). ויאספו שם עמים רבים מצרפת ומאִיי הים, ויבאו גם היהודים ראשי העדה בתוך הבאים להביא למלך מנחה. וילונו גויי הארץ עליהם לאמר: לא נכון הדבר שיראו היהודים בעטרה אשר יעטרו לו הכמרים. וידחפום ויתעללו בהם מאד, והמלך לא ידע מכל אלה מאומה. והקול נשמע בעיר לאמר, הדבר יצא ספי המלך להשמיד את היהודים, ויקומו עליהם פתאום וינתצו בתיהם וטירותם כמעט רגע, ויכו בהם כשלשים איש לפי חרב בעת הנמהרה ההיא. ויש אשר שחטו את בניהם ואת עצמם לבלתי שוב מאחרי ה׳, וגם ר׳ יעקב מאורליאנ״ש (Orleans) נפל שדוד ארצה ביום הנמהר ההִיא *)

ומכל אלה לא ידע המלך מאומה, וישמע את קול ההמון ויאמר: מה אלה היום? ויען השוער: אין דבר רק כי הנערים שמחים וטובי לב וישחקו ביניהם. ויהי כשמוע את הרעה הגדולה הזאת, ויצו ויסחבו את השוער בזנבות הסוסים בשוקים וברחובות עד צאת רוחו וימות.

ויהי בשנה ההיא ויקם איש אחד מבני הנכר על איש עברי בעיר בראיא אשר בצרפת, ויכנו נפש, כי שונא הוא לו מתמול שלשום. ויצעקו קרוביו אל השרים **) אשר בעיר, ויתפשו את הרוצח ויתנו אותו במשמר. ויהי

*) הוא ר״י מאורליאנ״ש שמביאים התוספות כמה פעמים ועיין קורא הדורות אות י׳. (Lts.)

**) נכ״י נמצא פה מאמר מוסגר נזה״ל: כ״א הסרות כלסון נקנה (?). (Lts.)

ביום הפורים ויוציאהו המלך פיליפו ויעלה עשן באפו ויאסור את רכבו ואת עמו לקח עמו ויבא בעיר בראיא. ויצו וישרפו שמונים יהודים באש, ולא היה להם מושיע ביום אף ה׳, וכלם עשירים חכמים ונבונים וידועים, ולא אבו לבחור אלהים חדשים לשוב מאחרי ה׳. ויתחזק ר׳ שם טוב ביום הנמהר ההוא, וישחט מהם רבים, פן ימירו את כבודם, והנשארים נשרפו באש, ביום הנמהר ההוא, רק הנערים אשר לא מלאו שלש עשרה שנה צוה לבלתי נגוש בהם, ותהי להם נפשם לשלל.

ויהי בשנת תתקנ״א וד׳ אלפים היא שנת אלף קצ״א (1191) ויקומו הטועים על עם ה׳ אשר בעיר אברוך באינגלטירה ביום השבת הגדול. ויחרדו מאד, וינוסו אל בית תפלתם, ויעמוד ר׳ יום טוב הרב וישחט בם נפש, וגם אנשים אחרים מלאו את ידם ביום הנמהר ההוא. ויש אשר צוה לשחוט את בנו יחידו אשר לא נסה כף רגלו הצג על הארץ, ומהם נשרפו באש וַיְקֻדַּשׁ בהם קדוש ישראל. ויהי מספר המתים במגפה מאה וחמשים נפש אנשים ונשים וילדים. אשר טפחתי ורביתי אויבי כלם! וינתצו הבתים ויפילו המגדלות, ויקחו הון רב וחמדת ספרים וישאום אל קולוניא וימכרום אל היהודים. ככה עשו אויבינו ביתר המקומות.

גם בעיר אחרת, אשר לא נמצאו בתוכה כי אם כעשרים איש, קמו עליהם פתאום ויכום נפש על אשר מאנו לשוב מאחרי ה׳. ראה ה׳ והביטה וריבה ריבם.

ויהי בשנת תתקנ״ו וד׳ אלפים היא שנת קצ״ו ואלף (1196) ויהי איש אחד בארץ אושטריאה (Austria) שלטה שמו והיה האיש ההוא ירא אלהים עושה צדקה בכל עת

וסר מרע, ויפקידהו הדוכוס על נכסיו ועל כל אשר לו, והיו לו עבדים ושפחות יהודים ובני נכר ועבודה רבה. ויתנו הערלים את לבם ללכת ירושלמה בשנה ההיא, ויתקבצו לאלפים ולרבבות עד כי חדלו לספור. ויהי בתוך ההולכים אחד מעבדיו, ויגנוב מאתו כ״ד זהובים, ויחר אפו עליו, ויתנהו בבית הסוהר. ויהי היום בחגותם חג, ותלך אשתו הבמתה ותצעק בקול גדול על דבר אישה אשר שם היהודי בבית הסוהר.

ויקומו הנצמדים אשר בויאינה (Vienna) ויבואו אל ביתו ויהרגוהו וכחמשה עשר נפשים הרגו אתו בעת ההיא. וישמע הדוכוס וחכתו בערה בו, ויצו ויקחו שנים מראשי העם אשר עשו הרעה הגדולה הזאת, ויורידום ברמים שאולה, וליתר העם לא עשה מאומה, כי מן הנצמדים היו ולא שם לבו עליהם.

ויהי בשנת תתקנ״ז וד׳ אלפים היא שנת קנ״ז ואלף (1197) ויהי ביום׳ השביעי לחדש אדר ויפגע איש חסר לב נערה אחת מבנות הארץ בעיר נושה *) וישחטנה בתוך העין לעיני השמש, כי בשגעון ינהג. ויקומו עמי הארץ ויהרגוהו וגם את יתר היהודים הכו לפי חרב, ובבזה שלחו את ידם, ויוציאום החוצה ויתנו אותם באופנים **) לחרף עם אלהים חיים. ויהי ביום השבת בי״א יום לחדש ויתפשו גם את אם הרוצח ואת אחיה ויקברוה בעוד

---

*) המקום הזה יכנה ר״י הכהן פעם נשם פעם עיר נושא ופעם כפר נושה. (Lts.)

**) פי׳ לענות נפש קשרו אותם באופני היסורים Tortur Totúra ונקרא בל״א Rädern ובלע״ז arruotora; (Lts.)

נשמתה בקרבה על אשר מאנה להמיר את כבודה, ואת אחיה שמו באופנים. ויהודית אחרת ושלש בנותיה נדחו בעת ההיא ביד חזקה מאחרי ה׳ אלהי ישראל, ואת הנותרים העניש ההגמון כמאה וחמשים זהובים, ואת היהודים אשר סביבותיהם הענישו ההגמון והשרים ויוציאו מהם הון רב. ויהי לימים עוד, ויתנו היהודים שוחד ויורידם מעל האופנים וישאום באניה למטה *) מהעיר דאנטי, ויקברום אצל הצדיקים אשר נקברו שם בשנת תתניו וד׳ אלפים, ויהודית אשר הדיחו ביד חזקה שבה אל עמה ואל אלהיה בטרם ימי הפורים, ויצילנה ה׳.

ואלה שמות המתים במגפה: ר׳ יצחק חזן, ר׳ שמואל ונתן בנו ור׳ יצחק ב״ר שמשון, ור׳ שמואל ב״ר נטרונאי, וברוך בן יוסף. כצדקתם השב להם אלהי וריבה ריבם. כל אלה הביא ר׳ אפרים בר יעקב בספרו אשר כתב בעת ההיא לאמר: ברוך ה׳ אלהי ישראל אשר פדה את נפשי מכל צרה, כי גם אני אפרים הייתי מיושבי נושא, ואבואה שלשה ימים לפני הרעה אל קולוניא, ותהי לי נפשי לשלל, אך באו אל ביתי ויקחו מקניני והוני כל אשר בחרו, יוצרי ימלא חסרוני.

ויהי בשנת תתקנ״ח וד׳ אלפים היא שנת ר״ב ואלף (1202) ויתנדבו בו גוים רבים ללכת ירושלמה בשנה ההיא.

גם בימים ההם שתו היהודים כוס התרעלה ועליהם אמר אבן בחן **): זה שנתים הרעה בקרב הארץ, בפרוח

---

*) בכ״י במאמר מוסגר: (נ״א לנוסה). (Lts)

**) הוא ספר אבן בחן מאת המליץ ר׳ קלונימוס בר קלונימוס

רשעים עמדו עלינו לכלותינו, על זרע קדש יְהוּ גורל, באפם הרגו בְּנוּ זקן ועולל בחור ובתולה יונק עם איש שיבה, וימת עם רב. טישראל ביום כרות רָעִים *) חילנו, מאת ה' היתה זאת כי עזבנו תורתו, ולא אבה ה' סלוח. חלחלה בכל מתנים, בשמענו את לקוחים למות ומטים להרג, להקדיש את קדוש יעקב למען ספר שמו נחשבו כצאן טבחה ביום הרג רב, לא פחדו ולא זעו בְּהָרֵג הרג רב ביום ענן וערפל, אל יחד בימי שנה. ביום ההוא חלק עמי ימיר, יבחר אלהים חדשים לא יכול להתאפק בהוציא אל הורג בניו, חלק לבם ויכרתו להם ברית חדשה אף על פי שתחלתם באונס סופם ברצון. וזאת שנית הוה על הוה מושל מקשיב עלילות דברים על עדת ישראל, אויבינו כי רבו אכלו קרציהון דיהודאי ויאמרו לו: מצאנו מים רעים והארץ משכלת. בפשע יעקב כל זאת, אשר נועצו לב יחדו להמיתנו. ויהי כדברם אליו יום יום, והקול נשמע הולך וחזק מאד ויאמן העם ויצא דבר מלך שלטון לבקש האמת למראה עיניו, כי אין יכולת ביותר, אז גויי הארץ חיים בלעונו, והמלך וכסאו נקי. מי שמע צרת ישראל. ואת הלחץ אשר המצירים לוחצים אותם להוציא מפיהם את אשר לא עלה על לבם, ולא תבחר מחנק נפשו?

הוא ר' קלונימוס אשר העתיק בשנת 1216 במשך שבעה ימים את ספרו אגרת בעלי חיים מלשון ערבי. (Lts.)

*) נס' אחר במקום כתוב רועים, והכוונה על גזירות הרועים (עיין למעלה שנת 1320) ומליצת כרות רועים לקח אותה המחבר מלפניה נ' ח' וגם מלת כרות הוא שם, ואין דרך למות עמה אותה פעם. (L.)

מי נתן למשיסה יעקב, יסורים קשים וענויים, כמותם לא נבראו בכל הארץ ובכל הגוים ? והאלהים מצא את עון ישראל לשפוך בהם חמתו ובערה בם אש ה׳, קדושי עליון בלבת אש איש וביתו באו, כחתן יוצא מחופתו יצאו מבית האסורים לקדש אביהם שבשמים. אל נקמות הופיע! נקום דם עבדיך השפוך על לא חמס עשו.

שתים אלה עברו בתקופות ימים, בעוד שנה לראשונה מקץ היות לה שנים עשר חדש: השניה ממהרת לבוא, ועוד בה שלישיה תורת ה׳ תמימה נקדשה והיתה לבער, מלבד כובד הגלות ושנאת האומות חזקה עלינו, נלאיתי נשוא שנאתם וקנאתם לי קשתה, אלי גוים יבואו לשלול קניני בתוך האהל יחזיקו עשרה אנשים מלשונות הגוים, שפת לא ידעתי אשמע, בכנף איש יהודי להפשיט את כתנתו מעליו, ואם יעז פניו להסיר חרפה בחרבו, ירוץ אליו לאחוז בערפו, אם ה׳ לא ישמור. לכן אתה קדוש ישראל רם ונשא, הביטה וראה את מכאובינו, כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה, וריבה ריבנו בעבור שמך הגדול והנורא, למה יאמרו הגוים — ונודה לשמך הגדול סלה *).

בימים ההם הקים ה׳ את רבנו משה מימון וילך מצרימה ויהי לרופא אל שולטאן מצרים ויכבדהו מאד. ויחכם מכל האדם ויחבר ספרים בתורה וגם בחכמות חצוניות הניף חרמש ויהי שמעו בכל הארץ. ותשלם העתקת ספר המורה להרמב״ם אשר העתיק ר׳ שמואל

*) עד כאן מס׳ אנן נמן, אלא מרי יוסף הכהן קצר כה וכה, וגם הסיום הנה כדי לקצר. (L.)

אבן תיבון, בשנת תתקס״ה וד׳ אלפים, היא שנת חמש ומאתים ואלף (1205) ויראנה הרמב״ם בהיותו במצרים וישמח בלבו מאד ויכתוב אל ר׳ שמואל דברי חן ויהללהו באגרתו ויגד לו את כל המוצאות אותו וכי הוא רופא אל מלך מצרים בעת ההיא *)

ויהי בשנת ה׳ אלפים היא שנת ארבעים ומאתים ואלף (1240) ותהי המלחמה חזקה במלכות נאפולי. ויוציא המלך את כל הכסף הנמצא אתו ואת כל הנמצא ביד עבדיו היושבים ראשונה במלכות, ויהיו גם היהודים אשר בכל ערי מלכותו בכל לבבם ובכל מאדם בעוזריו, וישמן המלך ויתחזק מאד ויגרש המלך את אויביו מארצו. וַיְכַבֵּד המלך את היהודים וינשאם: ויגבה לבם מאד ויצא הקצף על ישראל. וימת המלך ויצו את בנו בטרם מותו לאמר: השב תשיב אל היהודים את כספם ועשה נא עמהם חסד כאשר עשו עמדי עד היום הזה.

ויהי היום ויאמר המלך אל יועציו ושריו: ומה לעשות אל היהודים האלה יקר וגדולה על כל הטובה אשר עשו את אבי? ויאמרו לו: לא ישולם החסד הזה בְּזָהָב אופיר כי אם בהצילך את נפשותם מרדת שחת בהמירך את כבודם להיות כמונו והיינו לעם אחד. וייטב הדבר בעיני המלך ויקראו אל ראשי העדה ויאמרו אליהם את החסד אשר דברו לעשות עמהם. ויתעצבו היהודים מאד בעת ההיא, ורעדה אחזתם חיל כיולדה, ויאמרו: לא קוינו את החסד הזה מאתך, אך לבלתי דבר אלינו עוד אדוננו המלך

---

*) שלא היה כתובה בס׳ אגרות הרמב״ם באגרת המתחלת: לפי שכלו יהלל איש וכו׳ (דף י״ב ע״ב דפוס אמשטרדם). (Lts.)

מטוב ועד רע על הדבר הזה. ויאמר המלך: הדבר יצא מאתי לשלם לכם את החסד אשר עשיתם לאבי בדבר הגדול הזה, וממנו אין להשיב. ויראו את אשר בלבבו, ויאמרו: תנה לנו זמן ונראה דְבַר מה נשוב אליך אדונינו המלך. ויאמר: שימו אל לבבכם לקבל את החסד הזה מאתי לעת כזאת וכל אשר תשאלו ממנו אתן לכם. ויאמרו בערמה: נָאוֹת לכם בהתחתן אותנו כל שרי המלכות? כי אמרו בלבבם, לא יעשה המלך הדבר הזה ונקינו מעון, ויאמר המלך כדבריכם כן הוא. ויהפך לבב היהודים בעת ההיא ויחר אליהם ויתעצבו מאד. ויצו המלך ויעבירו קול בכל ערי מלכותו מאד: מעת צאת דבר המלך ודתו עד השָׁנָה מצנפת אחת ימירו היהודים את כבודם או יוכו לפי חרב. וידחו רבים בעת הנמהרה ההיא. ויתחתנו בכל שרי המלכות כדבר המלך, ומבית תפלתם הגדול עשו בָמַת קאַפִּידִינָה ואשר מֵאֲנו לשוב מאחרי ה׳ אלהי אבותינו הכו לפי חרב. הביטו וראו הן היתה כזאת!

ויהי בשנת אחת וה׳ אלפים היא שנת רמ״א ואלף (1241) וירבו היהודים באינגילטירה (Inghilterra), ובלונדריש (Londra) נמצאו מהם כאלפים איש וביתו מלבד היושבים ביתר ערי המלכות. ויהי היום, ותדבק נפש דורש אחד מן הכמרים באחת מבנות ישראל וידבר על לבה ימים רבים ולא שמעה בקולו. ויתחפש בבגדי היהודים וידבר עמה יום יום, והיא עניה ואב אין לה, ותרא אמה כי עשיר וטוב הוא ותתן אותה לו לאשה, אך כי תלכנה לגור בארץ אחרת, כי יראו לנפשם. ויודע הדבר ויהיו הכמרים למשל ולשנינה וילעגו עליהם מאד וישאו כליסתם. וידברו אל דורש אחד, והוא קרוב אל המלכה,

ויביאו את דבת היהודים רעה אל המלך וגם צאצאי העמים דברו כל היום רעה על היהודים, וישנאם מאד. ויעלילו עליהם לאמר: יגוזזו היהודים את מטבע המלך וגם אכול יאכלו את כספה. ויביאו מטבעות אשר גזזו הם בביתם, לאמר: היהודים עשו את הדבר הרע הזה. ויבאו רבים אחרים ויצעקו גם הם ואכלו קרציהון דיהודאי. וישפטו השופטים בדבר המלך ויגרשום אך כי לא יוציאו מאומה מכל אשר להם. ויניחו כל קנינם שמה, לכפר על נפשותיהם. ויצאו הכמרים ויאמרו: והנה גם כומר אחד השיבו יהודי בארצנו *) ולא יכופר העון הזה כי אם בהמיר את כבודם או למות בחרב. ויאמר המלך: כדבריכם כן יעשה היום הזה. ויקחו את ילדיהם וישלחום אל ארץ נורטֵי (Northumberland?) אשר בירכתי האי וילמדום ספר וידיחו אותם מאחרי ה׳ אלהי ישראל וישבו שם ביד עמי הארץ פן יזכרו עוד את דרכי היהודים ואת אבותם, וימותו רבים מאבותם ומאמותם ממרירות נפשם, ואת הנשארים הדיחו מעל אדמתם. ועוד היום נמצאו שם בתי תפלתם אשר נעשו במות בעל, ורבים מעמי הארץ בשם יהודים (נ״א היהודים) יקראו עד היום הזה **).

ויִמת המלך הזה ויקם מלך חדש באינגילטירה (Inghilterra) ויקרא את כל היהודים אשר גרשו מעל אדמתו ויועדו בכל המקומות אשר נפוצו שם לאמר: לא

---

*) ר״ל הסכו את לבנו ועשו אותו יהודי. (Lts.)

**) נראה כי כוונת המחבר לומר, כי מזה נמשך שבאינגילטירה נמצאים אנשים נוצרים ששמותם כשמות היהודים, כגון יצחק, שמואל ודומיהם. (L.)

נשוב לגור שמה בעד כל הון כי אם לראות את בנינו אשר נדחו שמה, לדבר אל לבם להשיבם אליהם. ויסעו איש ממקומו וילכו שמה ויקבלום כל עמי הארץ בשמחה ובטוב לבב ויתעלסו מאד.

ויהי לימים עוד ותהי המגפה בארץ אינגילטירה וימותו רבים דבר יום ביומו, ויהי רעב בארץ, כל מטה לחם שבר, ותהי גם המלחמה חזקה עליהם וילחמו אתם אנשי הסקוציאה (Scozia) על אשר הגדילו על עם ה׳ צבאות אלהי ישראל. ויועדו המלך והשרים לאמר: על מה ועל מה השתרגו עלו על צוארינו הצרות האלה? ויאמרו: בחטא היהודים נהיה הדבר הזה, וכה לעשות וישוב חרון האלהים מעלינו? כי אם בהמיר את כבודם ויהיו כמונו, ואם לא, ביד חזקה.

ויצו המלך ויעבירו קול לאמר: אל יצא איש יהודי מארץ אינגילטירה והיוצא בזדון יומת. ויקראם ויאמר אליהם: בחרו לכם אלהים חדשים והייתם כמונו ונתנה לכם ככל אשר תשאלו מאתנו ולא אבו שמוע, ויטבילום ביד חזקה. ויהי אחרי כן, ותכפלנה הצרות והרעות עליהם, הדבר והחרב והרעב, ותשמד הארץ. וישב המלך לדבר אל יועציו ויאמרו רבים: על אשר נגזר על היהודים נהיה הדבר הזה, ועתה אדונינו המלך השיבם כבראשונה, ואשר ידבנו לבו לשבת אתנו ישב כי טוב האחד מרצון נפשו, מכלם ביד חזקה. וייטב כמעט הדבר בעיניהם, ויקם איש אחד ויקם להם לשטן בעת הנמהרת ההיא, ויאמר: אל תחשבו כי בשוב היהודים אל תורתם יבחרו עוד להיות כמונו, כי תורתם קבועה כמסמרות בלבותם, וזה לכם האות, כי מאן ימאנו בכל אשר יוכלו, להמיר את כבודם

להיות כמונו, לשוב מאחרי ה׳ אלהיהם. ועתה אם ישובו אל תורתם ישוב החטא אשר הביא עלינו הרעה הזאת ועל הנגזר עליהם נכפלו הצרות והרעות השתרגו עלו על צוארינו, ומה לעשות? רק להכחיד הסבה מן הארץ, וכר עוננו. וייטב הדבר בעיני המלך ויעש כן. ויצו ויטו שני אהלים על שפת הים, ויתנו באחד תורת משה, ובשני הצלם, ויעשו שם עמוד אחד וישב המלך על העמוד ויביאו שם את כל הנדחים, ויאמר אליהם המלך בשמחת ובטוב לבב: אתם ידעתם כי להקל הצרות מעלינו השיבותי אתכם מאחרי ה׳ אלהיכם ביד חזקה, וארא והנה נכפלו עלינו הצרות והרעות השתרגו עלו על צוארינו על אשר נגזר עליכם, ועתה הנני משיב אתכם חפשים כאשר בתחלה, בחרו לכם עשו. ואתם דעו כי באהל אשר על שפת הים תורת משה ובשני התורה החדשה, יבחר כל איש מכם כטוב וכישר בעיניו, כי בה יתהלך כל הימים. וירוצו כלם אל תורת משה הם ונשיהם וטפם ולא יכלו לבוא האהלה, כי אם אחד לאחד, כי בערמה עשו, והיה כל הבא פנימה וישחטוהו שמה והשליכו גויתו הימה, ולא ידעו איש מאחיו מאומה, ויפול ממנו רב, ויהיו למאכל לדגי הים ולעוף השמים בעת הנמהרה ההוא.

ויזעקו בפיאנדרה (Fiandra) אנשים בני בליעל ויעללו על היהודים לאמר: לקחו את העוגה וישברוה ויצאו ממנה דמים, ויאמרו: הדם ההוא שואל נקמתו מהם, ויקומו עליהם כדובים כזאבי ערב ויכו רבים לפי חרב בעת הנמהרה ההיא ולרבים הטו את לבבם לאמר: בחרו לכם אלהים חדשים ויהיו כמונו וחיו. וידחו רבים בעת ההיא, וכל הארץ ההיא מלאה עד היום מזרע ישראל, הם המה המבקשים תורות חדשות כיום הזה.

ויהי בשנת כ״ג ותמשת אלפים, היא שנת רס״ג ואלף (1263), ויהי בעיר טֵיאוטוניאֵי פּוּרְקִים (Schweinfurt) אשר באשכנז שנים מראשי העיר וישנאו איש את רעהו מאד, ויהי היום ויהרג בן האחד על ידי שונאיו ולא נודע מי הכהו, ותגדל השנאה ביניהם מאד ויגנבו קרובי החלל על ידי זקנה אחת נערה אחת מבנות החלק השני ויכוה נפש והיא בת שבע שנים בעת ההיא ויקברוה מחוץ לעיר ויבקשוה קרוביה ולא מצאוה ויעלילו על היהודים כמשפטם, כי בהעך ילכו ויקומו לבלעם היים. וישלח השר וידבר על לבם וישובו ממהשבתם הרעה אשר השבו על היהודים ותמתם שככה. ויהי לימים עוד ויודע הדבר על פי הזקנה ההיא, ועם כל אלה לא הסירו עמי הארץ ההיא מסוה העורון מעל פניהם.

(כתוב בספרי אשכנז, בלאטין:)

ויהי בשנת שתים ושבעים ומאתים ואלף (1272) ויאמרו אל האפיפיור נפל יהודי אחד אל משפך בית הכסאות בטיט היון ביום השבת ויצעק במר אהה! ולא אבו היהודים להוציאו עד הלילה. ויפג לבו כי האמין להם ויצו בכל ערי ממשלתו לאמר: כל איש אשר ישמור את יום השבת ישמור גם מחרתו בכל משפטיו וחקיו, ואשר לא יעשה בזדון, יומת. ויקוצו היהודים בחייהם בעת ההיא.

(ובספר שיבאשטיאנו״ש כתוב *):

ויהי בשנת חמשת אלפים וארבעים ושבע היא שנת

---

*) מכוונה על הספר Cosmographia להחכם Sebastianus Munsterus ונמ׳ הסיף נדנכרו על העיר Bern כתוב מה שכתוב כאן. (L.)

רפ״ו ואלף (1287), ויעלילו על היהודים היושבים בבירנה (Berna) אשר באשכנז לאמר: הרגו היהודים ילד אחד, וישימו רבים באופנים, ואת הנשארים הדיחו מעל אדמתם, ויזעקו היהודים לפני רודולפו המלך אהה! וילך עליה כשלשים אלף איש חלוצי צבא וילחמו עליה פעמים ולא יכלו לה, ויעלו מעליה וישובו איש לביתו.

(עוד שם בספרו *):

ויקח הקיסר את העיר נורלינגען (Nordlingen) מיד ההגמון על אשר בקש להמיתו, ויתן את היהודים לגור שם ויעצמו מאד, ויקנאו בם יושבי הארץ ולא יכלו דבר אתם לשלום. ויהי בשנת חמשת אלפים וחמשים שנה, היא שנת ר״ץ ואלף (1290), ויפלו עליהם פתאום ויכו רבים לפי חרב ולא חמלו על איש ואשה ביום אף ה׳, וינקום רודולפו מלך הרומיים **) את נקמתם וישאלו הנדיבים והשרים מאתם את הבגדים ואת הכלים אשר בזזו, אשר משכנו ביד היהודים, ותדל נורלינגען מאד.

(עוד שם בספרו***):

וילכוד אדולפוס את רוביאקוס (Rubeacus) וישרפנה באש בשנת חמשת אלפים ונ״ח שנה, היא שנת רצ״ח ואלף (1298). ויהי לתקופת השנה ויקומו אנשי העיר על היהודים בחדש זינאר (Gennaro) וישרפום מחוץ לעיר ולא היה להם מושיע ביום אף ה׳. ויהי עוד מקץ תשע ועשרים

---

*) גם זה נספר הנ״ל בדברו על העיר Nordlingen. (L.)

**) ר״ל הנקרא בשם המוכר römischer Kaiser. (Lts.)

***) גם זה שם נדברו על העיר Rubeacus. (L.)

שנה ויכו את הפליטה הנשארת לפי חרב. ראה ה׳ והביטה וריבה ריבם. ויהי עוד מקץ תשע שנים, ולא נתנה הארץ את יבולה ועץ השדה לא נתן פריו, וַתֵּלַהּ הארץ מפני הרעב, ויכתבוהו בספריהם למזכרת למען יספרוהו לדור אחרון.

ויהי בשנת ה׳ אלפים וששים ושש שנה היא שנת ש״ו ואלף (1306), ויצו פיליפו בן פיליפו בן לודוביקו בן לודוביקו בן פיליפו אוגושטו מלך צרפת ויעבירו קול בכל ערי מלכותו לאמר: כל איש יהודי יצוא יצא מארצי ולא יקח מכל אשר לו מאומה, או יבהר לו אלהים חדשים והיינו לעם אחד. וישמעו היהודים ויחרדו מאד, ולא חמל עינם על קנינם והונם ויצאו מארץ צרפת בגפם בחדש אב הוא החדש החמישי ולא נשארו בצרפת כי אם מתי מספר אשר לא נגע אלהים בלבבם כאשר עשו היושבים בטולושה (Tolósa) כי לא יצאו מהם כי אם מתי מספר אשר שמו אלהים לנגדם, וילכו אחרי ה׳. וישארו ביניהם רבים מזרע בית ישראל, לכן ירבו ביניהם בוחרי אמונות חדשות כיום הזה.

ויהי מקץ תשע שנים ויצא פיליפו לצוד ציד וירץ על הסלעים אחרי הצבי ויפול בים סוס ורוכבו מעל ראש הפסגה וימותו גם שניהם וימלוך לודוביקו בנו תחתיו. ויקרא אל היהודים שנית להשיבם אליו וישבו שם שבע שנים, ויגרשום להפיק רצון העמים כי רעים ותשאים המה. ויצאו עם כל קנינם וחילם בעת ההיא. וימת לודוביקום וימלוך יואן בנו תחתיו, והוא נער וימת מקץ עשרים יום, וימלוך קרלו תחתיו. ויביאו עוד את היהודים צרפתה וישבו בימיהם לבטח. ויהי במותם וימלוך קרלו ואלישיאו

(Vallisio) ויקימו רבים עליהם ויכו רבים לפי חרב ובביזה שלחו את ידם, ואת הנשארים הדיחו מעל אדמתם נגד רצון המלך, ולא שבו עוד לשוב בארץ צרפת עד היום הזה.

ויהי נער אחד בספרד בן שבע עשרה שנה בשנת ה׳ אלפים ושמנים היא שנת ש״ך ואלף (1320), ויאמר: באה אלי היונה *) לעת ערב ותנח על כתפי וראשי ויבא אלי רוח הקדש, ואתנה אל לבי לקחתה וארא נערה בתולה טובת מראה ותאמר אלי: ראה נתתיך לרועה בארץ ונלחמת בישמעאלים, והחזיון אשר ראית בעיניך יהיה לך לאות היום הזה. ויוסף עוד דבר לאמר: בזרועי מצאתי כתוב את הדבר כאשר הוא ויקם נער אחר ויאמר: מצאתי צורת הצלם על כתפי, והאמת כי בחלום חלם את הדבר. וישמעו אילי הארץ ויתנו לבם עליו ועל חלומותיו ויכבדוהו מאוד, ויתלקטו אליו אנשים רקים לרוב לאמר: נלכה להלחם בגראנאדה, וילעג איש יהודי עליו וישנאו את היהודים וישטמו אותם ויתנכלו להמיתם. ויהיו הנצמדים אליו כשלשים אלף איש, ויפלו בטודילה (Todela) אשר בנאבארה על היהודים פתאום, ויכום לפי חרב ולא היה מידם מושיע ביום אף ה׳. ויתפרדו מהם רבים ללכת אל קורבייל (Corbeille) להשמיד את היהודים אשר נמצאו

---

*) מודעת זאת כי היונה היא דמות רוח הקדש באמונת הנוצרים. והנה בדמות היונה השתמשו גם אז לאותות בארצות קדם, כמו: כנסת ישראל נמשלה ליונה, ומזה מעשה דמות היונה בהר גריזים. ואתה ראה מאמר יקר על משלי היונה מהחכם פרופיסור וועסעלי בפראג, במחברת היוצאת שנה בשנה הנקראת בשם: Jahrbuch für Israeliten (Wien 1846). (Lts.)

שם, וישמע השר אֶבלְצַר טולושה, ויחפז לשלות שמה אנשי חיל, וילכדו רבים מהרועים ההם ויביאום אסורים בזיקים בעשר עגלות. וישמעו הכמריש ויקומו לילה ויתחפשו ויצאו הדרך ויצילום מידם, ויאמרו: אצבע אלהים נהיה הדבר הזה. ויאמרו כל עמי הארץ: ראו נא את האותות אשר עשה אלהים, וישפכו חמתם על היהודים ויכו בהם מאתים נפשים כמעט רגע, וגם שר העיר אשר היה בעזרתם כמעט נָטָיו רגליו בעת ההיא.

אז נקבצו יהודים רבים אל המצודה אשר בנרבונה (Narbona) מפני חמת המציק וישבו שם. ויהי בשמעם כי הוליכו את הרועים אסורים בעגלות, וירדו העירה וישלח אבלצר טולושה אחד מקרוביו עמהם למהר להצילם בקארקאשונה (Carcaison) כי בצורה היא, וילך הצר הצורר הזה וימכרם אל יושבי הפרזים ויפלו עליהם כזאבי ערב ויכום לפי חרב ולא חמלו על איש ועל אשה ופני זקנים לא נשאו ביום אף ה׳, ותהי נבלתם כַּדֹּמֶן על פני השדה ויהיו למאכל לחית השדה ולעוף השמים ירא ה וישפוט. והקול נשמע בגבולי בורדאוש (Bordeaux) ואינגלטירה (Inghilterra) וקאשטיל Castille שאראזין (Chersones) ואגינֵיש (Agenois) ויאמרו להשמיד את כל היהודים אשר נמצאו שם ובמדינת טולושה (Tolosa) ביגורדת Borgogna מארציא (Marchia) וקונדו (Condé) ובערים אחרות רבות הרגו מאה ועשר קהלות לפי חרב על דבר הרועים, ויבחרו רבים להרוג איש את אחיו ואת רעהו בטרם הגיע האויב עליהם, כאשר עשו היהודים אשר נחבאו בקאשטיל שאראזין אשר השליכו גורל ביניהם, לראות מי יהרוג את אחיו. וימותו כלם בעת

ההיא, ושנים אשר נשארו באחרונה נפלו מעל המגדל ארצה וימותו גם שניהם. ובטולושה מתו רבים לפי חרב הנשארים נדחו מעל ה׳ אלהי ישראל ולא נמלט מהם כי אם אחד אשר מִלְטוֹ שר העיר אשר אהבו. ובגאשקוניאה (Gascogne) לא נמלטו מכל היהודים אשר נמצאו שם, כי אם עשרים אנשים, והנשארים הוכו לפי חרב. ובלירידה (Lerida) נתנו שבעים יהודים ממונם אל שר העיר למען יוליכם אל מלכות אראגון (Aragon) בטח, ובצאתם החוצה הכה אותם לפי חרב. כרשעתו השב לו אלהי המשפט! וייראו היהודים אשר באראגון מאד, ולולי רחמי ה׳ כי לא תמו אשר נתנם לרחמים בעיני הגמון המלך כמעט נָטְיָה רגלם בעת ההיא.

ויתחלקו הרועים הרעים האלה לארבעה ראשים, מהם הלכו אל ואלינצה (Valenza) ומהם אל בארצילונה (Barcelona) ומהם אל יאצה ומהם הלכו אל מונשארש (Mosteruelo). ויהי כבוא האיש אשר הצלם על כתפו אל יאצא ויכו ת״י יהודים לפי חרב בשבעה עשר לחדש תמוז ולא נמלטו מהם כי אם עשרה אשר עלו על המצודה.

ויסעו מן המקום ההוא כאלף ות״ק רועים וייראו היהודים אשר בעיר בארבאשטי (Barbados) ויתר הערים מאד, ורעדה אחזתם חיל כיולדה, וישאו עיניהם השמימה ויתנם ה׳ לרחמים בעיני שרי הערים ויתמלו עליהם ותעל בָּאְשָׁת הרועים החטאים האלה השמימה, וישלח מלך אראגון את בנו להשמידם ויכה מהם כאלפים איש לפי חרב והנשארים ברחו לנפשם. וגם מלך צרפת הדיחם מעל אדמתו, ויצו ויעבירו קול מטעם המלך לאמר: כל אשר ימצא מהם יומת, והפוגע באחד מהם הוא ימיתנו

ואין לו דמים. וגם האפיפיור צוה אל הגמוניו לבל יהיו את הרועים הנמצאים בארצותם בעת ההיא.

ויהי בעבור האויבים אל נאבארה וייראו היהודים אשר בפאנפאלונה (Pampelona) ויחרדו מאד, ויצאו מן העיר ללכת אל מונריאל (Monreal) והיא רחוקה מן פאנפאלונה ג׳ פרסה, וילכו לדרכם, ויהי בהיותם בדרך ויסגירום האנשים אשר הוליכו אותם, ביד הרועים, ויכו מהם רבים לפי חרב והנשארים ברחו לנפשם וירדפו אחריהם, ויהי בהקריבם העירה *) ויחזק ה׳ את לב היהודים וילחמו אתם ויכו מהם מאה ושבעים לפי חרב, וגם את האיש נושא הצלם הכה בַּחֲצִי אחד מעבדי השר ההולך עמהם, ויפול ארצה וימות; ויהי כראות הרועים כי מת שר צבאם, ויתנו עורף וינוסו לנפשם.

ויהי כי מטה יד הרועים, ויעברו מהם כשלש מאות איש אל טודילה ויראו והנה מקום היהודים חזק מאד. ויתנו עורף וילכו לדרכם. ויראו היהודים אשר לאֵל ידם כי הציל ה׳ אותם, ויהללוהו, ויתנו אל העניים אשר בתוכם די מחיתם שלש שנים, וימח שם הרועים מתחת שמי ה׳.

ויהי בשנת חמשת אלפים ושמנים ואחת, היא שנת אחת ועשרים ושלש מאות ואלף (1321), ותבקש דאנטי (נ״א כאנטה) שימילאנטי אחות האפיפיור להשמיד את היהודים. ולא יכולה, ותבקש מאחיה להדיחם מעל אדמתו וישא את פניה, ותהי עת צרה ליעקב בעת ההיא. ויתנם

*) פי׳ בהיותם קרובים אל העיר; והמפעיל בא אל נכון עומד כדרך הלשון, כמו: ופרעה הקריב (שמות י״ד י׳). (Lts.)

ה׳ לרחמים בעיני פידריקו מלך נאפולי, ויעמוֹד בפרץ נגד כל הקמים עליהם, ויתנו היהודים אל האשה זהובים עשרים אלף, ותֵּאָלֵם, ולא נעשה הדבר הזה *).

---

*) המאורע הזה מסופר גם בשבט יהודה, שער י״ד, ושם, במקום פידריקו כתוב רוברטו, וכן נכון, אפס כי שם כתוב שהיה בירושלים, והאמת שהיה בנאפולי. ושם האשה כתוב בשבט יהודה שאנגישה, ובפי שמואל אושקי כתוב Sancha, ומלות דאנטי וכאנטה אינו אלא טעות סופרים. אבל מלת סימילאנטי ישבתי משתומם עליה משך עשר שנים, עד שבא לידי ספר אושקי, ומצאתי כי ר׳ יוסף הכהן נשתבש שבוש גדול בהבנת דברי הספר הכתוב בלשון פורטוגל. כי אמנם לשון המחבר הפורטוגיזי כך הוא: levantouse no anno seguinte huna yrmana do Papa chamada Sancha semelhante no odio a Haman que no tempo de Ester determinou destroir a Ysrael כלומר: בשנה האחת עמדה אשה אחת אחות האפיפיור, ושמה שאנשיאה, דומה בשנאתה להמן אשר בימי אסתר גמר אומר להכרית את ישראל ור׳ יוסף הכהן לא הבין כי Semelhante ענינו דומה (בלשון איטלקי Somigliante), וחשב שהוא שם האשה — ודע כי בספרי סדורים כמנהג בני רומה כ״י על קלף שבידי, נמצא זכר לענין זה. באחד כתוב: זהו סדר תפלה לצור אשר נעשתה ברומא ביום כ״א בסיון שנת פ״א לפרט כשנסעו שלוחי הקהל ללכת אל המלך. ובאחת כתוב: זה סדר תפלת תענית לצור נעשה ברומא ביום כ״א בסיון שנת פ״א לפרט, כשנסעו שלוחי הקהל ללכת למלך. והנה המלך האמור כאן הוא מלך׳ האפיפיור שהיה אז באויניון, ואנשי רומה שלחו שלוחיה לבא אליו להתחנן לו, ואם תרצה אמור שהכוונה ללכת למלך נאפולי להתחנן לפניו; וביום נסיעת השלוחים עשו תענית לצור בתקיעות ותרועות זכרונות ושופרות ומי שענה, ככל הסדר האמור במשנה

ויהי בשנה ההיא בימי פיליפו מלך צרפת וירבו החולים בצרפת וימותו רבים בעת ההיא, ויאמרו רבים מהרופאים החל הנגף, ויש אשר אמרו סם המות הוא, בלל ה׳ שפתם, ויעלילו על היהודים ועל המצורעים לאמר: מות השלכתם בבורות, ויאמינו כל עם הארץ. ויבא פיליפו וישרפו את המצורעים בגבולי נרבונה (Narbona) בעת ההיא. ויצו ויעבירו קול בצרפת, לעשות כמשפט הזה אל היהודים ואל המצורעים אשר נמצאו שם, ויתפשו את כל היהודים ויתנו אותם במשמר, וישלחו היהודים להביא את הרופאים הנמצאים בעת ההיא לבקר את החולים ולדרוש הדבר היטב ועל פיהם יהיה כל נגע, ויבאו וידרשו

(תענית פרק ב׳) לא פחות ולא יותר (כך הוא הסדר בספרי הכ״י שבידי אבל בספרים אחרונים הוסיפו קרובות וסליחות). והנה תענית צבור ככל הסדר הזה אינו נעשה אלא לעתים רחוקות מאד, ונראה כי קודם שנת ש״א לא היו נוהגים לכתבו בסדורים, ואחר שנת ש״א התחילו לכתבו, לפיכך כתבו נ״ל מתי נעשה. והחכם De Rossi בזכרו על כ״י 959 שלו נשתבש וכתב: quum in carcerem proficiscerentur legati synagogae חשב כי המאמר הוא בית הסהר, וזה גרם להחכם המופלא צונץ להשתבש גם הוא, וכתב (בצייטשריפט של גייגר חלק רביעי עמוד 197) כי בכ״א סיון שנת ש״א ראשי קהל רומי הושמו בבית הסהר ואותו היום נקבע לתענית צבור, ונשאר במנהג בני רומה סדר מיוחד לאותו היום. ובאמת לא הושמו ראשי הקהל בבית הסהר, ולא נקבע תענית בכ״א בסיון, ואין במחזורים שום סדר מיוחד ליום כ״א סיון, אלא לכל תענית צבור שיהיה, בכל זמן שיהיו ישראל צריכין להתפלל בעת צרה; ומלבד כל זה, הסדר הכתוב במחזורים הקדמונים ההם אינו כולל שום תפלה מיוחדת לאותו היום כ״א סיון, אבל הוא הסדר האמור במשנה (L.).

היטב ויתנו את המים אל הכלבים לשתות, ויאמרו: איננו סם המות כי אם אצבע אלהים הוא על עונותיכם. וידרשו את הדבר תשעה חדשים וישבו היהודים במשמר בימים הרעים התם ויקוצו בחייהם.

ויהי מקץ השעה הדשים וירשיעו חמשת אלפים נפשים למות, ויאמרו אליהם: בזאת יכופר עון יעקב בשובכם מאחרי ה׳. ולא אבו שמוע בקולם וישרפום באש ויאמרו: שמע ישראל ה׳ אלהינו ה׳ אחד.

(ע״כ מצאתי בספר הפורטוגיזי *) ובס׳ שיבאשטיאן מונשטירו כתוב כדברים האלה:)

ויתפשו ארבעים יהודים ויתנו אותם במשמר, ויהי בראותם כי כלתה אליהם הרעה ויבחרו ביניהם שנים אנשים אשר ירבם לבם לשחוט את אחיהם, פן יתעללו בהם הערלים. ויעשו כן, ולא נשאר כי אם שני האנשים האלה. ויאמר הזקן אל הבחור: שלוף חרבך ומותתני, ויקם עליו ויהרגהו, ויותר הוא לבדו בעת ההיא, ויקח את הזהב אשר עמהם ויקרע את הבגדים לרדת בהם מעל המגדל ארצה **) ויהי ברדתו וישבר החבל אשר עשה ויפול ארצה ותשבר שוקו, ויתפשוהו ויורידוהו ברטים שאולה.

---

*) הכונה על ספר שמואל אוסקי. הכתוב בלשון פורטוגאל. (L.)

**) ר״ל קרע את הבגדים, ומן הקרעים עשה חבלים וכלואי קשורות לשוקם תחת אצילות ידיו לרדת בהם בלי סכנה מטה לארץ. (Lts.)

(כתב יד אלמנצי טוסיף:)

ויהי בשנת שתים ועשרים ושלש מאות ואלף, וימלוך קרלו בארץ צרפת, ויבאו עוד היהודים צרפתה וישבו לבטח וימת קרלו והשאר אשתו אחריו, ויהיו עיני כל השרים עליה, כי הרתה, ויריבו ביניהם כי אותה נפשם למלוך עד יגדל הילד אשר בבטן המלאה ההיא. ויקוטו עמי הארץ על היהודים בימים ההם, ויכו רבים לפי חרב ובבזה שלחו את ידם, ואת הנשארים הדיחו מעל ארטתם ולא שבו עוד לגור בצרפת עד היום הזה.

וימת מלך צרפת המולך בנאברה (Navarra) בשנת פ״ח וחמשת אלפים היא שנת שכ״ח ואלף (1328). ויהי בכ״ג יום לחדש אדר ויקומו כל עמי הארץ ויפלו על היהודים פתאום ויכו מהם באישטליאה ויתר הערים כששת אלפים נפשים לפי חרב ולא היה מידם מציל ביום אף ה׳. ויכו גם את ר׳ מנחם בן הקדוש ר׳ אהרן בן זרח בעת הנמהרה ההיא, ויפול שדוד ארצה וַיֵּרָדַם וישכב בין המתים מבין הערבים עד חצות הלילה וימלט שם. ויחמול עליו אחד ממכירי אביו ויוציאנו מבין המתים בלט וירפאנו, ויגמול אליו חסד, וילך מאתו אל ספרד, ואביו ואמו וארבעה אחיו הקטנים קדשו את ה׳ וַיִּקָּדֵשׁ בהם קדוש ישראל.

כדברים האלה כתב ר׳ מנחם הלזה בספרו, ומיוצאי צרפת היה אשר הגלו בשנת ס״ו וחמשת אלפים. ויקם מלך חדש בנאברה, ויצעקו היהודים הנשארים אליו: אהה! ולא שמע בקולם.

ויהי בשנת ה׳ אלפים ומאה ושמונה, היא שנת שמ״ח ואלף (1348), ויהי דבר כבד ממזרח שמש ועד מבואו, לא היתה קריה אשר שגבה ממנו, ככתוב בעמק

רפאים אשר כתב ר׳ חיים גאליפאפו בימים ההם, ותהי צעקה גדולה מקצה העולם ועד קצהו אשר כמוהו לא נהיתה, והעיר היוצאת אלף השאירה מאה והיוצאת מאה השאירה עשרה בעת ההיא, ולאחר אשר נפל למשכב או מת מהיהודים, נפלו ומתו מעטי הארץ מאה, וילבשו עליהם קנאה ולא יכלו דבר אתם לשלום.

בימים ההם אין מלך בארגון (Aragon) ולולי ה׳ שהיה לנו לא נשאר מהיהודים אשר בארגון וקאטאלוניאה (Catalogna) שריד ופליט, כי העלילו עלילות בְּרֶשַׁע לאמר: בפשע יעקב כל זאת, והם הביאו סם ממית בעולם, מאתם היתה נְסִבָּה ומהם באה אלינו הרעה הגדולה הזאת כיום הזה. ויהי כְּדַבְּרָם רְתֵת ויראו היהודים יראה גדולה ויענו בצום נפשם, ויצעקו אל האלהים ותהי עת צרה ועברה והוכחה לבית יעקב בשנה ההיא. ויהי ביום השבת לעת ערב ויקומו על עם ה׳ אשר בברצילונה ויהרגו בהם כעשרים נפש, ובבזה שלחו את ידם, ואין אומר השב. עודם נלחמים, וה׳ נתן קולות וממר וגשם שוטף ואש מתלקחת, ויתבהלו הקמים עליהם, בלל ה׳ שפתם, וילבו גם שרי העיר וגדוליה ויצילו הנשארים מידם, ולא עצרו כח להצילם בטרם היות הקולות והממר, כי רבו הקמים עליהם האומרים: לכו ונכחידם מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד. ייטיב ה׳ לטובים, והמטים עקלקלותם יוליכם ה׳ את פועלי האון, אמן ואמן.

ויהי לימים עוד, ויקומו על היהודים אשר בעיר צירבירי׳ה ויהרגו מהם בשמנה עשרה נפש ובבזה שלחו את ידם והנשארים ברחו לנפשם ויענו בצום חייהם ושק ואפר הציעו לרבים. ויהי לימים עוד שלשה ביום העשירי

לחדש אב ביום ענות נפשם ויקומו גם יושבי שאריג״ת ויכו ביהודים ואבד יותר משלש מאות נפש ויסתבום אל בור רֵק, ובבזה שלחו את ידם והנשארים ברחו לנפשם אל בית מַכָּרֵיהֶם במתן בסתר עד עבור הזעם, וישארו ערומים מכל קנינם ולא יתבוששו ביום הנמהר ההוא.

גם על יושבי שולשונה וצאלקונה עלה הכורת ברוב פשעינו ורמי הקומה נגדעו, שחו גבעות עולם, ויכו בשני המקומות האלה כשלש מאות נפש אדם לפי חרב. ראה ה׳ והביטה וריבה ריבם.

גם בפרובינצה שתו היהודים כוס התרעלה בימים הרעים ההם. ובהגיע השמועות הרעות אל עיר מונצון נקהלו היהודים בפרוע פרעות בישראל ויגזרו צומות ויתגרו שקים, ויתפללו אל האלהים ויתחזקו ברחובותם בחצריהם ובטירותם, ותהי להם הלילה למשמר והיום לבטול מלאכה ולא יצאו מרחוב היהודים החוצה עד מות האנשים המבקשים את נפשם, וישבו על משמרתם ימים רבים. ובלֵירִידָה ובאואישקה ובכל המקומות אשר ליהודים חומה דלתים ובריח נקהלו לעמוד על נפשם. ויעמידו שומרים עד השקיף עליהם יושב בשמים ויצילם ה׳.

ובארץ אשכנז העלילו על היהודים לאמר. השליכו מות בבורות וייסרום בשוטים ובעקרבים וישרפום באש. ה׳ ינקום דם עבדיו השפוך אמן אמן.

(עד הנה דברי ר׳ חיים גאליפאפה, והפורטוגיזי כתב כדברים האלה לאמר:)

ויעצמו היהודים באשכנז בארץ טורטי *) בשנת ה׳

*) אולי צ״ל טורניי Tornai כי נ׳ וי׳ דומים לאות ט׳. (Lts.)

אלפים וחמש ומאה, ויקנאו בהם עמי הארץ מאד ויבקשו להמיתם, ויפלו רבים למשכב בעת ההיא ויאמרו: מות השליכו היהודים בבורות להמיתנו, ויקומו עליהם פתאום ויכו רבים לפי חרב ורבים יכרו בשוטים וישרפום באש. ראה ה׳ והביטה וריבה ריבם.

(ויוסף שובאשטיאן בספרו לדבר כדברים האלה:)

ורבים מהיהודים נאספו אל בתיהם ויסגרו הדלת בעדם ויציתו בהם אש, בראותם כי כלתה אליהם הרעה, ותלהט האש את בתיהם ואת הקרובים אליהם. ובעיר מאגנצא (Magonza) נִתַּךְ הפעמון הגדול אשר בבמה מפני לַבַּת האש הבוע־ת. ראו הן היתה כזאת! ובערי הקיסר נתצו את בתי היהודים ארצה, ומהאבנים ההם ומאבני מצבות קברותם בנו חומות וסגדלים, וידחו רבים בעת ההיא.

עד הנה דברי שובאשטיאן אשר דבר ביהודים.)

ויהי בשנת ה׳ אלפים ק״ח ויגרשו את היהודים ממלכות אונגריאה (Ungheria), וגם מארצות אחרות גורשו מארץ מגורתם בשנה ההיא. ויהי לתקופת השנה וישתו רוב היהודים אשר באשכנז את קֻבַּעַת כוס התרעלה ויהיו כצבי מודח וככלי אין חפץ בו; רק היושבים בויאנה ובערי רוכסי אושטריאה לא שמעו קול נוגש בחמלת ה׳ עליהם אשר נתן בלב השרים לבלתי תת להרע להם. וימלטו שמה יהודים רבים וישבו שם עד עבור הזעם ויצילם ה׳.

ויפצרו היהודים לשוב לשבת בארץ אינגילטירה,

ויהי בשנת קי״ח וחמשת אלפים, ויגרשום מהארץ הארורה ההוא ולא שבו אליה עוד.

(וכתב יד אלמנצי מוסיף:)

ויִמת דון אלפונשו מלך קאשטיליא (Castiglia), וימלוך תחתיו בנו דון פידרו וישב על כסא המלכים. וילחם בו אחיו דון אינריקו, ולא היתה קריה אשר שגבה ממנו, כי לכל מבצר ישחק, ויצר גם על טולידו (Toledo) בחדש זיו בשנת שמנה ועשרים ומאה וחמשת אלפים, ותבא העיר במצור. ויהי לתקופת השנה וַיַּזְעֵק דון פידרו המלך אנשי חיל ויצא משיביליא (Siviglia) וילך להצילה מידו ביד חזקה. וילך דון אינריקו לקראתו בהיותו במונטֵיל ויערכו שם מלחמה. ויפול דון פידרו המלך שדוד ארצה במלחמה ההיא. והממלכה נכונה ביד אחיו דון אינריקו וישב על כסא המלכים. ויהי בימים הרעים ההם ויקומו עמי הארץ על היהודים אשר בקאשטיליא בכל המקומות אשר נפוצו שם, ויכו רבים לפי חרב ובבזה שלחו את ידם. ותהי עת צרה ליעקב בעת ההיא, אשר כמוה לא נהיתה, ויזעקו אל ה׳. ויסך בענן מעבור תפלה וגם היהודים אשר בטולידו שתו קֻבַּעַת כוס התרעלה ויאכלו בשר בניהם מחסר כל. ראה ה׳ והביטה כי הייתי זוללה. וימותו רבים כשמונת אלפים נפשים מחסר כל בימים הרעים ההם ולא היה להם מושיע ביום אף ה׳ וישארו מתי מספר, וגם אחרי עבור מעליהם זעם המלחמה לא היה להם מרגוע, כי הכביד דון אינריקו הבליעל הזה עֻלּוֹ עליהם, אז ירדו לשערים עם ה׳. ור׳ מנחם בר׳ אהרן בן זרח נמצא בכל אלה. וַיִּוָּתֵר גם הוא ערום באין כסות כאשר כתב בספרו אשר קרא צדה לדרך.

(עד כאן נוספת הכ״י הנ״ל.)

ויקם מלך חדש בארץ אושטריאה והוא נער וַיִּשַּׁק כל עמו על פי יועציו ושריו בעת ההיא. ויהי בשנת קל״א וה׳ אלפים היא שנת שע״א ואלף (1371) ויתפשו יועצי הדוכוס הנער הלזה את היהודים אשר בערי מלכותו ויתנו אותם במשמר, וישבו שם ימים רבים, ויקוצו בחייהם אך לא יסרו אותם ולא ענו את נפשם בעת ההיא.

ובשנת קמ״ג וחמשת אלפים, היא שנת שפ״ג ואלף (1383) היתה גזרה בצרפת ולא ידעתי מה.

ויהי בשנים ועשרים יום לחדש ניסן בשנת קמ״ט וה׳ אלפים היא שנת שפ״ט ואלף (1389), ואנשי פראגה אשר בבואימיאה (Boemia) נסבו על כרם ה׳ צבאות בית ישראל כל העם מקצה, איש קרדומו בידו כחוטבי עצים ויטו ידם עליהם ויכו רבים לפי חרב וירגזו ההרים, ותהו נבלתם כסוחה בקרב הוצות בעת הנמהרה ההיא. וימאסו את תורת ה׳ ואת אמרת קדוש ישראל נאצו; בכל זאת לא שב אפם ועוד ידם נטויה וישרפו רבים באש ויוציאו ישני עפר מקברותם ואת מצבותם שברו היטב, ולא היה מידם מציל ביום אף ה׳ ויראו רבים מהיהודים האומללים ההם כי כלתה עליהם הרעה וימלאו את ידם בעת הנמהרה ההיא. ולא היה וינצישלאו (Vencislào) המלך בפראגה בעת ההיא כי הלך לאיגרה (Egra) על כן הגיעה הצרה הזאת אליהם, ויהרגו איש את אחיו ואיש את רעהו ואיש את אשת חיקו ואת בניו ואת בנותיו, פן יתעללו בהם הערלים, ותעל שועתם השמימה ראה ה׳ והביטה וריבה ריבם. ויקונן ר׳ אביגדור קרא בסליחתו עליהם בעת ההיא *).

*) הלא היא כתובה בסליחות כמנהג ביהס במנחת יום כפור. (L.)

וימת האפיפיור אורבאנו ויבחרו את בינידיט הספרדי הוא אלבארו די לונא בשנת קנ״ד והי׳ אלפים, היא שנת שצ״ד ואלף (1394), ויהי ריב ביניהם ויבחרו ברומה באינוצינזיאו (Innocenzo) וישב על כסא האפיפיור. וירבו השמדות בספרד בימים ההם, כי קם פרא ויצינצו הכומר מעיר ווּאלינציאה (Valenzia) מכת דומיניקו על היהודים לשטן, ויסת עליהם את יושבי הארץ ויקומו לבלעם חיים ויכו רבים לפי חרב, ורבים שרפו באש, ורבים הדיחו ביד חזקה מעל ה׳ אלהי ישראל, וידל ישראל מאד בעת הנמהרה ההיא. וישרפו את ספרי תורת אלהינו וירמסום כטיט חוצות, ואם על בנים רֻטָּשָׁה ביוֹם אף ה׳. ויצאו אבות אבותי הכהנים מקואינקה העיר בימים הרעים ההם מפני חמת המציק *) וילכו אל מצודת אואיטי (Gueta)) וידמו שם. והנשארים, מהם נהרגו ומהם הרגו את בניהם ואת בנותיהם לבלתי המיר את כבודם, ומהם נדחו מעל ה׳ אלהי ישראל. ויהיו המתים במגפה כמאה וחמשים אלף והנדחים כחמשה עשר אלף, וינוסו רבים אל ארץ ישמעאל בעת ההיא, ורבים נמלטו אל פורטוגאל וידמו שם.

וַיֹּאֶל הכומר הרע הזה ללכת שמה לְהַקְהוֹת את שִׁנֵּיהֶם וישאל את פי המלך דוארטי המולך בפורטוגאל בעת ההיא: ויאמר! בא תבא ברנה אך שום תשום כתר

---

*) חמת המציק היא (Inquisition) אשר דרשה וחקרה אחרי האנשים אשר יש לבם מתורת ישוע הנוצרים לתתם למאכולת אש מטעם המשפט הנקרא בלי ספק: Auto da Fé. ועל פי סדרי הפקודות האלה נשרפו יהודים והנוטים מאמונת הנוצרים לאלפים ולרבבות. (Lts.)

ברזל בצאתו מתוך האש על ראשך, וישב אחור בחרפה. אך מלך אראגון שמע בקולו וירבו הנדחים בקטאלוניאה וארגון ושיביליאה בעת הנטהרה ההיא. מהיום ההיא רבו הנדחים בכל ארץ ספרד. ויהי אחרי כן וישובו רבים אל ה׳ בעבור מעליהם הזעם, וישימו עליהם חוקרים עד היום הזה.

וישבו היהודים במצודת אואיטי ובמצודת שוריאה ובמצורים אחרים אשר נמלטו שם עד צאתם מארץ ההיא אשר אֵרֲרָהּ ה׳.

גם על היהודים אשר בשאבוית (Savoja) נטה קו תוהו הצר הצורר הזה בעת ההיא. ואני יוסף הכהן ראיתי ספר משחת מראהו מאשר החביאו שמה בבורות עד עבור הזעם מעליהם בימים הרעים ההם. ויהי בעיניהם לקדש, ויכתוב קאלישטו זכרו בקדשים, ויחוגגו לשמו ביום החמישי לחרש אפריל. כפעלו השיב לו אלהי, והושיענו למען שמך.

אמר יוסף הכהן, הגם כי בספר ד״ה כתבתי שהיה בימי איאוגיניאו האפיפיור, זהו הנכון, וכך מצאתיהו כתוב בלשון הקרש ובלשונם וכתבם, ועוד מצאתי בלשון הקדש והמכתב מכתב אשכנזי:

בימים הרעים ההם היה חשך אפלה בכל ארץ ספרד ויאמרו החכמים: אצבע אלהים הוא, על אשר נגזר ביהודים לאבדם. וישב חרון אפם מעל הנשארים בחמת ה׳ עליהם וישבו בארץ ויפרו וירבו מאד.

ויהי כי הפצירו היהודים לשוב לשבת בצרפת, ויגרשום בשנת קנ״ז וחמשת אלפים *) היא שנת שבע ותשעים

---

*) לא קנ״ז, אלא קנ״ח, כן כתב דון יצחק אברבנאל בישעיה מ״ג וכן כתב במלכות קנורים אשר אלה בני בכורי אוהב גר בניה

ושלש מאות ואלף (1393). ויהי בימים ההם ויעלילו על היהודים אשר באשכנז במדינת מקוה־המים הנקרא בודין־זייא (Bodensee) בציריך (Zürich) ושף-הויזין (Schaf-hausen) וסביבותם עלילות שקר להומם ולאבדם ולקחת את כל קנינם ויתנו אותם במשמר וירשיעום כמשפטם על לא חמס בכפיהם ויהרגו יותר ממאה אנשים ואת נשיהם ואת טפם בעת הנמהרה ההיא, וַיְקֻדַּשׁ בהם קְדוֹשׁ ישראל. ויעלילו עוד באשכנז על יהודי אחד עלילות שקר וימררוהו כמשפטם, עִנו בכבל נפשו וירשיעוהו למות. ויהי כהוציאם אותו החוצה ויאמר: בעוד ימים ישפכו בעיר הזאת דמים רבים ובלא יוכלו עד הַקַּרְסוּלַיִם ילכו בהם. וישתוממו שומעיו מאד וישמרו את הדבר, ויהי לימים עוד ויפשעו האישויצארי (Svizzeri) בדוכסי אוסטריאה אדוניהם ויערכו אתם מלחמה, ויפלו רבים חללים ארצה ושנים מדוכסי אוסטריאה הוכו לפי חרב במלחמה ההוא, וילכו עוד האישויצארי ויכבשו ערים רבות וישפכו דמים רבים כמים, במדינת המקוה אשר יקראו בודין-זייא אף כי בעיר ציריך (Zürich) כדבר האיש ההוא אשר הרגו על לא חמס בכפיו, בעת הנמהרה ההיא. ויפרקו האישוי-צארי את עול דוכסי אוסטריה מעליהם ויבחרו ביניהם

הקבלות שם פאדובה, וכן כתוב בראשה: מאיר נר גבריאל בן האלוף מהר״ר רפאל בן הנשר הגדול מהר״ר יהושע לרפאי ז״ל, רופא מומחה שרו של אברוש אשר הגלה עם הגולה שנלכדה שנת קנ״ה לאלף החמישי; ונ״ל הששי וכונת הכותב היתה לומר אחר האלף החמישי וכיוצא בזה כתב גם ר׳ יוסף הכהן למטה: כל זאת באתנו בשנת כי רנ״ס בני שוממה על האלף החמישי. (I.,)

שופטים ושוטרים טוקני העדה עד היום הזה.

ויהי בשנת קס״ו וה׳ אלפים, היא שנת ת״ו ואלף (1406), ותצא אש מבית הכנסת אשר ברחוב היהודים בויאינה בליל השבת ותלהט את כל בתי היהודים אשר סביבותם, ותהום כל העיר עליהם בעת ההיא ויתנו את בתי היהודים לשלל וישיבו ידם כבוצר על סלסלות ולא היה מידם מציל ביום אף ה׳. ויתחזק יהודי אחד ויבקש לעמוד בפרץ להציל את בגדיו, ויכוהו נפש וימות בעת הנמהרה ההיא. וליתר היהודים לא הרעו במאומה, אך רגע שדדו יריעותם לא השאירו להם עוללות, ויודו להי׳ חסדו ונפלאותיו לבני אדם אשר הציל נפשותם מרדת שחת בליל הנמהר ההוא.

ויהי לשנים עוד שלש וינגף שיגיסמונדו (-Sigis mondo) המלך לפני קירי קיליבי התוגר, ויברח לנפשו ואנשיו הוכו לפי חרב בככר שאלומביז בי״ז יום לחדש החמישי. ויהי בשנת שבעים ומאה וחמשת אלפים, היא שנת ת״י ואלף (1410), ויגרשו היהודים יתר הפלטה אשר מלאה לבם לשוב צרפתה, לגור בתוכם, ויפוצו אנה ואנה מהם הלכו אל שאבויה (Savoja) ופיאימונטי (Piemonte) ומהם אל ארץ אשכנז בלוטרינגיאה (Lothringen) היא לורינה (Loréna) ויתר מדינות אשכנז, ויתישבו שם עד היום הזה.

ויהי בשנת קע״ט וה׳ אלפים, היא שנת תי״ט ואלף (1419), ויקומו בעלי אמונה חדשה במדינת בואימיאה היא פיהם *) ויכו את כל נדיבי העם אשר בפראגא לפי

*) היא מדינת Böhmen ונכמא נוסחאות טובות יזכיר

חרב וינתצו את במות הכמרים וישלחום באש ואת פסיליהם שברו היטב, והעיר פראגה נבוכה, בשנת ההוא מת וינצשלאו המלך וימלוך שיגישמונדו תחתיו, ויפשעו בו כל יושבי פיהם, המה מלכיהם ושריהם, ויפלו רבים חללים ארצה בעת ההיא. ויהי לתקופת השנה ויתנו לב מלכי הערלים להלחם בבעלי האמונה ההיא אשר יקראו אווזות*) ולכלותם מעל פני האדמה, פן יזכר שמם עוד, ויעל עליהם שיגישמונדו ויתר המלכים למלחמה, ופקודיהם מאה אלף חלוצי צבא, וינגפו לפני בעלי האמונה ההיא, ויפלו רובם חללים ארצה, והמלך נס ברגליו ותהי לו נפשו לשלל. והנשארים ברחו למו, וישאלו על פתחי הנדיבים לחם בכל המקומות אשר נפוצו שם, להחיות את נפשם. וגם באניות נלחמו אתם בעת ההיא וילכדו את כל ארץ בויאמיאה ותהי עליהם למס עובד. וידרו רבים מההולכים למלחמה לעשות ביהודים כרצונם בשובם בשלום הביתה. וייראו היהודים יראה גדולה ויערצו מאד, ובתוכם החסיד מהרי"ל ז"ל, ויגזרו צומות ויצומו שלשת ימים לילה ויום בחרש בול, ויתפללו תפלות יום הכפורים, ויצילם ה'**)

המוסר ר' יוסף הכהן שם המדינה הזאת ביהם, פיהם גם בואימיאה וככל הולך אל מקום אחר. ובאמת נשתרבבו טעיות לא מעט בשמות מקומות ובשמות אנשים, והמעתקת לשון לועז לעברית היו כלנה. (Lts.)

*) נקראו כן על שם ראש הכת ההיא Joh. Hus ושם הוס. עניינו בלשון ביהמי אווז, כנודע. (L.)

**) הענין הזה מסופר בארוכה בגוהריי"ל כ"י שבידי, ושלחתי הספור ההוא למען יודפס בכרם חמד שביעי עמוד 56, ולא הוזכר

ויהי בשנת קפ״א וה׳ אלפים, היא שנת תק״א ואלף (1501), ויתפשו את היהודים אשר בערי האאוסְטריאה (Austria) ביום העשירי לחדש סיון ויתנו אותם במשמר, ויגרשו מהם ת״ת נפש טף ונשים, וילכו נעים ונדים ערורים ויחפים הטה וילדיהם וימותו רובם בעת ההיא, ואלף נפשים נלכדו בשחיתותם ויתנו את הנשים לבדנה בבתי עמי הארץ ואת הילדים לבדם ויתנו להם כל טומאה לאכול ויענו את נפשם מאד וידחו רבים בעת ההיא. ויהי לתקופת השנה ביום התשיעי לחדש ניסן ויהרגו מהם ת׳ נפש וַיִּקָּדֵשׁ בהם קדוש ישראל, ועתה אנא אל אלהי הרוחות לכל בשר! נקום נקמתם וגנוז נפשותם הטהורות באוצרותיך, וזכותם יעמוד לנו אמן ואמן.

ויהי בשנת ק״ץ וה׳ אלפים, היא שנת ת״ל ואלף (1430), ויעלילו על היהודים אשר באשכנז בערי ראבנש-פיהם*) (Ravensberg) אובירליגגן (Oberlingen) לינדא (Lindau) עלילות שקר ויתנו אותם במשטר, ויענו את נפשותם ויכתבו בְּוִדּוּיָם את אשר לא הודו ואת אשר לא יזמו לעשותו, וירשיעום וישרפם באש ותעל נשמתם הטהורה השמימה. ראה ה׳ והביטה וריבה ריבם והושיענו למען שמך. ויקחו מהם הון רב, וזה הַחֵלֶּם לעשות הדבר הרע הזה ולהתגולל עליהם.

בימים ההם נלחם הדלפין בערי האישוויצארי

אז לנא נקהל, ואח״כ שלחתיו לאמשטרדם ונדפס בשנת תר״ז בס׳ הליכות קדם עמוד 79 עד 86. (L.)

*) השם הזה וכיוצא בו נכתב בטעות וכוונת הכותב לדעתי הם על העיר Ravensberg או Burg Rabi כניחא. (Lts,)

(Svizzeri) ביד חזקה, ויתנו לשלל את כל המקומות אשר עברו שם וגם היהודים נתנו לשלל בעת ההיא. וצבאו ופקודיו כשלשים אלף, ויזעקו כל יושבי הארץ ההיא אין נקי ויפלו עליהם פתאם, ויתנו ערף וינוסו בין ההרים ויצאו עליהם הדרך לבלעם חיים. ויחץ את העם לשלשה ראשים ויתנו האורבים את עיניהם אל השני, לאמר; הדלפין בתוך, ויתנו עבור את הראשון אשר הדלפין ביניהם, ואת השנים הנשארים הכו לפי חרב, ויבוזו בזה רבה.

ויהי בשלשים יום לחדש שבט בשנת ק״ץ וה׳ אלפים היא שנת ת״ל לאלף (1430), ויקומו יושבי אַשְׁאַיְגֵיש (Aigues) אשר בפרובינצה (Provenza) על היהודים פתאום ויכו מהם תשעה לפי חרב ובבזה שלחו את ידם ולא היה מידם מציל ביום אף ה׳, ושבעים וארבע נפשות המירו את כבודם בלא יועיל כי נפל פחד העמים עליהם וידחו מעל ה׳ אלהי ישראל, היום המר ההוא יהי גלמוד כי בו שֻׁדַּד הקהל פתאום, רגע שֻׁדְּדוּ יריעותם. ראה ה׳ והביטה והושיענו למען שמך. וצרה זו נרמזה בפסוק; כי באו מים עד נפש, כִּי עולה למספר ימי החדש, בָּאוּ למספר הנהרגים, מַיִם רומז שם העיר, ועולת למספר הפרט קטן שלנו, עַד למספר הנדחים, נֶפֶשׁ למספר הפרט קטן שלהם *).

---

*) בכתב יד אלמוני אצל שם העיר אשאיגש כתוב בגליון: ר״ל המים, והנה בלשון פרובינצאלא Aigue ענינו מים, ויש כמה מקומות ששמם Aigues בתוספות איזה שם לווי, ועי׳ דברי הימים למלכי צרפת כתוב אשאיש, וגם שם כתוב שהגזרה היתה נרמזת בפסוק

ויהי בשנת מאתים וה׳ אלפים, היא שנת ת״ם ואלף (1440), וימת דוכוס בייערן היא באביירה (Baviéra) בארץ אשכנז, והיה האיש ההוא תם וישר וירא אלהים וסר מרע, ויספדו עליו הוי אדון ויכבדוהו מאד. וירבו היהודים בערי ממשלתו מאד, וגם הצבאים וחית השדה רבו מאד, ולא נתן להרע להם. ויקם בנו תחתיו ולא הלך בדרכי אביו, ויואל להשמיד היהודים ואת הצבאים והיות השדה מעל אדמתו. ויהי היום ויתן את היהודים במשמר על לא המס בכסם ואת כל קנינם לקח ויגרשם מעל אדמתו וגם אל הצבאים ואל חית השדה הרע מאד, וילכו הלוך וחסור דבר יום ביומו. ויהי לימים, ויחלה והצרעת זרחה במצחו, ויהי דראון לכל בשר וימות.

וימת פיליפו וישקונטי דוכוס מִילאן (Milano) וילחמו בעלי ויניציאה על מילאן בעת ההיא. ויבא פראנציישקו ספורצו חתן הדוכוס מילאנה, ויהי להם לרועה בשנת ר״ז וה׳ אלפים, היא שנת תמ״ז ואלף (1447). ויגדל האיש מאד ויבן לו מצודות ויהי עושה משפט וצדקה. וירבו היהודים בארצו בעת ההיא. וימלוך חמש ועשרים שנה וימות, ולו חמשה בנים וימלוך גָאלֵיאצו בנו תחתיו.

כי באו מים עד נפש, אבל „מים רומז שם העיר״ אין כתוב שם. ונ״ל כי כאן הכוונה על עיר Aix שגם היא נקראה על שם המים, ושמה בלשון רומי Aquae sextiae, וכבר העיר החכם צונץ במכתב עתי שלו (ברלין 1822) עמוד 160 כי העיר הנקראת בנ״ה דף ל״ט בשם אשאיש, היא נקראת בדף ק״ד אזאי״ש, ואמר שהיא עיר Użes, ואיך לא ראה כי שם בדף ק״ד המחבר אומר שהיא עיר ואם בפרובינצא? ולא ידע, על Użes שהיא במדינת Languedoc.
(L.)

ויהי בשנת רי״ו וה׳ אלפים, היא שנת קנ״ו ואלף (1456), ויצא נער קטן בשאלאמנקה (Salamanca) אשר בספרד מביתו ביום חגם ועליו כלי זהב ובגדיו החמודות ויצאו אליו שני בני בליעל ויוציאוהו מן העיר ויפשיטו את רבידו מעליו, ויבך הנער מאד וישב העירה וירדפו אחריו שנית ויהרגוהו ויכסוהו בעפר ואיש לא ראה. ויבוקש הנער ויעבירו קול לאמר: מי האיש אשר ימצא את הילד, ינתן לו את שכרו. וימצאוהו כלבי הרועים ויוציאו אחד מזרועותיו, ויקחוהו הרועים ויבאו העירה. ויצאו יושבי העיר ואביו לראות, ויכירוהו ויבך אותו אביו מאד. ויאמרו השופטים מי זה האיש אשר מלאו לבו לעשות את הדבר הזה? ויאמרו עוד: לא עשה את הדבר הרע הזה כי אם ישמעאלי שבוי או יהודי. ויאמרו רבים: היהודים עשו את הדבר הזה לזבוח לאלהיהם, ויהמו כלם כְּדְבִים ויבואו העירה, ויאמרו: היהודים הוציאו את לבו ויאכלוהו צלי אש יחדו. ויזעקו קרובי החלל ויכינו כלי מלחמתם למהר לבלעם חיים, ולולי רחמי ה׳ אשר שם בלב המלך לחקור את הדבר היטב, כמעט נְטָיָה רגלם בעת ההיא, ויבוקש הדבר וימצא, על פי הצורף אשר מכרו אליו את כלי הזהב אשר עליו, ותמתם שככה.

ויהי בשנה ההיא בימי המלך דון יואן והוא נער ואמו קטרינה ויקנאו שרי קאשטיליא ביהודים אשר בשיגוביאה (Segovia) על אשר גדלו אותם בחצר המלך ויחרישו עליהם רעה. ויבקשו כֹּמֶר אחד וישימו דבר בפיו לאמר: נתנו היהודים את העוגה אל תוך הפרור מלא מים חמים ויהפכו לדם. ויאמינו אל דבריו ויתנו רבים במשמר. ויהי היום ויהרגו את דון מאיר רופא המלך דון

אינריקו *) ושנים מטובי העדה כמשפטם, ויסחבום וינתחום, ואת בתי התפלה עשו במות בעל בעת הנמהרה ההיא, ולולי כי נודע הדבר אחרי כן נטיו רגלי כל אנשי הקהל בעת ההיא.

ויהי עוד בימים ההם ויהי ריב בין אחד משרי העיר וההגמון, וישנאהו ויחשוב להמיתו. וידבר השר באזני עבדו לכרות עץ בלחמו, ויאמר לעשותו. וימצא הסם וייסרו אותו כמשפטם, לדעת מי האיש אשר צוה אליו לעשות הדבר הזה? ולא הגיד להם מאומה. וישלח אליו השר לאמר: אמור נא כי היהודים צוו להמיתו, ויאמינו את דבריו, ויחי. והיהודים הוכו לפי חרב והנשארים ברחו למו בעת הנמהרה ההיא. ראיתי ה׳ עותתי, שפטה משפטי!

וישבו יהודים רבים בשאבויה (Savoja) לבטח אחרי צאתם מצרפת, ויעצמו שם מאד, ויהי אחרי כן ויגרשום בשנת רכ״א וה׳ אלפים, היא שנת תס״א ואלף (1461) וילכו לגור בארץ לומברדיאה (Lombardia) ורומניה (Romania) וישבו שם עד היום הזה.

ותלבש הלבנה קדרות בליל ט״ו לחדש ניסן בשנת רל״ה וה׳ אלפים, היא שנת תע״ה ואלף (1475) בימים ההם בחג המצות הכה אינצו הבליעל בטרינטו (Trento) אשר באיטליאה ילד קטן בן שנתים, שימון שמו, ויתן אותו בִּבְרֵכַת המים אשר אצל בית שמואל היהודי בלט, ואיש לא ראה. ויעלילו על היהודים כמשפטם. וילכו

---

*) הוא דון מאיר Alvarez (Alguades) אשר העלילו עליו כי חסך להמית את המלך בכסם המות. (Lts.)

בדבר ההגמון אל ביתם ולא מצאוהו, וישובו איש לביתו. ויהי היום וימצא, ויצו ההגמון וילכו לראות את הילד באשר הוא שם. ויצו ויתפשו את כל היהודים וימררו את חייהם, ענו בכבל נפשם ויתודו את אשר לא יזמו לעשותו רק זקן אחד בא בימים מטה שטו לא הודה את השקר הגדול הזה וימת תחת השבט, כצדקתו השב לו אלהי.

ויבאו שנים אנשים חכמים נוצרים מפאדובה יודעי דת ודין, להבין פשר דבר, ויחר אף יושבי הארץ עליהם ויבקשו להמיתם. וירשיעם ההגמון, וימררו את חייהם בצבתים וישרפום באש, ותעל נשמתם הטהורה השמימה, ויקח ההגמון את כל קנינם כאשר זמם וימלא מעונותיו טרפה *).

ויאמרו: קדש הילד והנה הוא עושה נפלאות. וישלח ההגמון לבשר בכל המדינות, ויהרסו כל העם לראות ולא נראו פניו ריקם, וישנאו כל עמי הארץ את היהודים במושבותם בעת ההיא, ולא יכלו דבר אתם לשלום.

וישלח ההגמון אל האפיפיור לאמר: קדש את הילד הזה כי קדש, וישלח האפיפיור שמה אחד מחשמניו אשר יקראו ליגאטו (Legato) לחקור את הדבר באר היטב, ויהי כבואו ויחקור את הדבר וידרוש היטב, וירא כי הכל המה מעשי תעתועים, וגם נבלת הילד דרוש דרש והנה חנטו אותו בבשמים ובתמרוקי המתים, ויהתל בהם ויאמר

---

*) המליצה הזאת היא לשון המקרא אשר נאמר גו מאד כ״י הכהן; כדכתיב וימלא טרף חוריו ומעונותיו טרפה (נחום ב׳ י״ג): (Lts.)

לעיני העמים, כי שקר המה, ויחר אף עמי הארץ עליו ויברח מפניהם ויחן בעיר הקרובה אל טרינטו, וישלח להביא את אשר הודו האומללים ההם ואת אשר נגזר עליהם, ויתפוש אחד מעבדי האיש הבליעל אשר הרג את הילד ויתודה, ויאמר אליו: בדבר ההגמון נעשתה הרעה הגדולה הזאת, אשר נתן עיניו ביהודים לאבדם, ויוליכנו עמו רומתה, וידברו אל האפיפיור ולא קדש את הילד כאשר בקש ההגמון מאתו דבר יום ביומו, ויקראו את שמו ביאה שימון, וקדש לא נקרא עד היום הזה *)

---

*) כבר הבאתי כל זה במחברות Jost's: Israelitische Annalen (1840 S. 353—355 וגם הגדתי כי שימונין לא נתקבל בין הקדושים רק קי"ג שנים אחרי מותו, והיה זה אחרי כתיבת הספר הזה, אבל בזמן כתיבת הספר היה הילד ההוא נקרא ביאה, כלומר Beatus, ולא קדוש — והנה במאמרי הנדפס במכתב Annalen הנ"ל הבאתי ענין שמצאתי בספור אשר נדפס בשנת רל"ה עצמה, והוא כי בכלל הדברים שהודו היהודים מתוך העינויים הקשים היה גם זה, שהם בהמיתם את הילד ההוא, אמרו המלות האלה Tolle Jesse misra elle parichief ellé passusen peg-malen שהמכוון בהן (לדברי בעל הספור): אנו ממיתים את זה במיתת ישיע אלהי הנוצרים שהוא הבל, וכן יאבדו כל אויבינו לנצח ואמרתי גם כי בשנת 1475 לא היתה לה"ק ידוע בין הנוצרים לפיכך מלאו לבו לבעל הספור לבדות מלות כרצונו, ולייחס להם מכוון כרצונו; אבל אותן המלות אינן לא לה"ק ולא מאחת מהלשונות הנרגלות בארץ שידול, שהן לשון איטלקי ולשון אשכנז. ומי שתרגם מאמרי (בעיר פראנקפורט) מאיטלקית לאשכנזית לא הבין מלת nè ונכנס כאלו היה כתוב ma, והשמית כוונתי, וכתב שהדבור ההוא

ועתה אנא ה׳ צבאות שופט צדק, הסר נא את מַסְוֵה הָעִוָּרוֹן הזה מעל פני ערלי הלבב האלה המאמינים דבר שקר כזה המאמתים כָזָב, כי על השקר הגדול הזה הורגנו כל היום, נחשבנו כצאן טבחה והושיענו למען שמך.

בימים ההם סגר את יומו שר בראנדינבורק (Brandenburg) והיה האיש ההוא תם וישר ויספדו עליו הוי אדון. ויהי אחרי מותו ויגרשו את היהודים ממדינת וראנקן (Franken) ומהמדינה ההגמונית באבנבערק (Babenberg). וירצבורק (Würzburg) ומהמקומות אשר מלך שם.

ותקם אישאבילה (Isabella) מלכת קאשטיליאה בספרד בשנת ה׳ אלפים רל״ה, היא שנת תע״ה ואלף (1475), ותהי לאשה אל פירדינאנדו מלך אראגון (Aragon) ויתנו על הנדחים אשר נדחו מִימי פֶּרא וְיִצְנְצוּ ימח שמו, חוקרים, וישרפו רבים בעת ההיא. אז הקים ה׳ את דבר יונתן בן עזיאל אשר תרגם על יחזקאל כדברים האלה; מִן אוֹרַיְתָא דְאִתְיְהִיבָא בְנוּרָא נַפְקוּ וְיִתְמַסְרוּן בִּידֵי עַמִּין תַּקִּיפִין כְּפַרְזְלָא וְיִתּוֹקְדִין בְנוּרָא תַּקִּיפָא׃

הוא חצי איטלקי וחצי אשכנזי, כמו שהוא לשון אנשי טירול; וזה שקר משני פנים, האחד, כי אין בטירול שפה מעורבת, אלא כלן מדברים אשכנזית לבד, וכאן (כגון בעיר טרינטו) איטלקית לבד; והשני, שאפילו היתה שם לשון מעורבת הנה המלות הנ״ל אינן מתנאחרות ואין להם הכוונה הנ״ל בלשון בלולה מאשכנז ואיטלקית; ומן מכתב Annalen נשתרבב השבוש גם בס׳ הנכבד Damascia ושם עמוד 337 כתוב שהמלות ההנה הן im tyrolischen Jargon.
(L.)

ויהי בשנת רל״ז וה׳ אלפים, היא שנת תע״ז ואלף (1477), ויהרגו את גאליאצו דוכוס מילאן (Milano) בתוך הבמה, וימלוך בנו הגדול תחתיו. ויקח לו את בת אלפונשו מלך נאפולי לאשה, ויהי אליו לודוביקו דודו, אשר יקראו אותו מורו, לאפוטרופוס ולשטן כל הימים, וגם אל היהודים הרע המורו המר והנמהר הזה מאד, ויתן אותם במשמר ויוציא מהם הון רב על לא חמס בכפם, וימשול במכמני הזהב ויקח לו את בת אירקוליש מרקיז (Marchése) פיראדה לאשה, ותלד לו את מקשימיליאנו (Maximiliano) ואת פראנצישקו בניו ויאהבה מאד.

ויהי בשנת רמ״א וה׳ אלפים, היא שנת תפ״א ואלף (1481), ויגרשו פירדינאנדו ואישאבילה מלכי ספרד את היהודים מהעיר הגדולה שיביללייה (Siviglia) ומכל ארץ האנדאלוזיאה (Andalusia) וילכו אל ארץ אחרת כיום הזה *).

ויהי בשנת רמ״ט וה׳ אלפים, היא שנת תפ״ט ואלף (1489), וישב לודוביקו המורו מכלכל מילנו, ויעליל על היהודים עלילות שקרים ויתנם בבית הסהר ויקח מהם הון רב ויגרשם מעל אדמתו.

(כתב יד אלמנצי מוסיף:)

בימים ההם העלילו באחת מערי הפרזי אשר בגבולי טורטונה (Tortona) על איש יהודי אחד כאשר עשו

---

*) ראה הספר היקר תולדות הימים נלי אנגלי הנקרא בשם: History of the reign of Ferdinaud and Isabella the catholic, of spain, hy Prescott, (London 1834) (Lts.)

בטרינטו, ויקראו גם הם שֵׁם הילד ההוא ביאה זאנין, ויזנו אחריו ויהי להם למוקש עד היום הזה.

ויהי לימים עוד אחרי מות יואן גאליאצו, ויקם בן אחיו, נִיגֶלוֹ שמים עונו, ויקח לודוביקו מלך צרפת בגזרת עירין את כל ארצו מידו ויוליכהו צרפתה וימת שם בארין לא לו בשנת שמנה וחמש מאות ואלף (1508), ויקבר שם.

ויהי הרב ר׳ יצחק די ליאון שר וגדול בספרד בדורותיו ויגוע וימות בטרם גלות היהודים מארין ספרד. ויהי כשנה אחת טרם צאתם ויבא אל אשתו שלש פעמים בחלום הלילה ויאמר אליה: הסירי המצבה מעל קברי ועשי שיחרשו עליו ולא יִוָּדַע עוד מקום מנוחתי. ותגד את חלומה אל החכמים, ויגזרו צום ויתנוה עשות ככל אשר אמר. שמה נקברו רבנו אשר, רבינו יונה וגדולים אחרים רבים, ויחרשו על גבם החורשים ולא נודע עוד מקומם כיום הזה.

ותהי גראנאדה (Granada) ביד הישמעאלים שבע מאות שנה, ויצורו עליה פירדיננדו ואישאבילה מלכי ספרד ימים רבים וילכדו את כל חבל המלכות ההיא ביד חזקה, וגם העיר הגדולה גראנאדה נסגרה בידם בחדש זינאר בשנת תצ״ב ואלף (1492). ויהיו היהודים היושבים בארץ ההיא למשיסה ולבז בעת ההיא.

וירבו האנוסים בספרד מימי פרא ויצינצו, ויתחתנו עם נדיבי עמי הארץ ויעצמו מאד, וגם היהודים רבו למעלה עד ימי פירדיננדו ואישאבילה שרי מלכי ספרד. ויתנו שני המלכים האלה על האנוסים חוקרים. לראות הילכו באורחותם אם אין, ויתנו אותם לְשַׁמָּה למשל ולשנינה, וישרפו רבים בעת ההיא. וגם יד ה׳ היתה בם להומם

ויריבו ביניהם איש ברעהו, הנער בזקן והנקלה בנכבד, והיה כי תשאל אשה מִשְּׁכֶנְתָּהּ וּמְגָרַת ביתה כלי כסף או כלי זהב ולא יתנו אליה, והלכה להלשינה אותם*). ויקוצו בחייהם בעת ההיא. ויראו שני המלכים האלה כי נספחו רבים אל בית ישראל, ויגרשו את היהודים מעל אדמתם, פן ילכו עוד האנוסים בארחותם, כאשר עשו רבים עד היום הזה.

ויצאו כל צבאות ה׳ גלות ירושלים אשר בספרד מהארץ הארורה ההיא בחדש החמישי בשנת שתים וחמשים ומאתים וחמשה אלפים, היא שנת תצ״ב ואלף (1492), ומשם נפוצו לארבע כנפות הארץ. ותצאנה מחוף קרטאגינה (Cártagine) שש עשרה אניות גדולות מלאות צאן אדם ביום הששי בעשור לחדש אב, ובשאר מדינות המלך מה עשו? ותלכנה לאשר היה שמה הרוח ללכת, לאפריקה ואשיאה (Asia) וארץ יון ותוגרמה, וישבו שם עד היום הזה, ותעבורנה עליהם צרות רבות ורעות ותלאות שונות, וַיָּרֵעוּ אליהם מַלָּחֵי גינובה (Genova) מאד, ותקצר נפש העם בדרך. כי מהם המיתו הישמעאלים להוציא מהם את הזהב אשר בלעו להחביאו, ומהם טבעו בים. ומהם כָּלוּ הַדֶּבֶר והרעב, ומהם הֻשְׁלְכוּ ערומים מרב החובל באיי הים, ומהם נמכרו לעבדים ולשפחות בגינובה השובבה ובנותיה בשנה הנמהרה ההיא. ויהי בתוך הבאים דרך הים לאיטליא חזן אחד, יוסף צבהון שמו, ולו בן אחד ובנות. ותדבק נפש רב החובל באחת מבנותיו ותשמע אשתו ותבחר מַחֲנַק נפשה ותשלך את בנותיה הימה ותפול

*) כן הוא בכ״י כה״א נוסחת כלומר להלשין אותם. (Lts.)

אחריהן: ויחרדו המלחים מאד כשמעם וירדו הימה וַיַעֲלוּם אל האניה, ותשאר האחת בשחיתותם בעת ההיא. ושם אחת מאחיותיה פָּאלוֹמָה (ר״ל יונה) *) ויקונן אביהן עליהן לאמר: ויקחו את יונה ויטילוה אל הים! ורבים נשארו בספרד אשר לא עצרו כח לצאת, או כי לא נגע האלהים בלבותם, וידחו רבים בעת ההיא. ראה ה׳ והביטה למי עוללת כה? אם יאכל אנוש פריו! כי היה בתוך המושלכים באיי הים אשר על פרובינצה איש יהודי אחד ואביו זקן עטוף ברעב שואל לחם ופורש אין לו בארץ נכריה, וילך האיש וימכור את בנו הקטן בלחם להשיב את נפש הזקן, ויהי בשובו אל אביו וימצאהו נופל מת, ויקרע את בגדיו, וישב אל האופה לקחת את בנו ולא אבה האופה להשיבו, ויזעק זעקה גדולה ומרה עד מאד ולא היה לו מושיע. אנא ה׳ כל זאת באתנו בשנת כי רַבִּים בני שוממה, על האלף החמישי בחדש אב, ולא שכחנוך ולא שקרנו בבריתך, ועתה אלהים אל תרחק, ה׳ לעזרתנו חושה, כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה, חושה לעזרתנו אלהי ישענו וריבה ריבנו וגאלנו למען שמך.

ולא גרש אותם מלך נאבארה (Navarra) מארצו, וילכו רבים מהיהודים אשר באראגון (Aragon) שם לשבת. ויהי לתקופת השנה ויבקשו האנשים אשר נָגַע האלהים בלבותם לצאת מכור הברזל כי יראו לנפשם, ויתנם מלך אראגון עבור בגבולו ויבאו באניות עד פרובינצה (Provence)

---

*) אולי גם פה טעות סופר כי יונה בל׳ איטלקי היא Colombo ופאלימה (Pollamo) בלשון זאת היא שם הקבוץ לכל עוף כנף (Geflügel). (Lts.)

וישבו באויניון (Avignon) ימים אחדים. ויהי בתוך הבאים דון בונאפוים (Bonafous) דודי, ואמו פריציאושה (Preziosa) ואשתו אורוציטי ואמי דולצה (Dolca) בנעוריה בית אמה, ובניו, ודון אברהם אופיציאל ואשתו מירה, ועוד רבים אחרים אשר לא אשא את שמותם, וימצאו שם את אבי כמ״ר יהושע מן הכהנים אשר יצאו ממצודת אואיטי (Huete), ויתנו לו את דולצה אמי לאשה בט״ו יום לחדש אב בשנת חמש וחמשים ומאתים וחמשת אלפים. ולא ארכו להם שם הימים וילכו משם תוגרמתה וישבו שם עד היום הזה. ויהיו לימים עוד ויגרש המלך את היהודים הנשארים בנאבארה ולא יכלו לצאת כי סגר עליהם הדרך, וידחו מעל ה׳ אלהי ישראל.

גם היהודים אשר בפרובינצה גורשו בימים ההם. ולא אבו לצאת מתוך ההפכה ויבחרו להם אלהים חדשים וישבו שם עד היום הזה, ולא נשארו בפרובינצה כי אם היושבים באויניון ובערים אשר לאפיפיור שם. — ויקנא ה׳ לעמו ויתן לשני המלכים האלה גמול כמעשה ידיהם, ותמת בתם בפורטוגאל והבן הבכור אשר לפירדיננדו מת במגפה ולא נשאר להם בן זכר יורש עצר, ואישאבילה (Isabella) הארורה אשתו קצה בחייה ויאכל חצי בשרת מהנגע הרע ונאמן אשר יקראו סרטן *) ותמות. צדיק הוא ה׳!

אמר יוסף הכהן, גירושי צרפת והגרוש המר והנמהר הזה העירוני לחבר הספר הזה, למען ידעו בני ישראל את

---

*) הוא החולי הנקרא בלשון רומי Canzer, בלעיז Cancchero ובל״א Krebs, והוא חלי מסמא רע ומר. (Lts.)

אשר עשו לנו בארצותם בחצריהם ובטירותם, כי הנה ימים באים.

וכשש מאות בעלי בתים עברו מקשטיליאה (Castiglia) אל פורטוגאל בשנת הגרוש בדבר המלך דון יואן, ויתנו לו שנים זהובים לגלגולת ויכרות להם ברית, ולאשר לא ידבנו לבו לשבת בארצו נדר לתת אניות ככל אות נפשו ללכת אל המקום אשר ירצה. ותהי המגפה בפורטוגאל בשנה ההיא וגם באיטליאה החל הנגף, וימותו רבים במגפה ההיא. ויהי לימים עוד, ויאמרו רבים ללכת אל ארץ ישמעאל ותוגרמה וישאלו אניות מאת המלך, וישסעם בדברים ימים רבים. ויפצרו בו מאד ויתן להם אניות וירדו הימה בטח וילכו לדרכם. ויהי בהיותם בדרך ויקומו המלחים עליהם ויפשיטום ויקשרום בעבותות, ויטמאו את נשיהם לעיניהם, ולא היה להם מושיע ביום אף ה׳: ויוליכם אפריקתה וישליכום אל ארץ גזירה שוממה וחרבה מאין יושב, וישאלו עולליהם לחם ופורש אין. ותשאנה אמותם עיניהם השמימה בעת הנמהרה ההיא, ומהם חפרו קבורתם ויאמרו להרים: כסונו! בהתעטפם כחלל ויקוצו בחייהם מפני זלעפות רעב. וישאו עיניהם השמימה והנה ישמעאלים באים ויתיצבו לראות עד בואם עליהם. ויהי כבואם ויגערו בהם וידברו אתם קשות עד בואם שמה בארצותם בטרם כרות עמהם ברית, ויתפשום לעבדים ויוליכם אתם. ויתחשבוה האמללים מזי הרעב לטובה, ויתנו תודה לאלהים, ויגאלום היהודים יושבי הארץ ההיא, ויחמלו עליהם וילבישום ויאכילום וישקום, זכרה להם אלהי לטובה. ויודע הדבר בפורטוגאל וייראו היהודים הנשארים יראה גדולה ולא מלאם לבם לצאת מפורטוגאל עוד.

ויהי בשנה השנית לצאת בני ישראל מקאשטיליאה, ויואל מלך פורטוגאל לדעת אם באו אל ארצו יותר מהשש מאות בעלי בתים אשר כרתו להם ברית, וימצאו כי רבו הבאים בחפוס, ויקח את העודפים לאמר: עבדי אתם, ולא הניחם בעד כל כפר. וימררו את חייהם בעת ההיא.

וימצאו עבדיו יורדי הים באניות ביטים ההם את האי אשר יקראו סאן טומי (San Tommas) ולא נמצאו שם כי אם הדגים הגדולים היוצאים מהם אשר יקרא לגארגוש *) ונחשים ושרצים וצפעונים. וישלח שמה המלך כל איש שוגה וכל בן מות וגם את בני היהודים האומללים ההם שלח עמהם, ולא היה להם מושיע ביום אף ה׳. ותשאנה אמותם את קולן בבכי בהסיר הכלבים ההם את בניהן מחיקן, ובעליהן עקרו את זקנם ממרירות נפשם בעת הנמהרה ההיא.

ותשתחוינה רבות לפני המלך לאמר: שלחנו נא ונלכה עמהם, וכפתן חרש לא אבה שמוע ולא הביט אליהן. ותקח אשה אחת את בנה בחיקה ותפול ממרירות נפשה מעל האניה הימה, וימותו גם שניהם. הביטו וראו הן היתה כזאת!

ויהי בהיותם בסאן טומי ויהיו למאכל אל הַלַגַארְגוש והנשארים מתו מחסר כל, לא נמלטו מהם כי אם מתי מספר, ויתאבלו עליהם אבותם ימים רבים.

ויקח דון אלפונשו הבן הבכור אשר למלך יואן את בת פירדינגדו מלך ספרד לאשה ויאהבה מאד, ויהי ברוצו

*) השם הזה בלשון ספרדי נאמר על אחד ממיני הלטאה Lucerta, Eidechse הנקרא בלשון איטלקי Rammaro. (L.)

על סוס קל ביום שמחת לבו ויגפנו ה׳ ויפול ארצה. וימת ביום המחרת ויבך אותו אביו. ויהי לימים עוד וימת גם המלך יואן כי כרתו עין בלחטו ולא הניח אחריו יורש עצר וימלוך עמנואל תחתיו והוא אויב לו ומבקש רעתו. ויהי מקץ חמש שנים לצאת בני ישראל מקאשטיליאה ויצו עמנואל ויעבירו קול בלישבונה ויתר ערי מלכותו לאמר: כל איש אשר בשם ישראל יְכֻנֶּה יְצֻוֶּה יֵצֵא מארצם, או יבחר אלהים חדשים, ואשר ימצא אחרי כן יומת, והעיר לישבונה נבוכה. ויתעצבו היהודים מאד ויתנו לב ללכת לעבוד את ה׳ אלהי אבותם. וישמע המלך וַיְצַוֵּם לבוא אל לישבונה לאמר: שם אתן לכם אניות ללכת. ויהי כבואם ויתנו אותם במשמר ויאמרו אליהם בַּחֲרוּ לכם אלהים חדשים וֶהְיוּ כמונו, ואם לא ביד חזקה; ולא שמעו בקולו. וירא כי לא יכול להם, ויצו ויוציאו את כל נערי בני ישראל עד בן חמש ועשרים מקרב זקניהם, וַיִּנְהוּ ויזעקו זעקה גדולה ומרה, וידרו להם גדולות מטעם המלך למען ינאצו את קדוש ישראל, ולא שמעו, ויפצרו בהם מאד ולא המו את אזנם, ויסחבום בזרועותם ושער זקנם וְדַלַּת ראשם הבמתה ביד חזקה וַיזרקו המים עליהם ויקראו להם שמות ויתנום ביד עמי הארץ להשיבם אליהם. וילכו אל הזקנים ויאמרו אליהם: בחוריכם ובניכם בחרו להם אלהים חדשים, עשו נא גם אתם כהם וחיו, ולא שמעו בקולם. ויצו המלך לבלתי תת להם לחם ומים, ויצומו שלשה ימים ולא אבו שמוע אליהם. ויצו המלך ויסחבום גם הם הבמתה, ויכום ויכתום ופני זקנים לא נשאו ויזרקו עליהם המים ביד חזקה. וימאנו רבים בעת ההיא, ותבחר מחנק נפשם, ויכס איש אחד מהם את בניו בטליתות:

וידברו על לבם למען יקדישו את קדוש ישראל וימותו אחד לאחד וימת אחריהם גם הוא. ויש אשר המית את אשת חיקו ויפול גם הוא על חרבו וימות, ואת אשר בקשו לקברם הכו הערלים ברמחים, וימותו בעת הנמהרה ההיא. ורבים נפלו, לבלתי המיר את כבודם, הבורה, ורבים נפלו בעד האשנבים והחלונות, ואת גויותם השליכו הערלים הימה לעיני כל ישראל הנשארים, לתת מורך בלבבם, פן יקשו את ערפם עוד.

ויהי אחרי כן ויתרפום כל הימים ויתעללו בהם ויעידו עליהם שקרים כל היום למען השמידם ולקחת הונם וקנינם, ויקוצו בחייהם בעת ההיא, ויחרשו הכמרים עליהם רעה כל הימים ויבאישום בעיני העמים לאמר: דבר וחרב ורעב כי יבאו בארצכם בעון בצעם המה, כי עודם מתיהדים בלבותם.

ויהי בשנת רס״ו וה׳ אלפים, היא שנת תק״ו ואלף (1506), ויצאו שנים כמרים דומיניקי *) בעיר לישבונה והצלם בידם ויזעיקו את עמי הארץ ללכת עמהם לנקום את נקמת משיחם, ויפלו על האנוסים פתאום כדובים, כזאבי ערב, ויכו מהם כארבעת אלפים איש לפי חרב ובבזה שלחו את ידם ובתולותיהם ונשיהם ענו, ואת המלאות הפילו על הרמחים בעד החלונות ארצה, ואם על בנים רֻטָּשָׁה ביום אף ה׳. ותהרוג אשה אחת את אחד מהכמרים האחים אשר בקש לענותה, בכלי אשר הביא בידו, ויחפזו השופטים בחמלת ה׳ על הנשארים למהר לעמוד בפרץ,

---

*) ר״ל שני כמרים הנקראים Dominicaner כשם מיסד הכת שלהם. (Lts.)

וגם המלך נחפז לבוא מעיר אבראנטיש (Abrantes) בעת ההיא, ותעצר המגפה. ויתפשו את הכמר וישרפוהו באש ומעטים אשר היו בעוכרם הורידו בדמים שאולה וישאו כלימתם. ויצאו רבים מפורטוגאל בעת ההיא וילכו אל ארץ המזרח לעבוד את ה׳ אלהינו כבראשונה, וישבו שם עד היום הזה, ורבים נשארו שמה פוסחים על שתי הסעפים, את ה׳ היו יראים, ובפסלם היו נשבעים ואל בטותם היו הולכים דבר יום ביומו. מהיום ההוא והלאה לא נשאר בכל מלכיות ספרד איש אשר בשם ישראל יְכַנֶּה.

ויּמת עמנואל המר והנמהר הזה, וימלוך יואן תחתיו וישב על כסא המלכים, וירבו ויעצמו האנוסים בפורטוגאל מאד וישכחו אל עושם וישתחוו למסכה. ויהי לימים עוד ויצו המלך ויתנו עליהם חוקרים ויעלילו עליהם לאמר: את דתי המלך אינם עושים וימררו את חייהם ויתנו רבים במשמר וישרפו רבים מפני האף והחמה בשנת רצ״א וה׳ אלפים, היא שנת תקל״א ואלף (1531), ורבים נלכדו בשחיתותם בטרם צאתם, ורבים הוציאו מהאניות אשר נחבאו שם לברוח וישרפום באש, ורבים צללו כעופרת בחפזם לברות הימה, ולא היה להם מושיע ביום אף ה׳.

וינוסו רבים בשבעה דרכים אנה ואנה כמפני חרב דבר יום ביומו, וימצאום צרות רבות ורעות בדרך אחרי צאתם מכור הברזל מפורטוגאל אשר אֲרָרָהּ ה׳. כי מהם נתפשו בספרד ומהם בפיימנדה (Piemonte) ובאינגלטירה וצרפת שנאום מאד, ויאבדו הם וקנינם בעת ההיא. ואשר הלכו אל ארץ אשכנז מתו בהרים. ותשארנה נשיהם אלמנות ובניהם יתומים ב..רץ אשר לא שמעו את לשונם,

והנשים הרכות והענוגות אשר נמלאו ימיהם ללדת, המליטו פרי בטנם בהרים ותמותנה שם מחסר כל ומפני הקרח הנורא, וגם בעברם מאיטליאה קם עליהם לשטן יואן די לה סויא הספרדי בעת ההיא, ויעמוד בגבולי מילאן כשפיפון עלי דרך ויתפשם ואת כל קנינם וייסרם בשוטים למען יגלו מצפוניהם ומי ומי הבאים אחריהם, וגם את הנשים יסר וימרר את חייהן למען תתנגה הכסף והזהב אשר עליהן, ופני זקנים לא נשא, וימלא מעונותיו טרפה, ורבים מהם מטה ידם בשנה ההיא ושבעים בלחם נשכרו, ורבים היו למאכל לדגי הים, ורבים מתו מפני הקרח. ורבים מתו בערים הנושבות אחרי הגיעם שם.

ורובם שבו אל ה׳ אלהי אבותינו וירחמם, ויעבדו את ה׳ אלהי ישראל, ויתנם אירקולי״ש דוכוס פיראררה לשבת בארצו, וימולו רבים בעת ההיא. וגם מהם התהלכו אחרי אלהי נכר הארץ במקומות אשר נפוצו שם, כי לא יצאו מכור הברזל כי אם מפני החוקרים המבקשים את נפשם, ותהי להם לשלל, ויצאו רבים מאיאורופא לעבוד את ה׳ אלהינו בעת ההיא.

ואלה שני חיי פידריקו הקיסר אשר חי חמש ושמונים שנה, וכחמשים שנה מלך, וימת בשנת רנ״ג וה׳ אלפים, היא שנת תצ״ג ואלף (1493), ויצו אל מאקשמיליאנו (Maximiliano) בנו להטיב אל היהודים, וימלוך מאקשמיליאנו בנו תחתיו, וילך בדרכי אביו, אך לא נתן כתר הקיסרות בראשו.

בימים ההם סגר מלך נאפולי את יומו, וימלוך אלפונשו בנו תחתיו, וישב על כסא המלכים. ויטו גם שניהם אל היהודים חסד, וילכו שמה רבים מהיהודים

אשר גורשו מארץ ספרד וירבו בערי מלכותו מאד. ויהי לתקופת השנה, ויעבור קרלו מלך צרפת באיטליאה ביד חזקה שנתים אחרי גירוש ספרד, וילך למסעיו, עד מלכות נאפולי הגיע, ויברח פירדיננדו בן המלך אל מצודת קאסטילינובה (Castelnova) אשר בנאפולי מפניו ויסגר שם, ותהום כל העיר, ויתנו את היהודים אשר נמצאו שם לרוב, לשלל, וידל ישראל מאד בעת הנמהרה ההיא.

ויתר פרטי המלחמה ההיא הלא הם כתובים בספר אשר כתבתי למלכי צרפת ולמלכי בית אוטומאן *).

בימים ההם בשנת רנ"ז וה' אלפים, היא שנת שש ותשעים וארבע מאות ואלף (1496), נולדתי אני יוסף בן יהושע מן הכהנים אשר גורשו מספרד, בעשרים יום לחדש דיצמברי, הוא החדש העשירי, במדינת פרובינצא באויניון אשר על הנהר רוני (Rohne), ויוציאני אבי משם ואני בן חמש שנים, ונשב בגבולי גינובה השובבה עד היום הזה.

ויהי בימים ההם, ויקם באוסטריאה (Austria) אשר אצל וויניציאה איש יהודי אשכנזי אחד, לימלן שמו **) אויל הנביא משוגע איש הרוח, ונהרו אליו היהודים ויאמרו אך נביא הוא כי ה' שלחהו לנגיד על עמו ישראל ונפוצות יהודה יקבץ מארבע כנפות הארץ, וגם מהחכמים

---

*) הוא ספר דברי הימים לר' יוסף הכהן. (Lts.)

**) הוא הנודע והמפורסם אשר [ולד"ק דוד] לומליין. ובאמת הוא היה איש עסטרייך, ושמו קם ויבשר ביאת המשיח בימיו; ור"י הכהן קורא לארץ הזאת בשם אוסטריאה (כדרך שלו איסטריא) ובשם אוסטריא או אאוסטריאה. (Lts.)

נטו אחריו, ויגזרו צומות, ויחגרו שקים, וישובו איש מדרכו הרעה בעת ההיא, כי אמרו: קרובה ישועתנו לבא, וה׳ בעתה יחישנה.

ויהי בשנת רס״ט וה׳ אלפים, היא שנת תשע וחמש מאות ואלף (1509), ויצבאו עבדי מלך ספרד על בוגיאה אשר בארץ אפריקה וילכדוה ותצא העיר בגולה, וגם היהודים יושבי הארץ והגלוים אליהם אשר יצאו מספרד הלכו שבי לפני צר בעת ההיא. ויהי לתקופת השנה וילכו גם על טריפולי (Tripoli) אשר בברבריאה (Barbaria) וילכדוה ויתנו אותה לשלל, ויצא מטריפולי כל הדרה בעת ההיא, וגם כל היהודים אשר נמצאו שם קהל גדול הלכו שבי לפני צר, ויביאום אל נאפולי וימותו רבים מחסר כל ומדאגת נפשם בשנה הנמהרה ההיא.

בימים ההם בהיותנו בנובי אשר בגבולי גינובה יצא בן שוער העיר השדה ללקט אורות בשבוע תמרוריהם ויפול אל תוך בריכת המים ואיש לא ראה, וידאג עליו אביו מאד, ויחרד חרדה גדולה ומרה. ויאמרו אנשים בני בליעל: היהודים הרגו אותו כמשפטם, ובבית מיכאל החזן נעשה הזבח. ויהי כדברם רתת, וימס לבבנו ויהי למים, וילך השוער לדבר אל האדון פידרו פראגושו שר העיר, ויגער בו לאמר: אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה, כי ידעתי את דרכי היהודים ותורתם, וחלילה להם מעשות כדבר הזה. וילכו גם היהודים להתנפל לפני רגליו וידבר על לבם לאמר: שלום לכם, אל תיראו, כי לא יחרוץ לכם כלב את לשונו כיום הזה, ויצאו מאתו בשלום.

ויהי לשלשת ימים וימצא הנער והאורות אשר לקט בחיקו והמאכלת בידו, ויכלמו דוברי כזב, וליהודים היתה

אורה, ויחוגו את חג המצות בשמחה, ויתנו תודה לאלהים.

ויהי בשנת רע״ו וה׳ אלפים, היא שנת תקי״ו ואלף (1516), ויגרש אוטביאנו פראגושו שר״י את היהודים מגינובה השובבה, ויצא אבי כמ״ר יהושע הכהן ויתר היהודים אשר היו שם מגינובה בעת ההיא.

ויהי מקץ שנתים ימים ואקח את פאלומה בת כמהר״ר אברהם הכהן ז״ל לאשה, ונשב בנובי אשר בגבולי גינובה בעת ההיא. ואלה שני חיי יהושע הכהן אבי אשר חי שמנה וששים שנה, ויגוע וימת ויאסף אל עמיו ביום הרביעי לחדש טבת בשנת ר״פ וה׳ אלפים, ואקבור אותו בנובי אצל העיר, ותהי מנוחתו כבוד. ותהר אשתי ותלד בן בשנה ההיא ואקרא שמו יהושע, ויגדל הילד, וימצא חן בעיני כל רואיו ואנחם אחרי אבי.

בימים ההם כשבת מונשינור (Monsignore) די לוטריק במילאן וישפוך דם שריהם כמים, וישנאוהו מאד וגם אל היהודים הרע לוטריק, ויצום לשאת כובעים ירוקים גבוהים כמושקוביטי, לחרף עם אלהים חיים, ולא אבה ה׳. ויהי לימים עוד מזער וידיחנו מאדמת מילאן, ויהי אחרי כן וילך ביד חזקה אל נאפולי ולא הצליח, ויחלה שם וימות, ורבים מאנשיו מתו בחרב לא אדם בעת ההיא, והנשארים אחור נזורו וישובו אל ארצם. וגם את אוטביאנו פראגושו הדיח מגינובה בשנת שתים ועשרים וחמש מאות ואלף (1522), וימת ביד אויביו בבית הסהר, צדיק הוא ה׳ ! וגם העיר השובבה גינובה נתנה לשלל בעת ההיא, ככתוב בס׳ דברי הימים למלכי צרפת ומלכי בית אוטומאן.

ויהי בשנת רפ״ג וה׳ אלפים, היא ש׳ תקכ״ג ואלף

(1523) וימרוד אקומאט משנה שולימאן התוגר, בארוניו, בהיותו במצרים ויאמר להשמיד את כל היהודים אם לא יתנו לו את כל כספם וזהבם, ותהי עת צרה לבית יעקב אשר במצרים בעת ההיא, ויגזרו צומות ויתגרו שקים ויתפללו אל האלהים וישמע צעקתם. ויהי היום ויאמר אל ראשי העדה: כצאתי מהמרחץ הזה וראיתם כי כלתה אליכם הרעה ולא יזכר שם ישראל עוד. ויהי בטרם צאתו ויקשרו עליו התוגרמים קשר ויכוהו נפש וירמסוהו כאחד הרקים, וישב ה׳ על ראשו את אשר זמם לעשות לעמו. על כן אודך בגוים ה׳ ולשמך אזמר. בימים ההם שלח סולימאן התוגר יהודים רבים לשבת ברודיש (Rhodus) וישבו שמה לבטח עד היום הזה.

ויהי לתקופת השנה וישובו היהודים לשבת בגינובה בדבר האָדורני *) אויבי אוטביאנו, כי אנשי חסד היו ויביאו אתם את גיסי ר׳ יוסף בן דוד, אשר לא כדת העיר השובבה ההיא, וישב שם עד יום מותו.

ויהי בחג השבועות ביום ראשון בשנת רפ״ז וה׳ אלפים, היא שנת תקכ״ז ואלף (1527), וילחמו צבאות הקיסר קארלו החמישי על רומה וילכדוה ויתנו אותה לשלל, ותצא מרומה כל הדרה בעת ההיא, וגם היהודים נתנו לשלל בעת הנמהרה ההיא, ויפלו גם מהם חללים ארצה ביום אף ה׳.

---

*) נראה לי כי ידבר מן הסגנים והפחים בממשלת גינובה הנקראים בשם Doria, אשר הגדול והמשובח שבהם הוא Andreas Doria הנודע לתהלה ולשם על אומץ רוחו במלחמה ונדבת לבו בימי השלום, כאשר יעידו כותבי קורות דור ודור. (Lts.)

ויהי בארבעה ועשרים יום לחדש פיבראר בשנת ר״ן וה׳ אלפים, היא שנת תק״ל ואלף (1530), ויתן האפיפיור קלימנטי את כתר הקיסרות בראש קארלו די אושטריאה החמישי בבולוניאה (Bologna), וישמח עם הארץ מאד, ולולי רחמי ה׳ כי לא תמו כמעט נתנו היהודים לשלל ביום ההוא, כי פצו אנשי הקיסר את פיהם עליהם, שרקו ויחרקו שן, ויצילם ה׳.

וילך אנדריאה דוריאה שר צבא אניות הקיסר קארלו להלחם בערי התוגר בשנת תקל״ב (1532) ואלף, ויצורו על קורון בחדש השביעי ויסגירוה התוגרמים ביום הושענה רבה בידו, בשנת רצ״ג וה׳ אלפים, ויכרתו להם ברית, והיהודים נתנו למשסה ולבז וילכו שבי לפני צר ולא היה להם מושיע ביום אף ה׳. וילכדו גם את פאטראש (Patras) וגם היהודים אשר היו שם לרוב שתו כוס התרעלה בעת המהרה ההיא, מהם נפדו בזאנטי (Zante) ומהם נמכרו לעבדים אנה ואנה, ומהם נפדו באיטליאה בשנה ההיא. ויהי כבואם באניות, והנה בתוך הגולים אשת חיל אחת אסתר שמה אשת ר׳ יעקב הכהן, ויאמר אליה הצבאי: הבה נא אבא אליך. ותלך אחרין וַתִּתְכַּס ותפול מעל האניה הימה ותמות, בטרם יודע אנה הלכה האשה, וישתוממו עליה מאד.

איש יהודי דוד שמו בא מארץ מרחקים, מהודו, בשערי מלך פורטוגאל בימים ההם, ויאמר אליו: עברי אנכי ואת ה׳ אלהי השמים אני ירא וישלחני אחי מלך היהודים הנה אליך אדוני המלך לעזרה, ועתה היה נא בעוזרינו ונלכה להלחם בשולימאן התוגר ונקחה את הארץ הקדושה מידו. ויאמר אליו: שלום בואך, ועתה לך

ואשלחך אל הכמר הגדול ודבר מה יגיד אעשה. ויצא מאתו וישב בלישבונה ימים אחדים ויאמינו האנוסים לדבריו ויאמרו: גואלנו הוא, כי ה׳ שלחו, ויתקבצו אליו רבים ויכבדוהו מאד. ויסע משם האיש ויעבור בספרד. ובכל המקומות אשר עבר שם נהרו אליו רבים מהנדחים אשר נפוצו שם, ויהי להם לפוקה. ויעבור צרפתה וילך לאוינין ויסע משם ויבא לאיטליאה ויעש דגלים מעשה חושב ויכתוב עליהם את שמות הקדש ויאמינו אליו רבים בעת ההיא, גם אל בולוניא, פירארה ומנטובה בא האיש, ויאמר להוליך עמו, בדבר מלכי הגוים, את כל היהודים הנמצאים בתוכם אל מקומו ולארצו. וגם אל האפיפיור דבר על הדבר הזה, וייראו בני ישראל למאד. ויהי כדברם אליו לאמר: מה נעשה לנשינו אלה היום, כי נלך למלחמה, ובניהם אשר ילדו? ויאמר אליהם: יש ויש בארצנו רבות כהנה וכהנה, אל תיראו כי אין מחסור לה׳ להושיע *). ומכתב בדא מלבו לאמר: אחי המלך שלחהו אלי ונכתב ונחתם בטבעת המלך, ויהי היום ויגלה סודו ולא האמינו עוד כי חקק חקקי און.

ויצא חוטר מפורטוגאל, שלמה מולכו שמו, מגזע בית ישראל אשר נפוצו שמה מימי השמד, והוא נער את סופרי המלך בעת ההיא. ויהי בראותו את האיש דוד ויגע האלהים בלבו וישב אל ה׳ אלהי אבותינו ויטל בשר

*) בכ״י כתוב מחסור, ולי נראה כי צ״ל מעצור, (באשר מחסור ומעצור קרובים בהברתם לקורא איטלקי בקראו באזני הסופר) כי כן הוא לשון המקרא: כי אין לה׳ מעצור להושיע וגו׳ (שמואל א׳ י״ד ו׳).
(Lts.).

ערלתו, והוא לא ידע מאומה בתורת ה׳ ובכתבי הקדש בימים ההם: ויהי בהמולו וה׳ נתן חכמה לשלמה, ויחכם מכל האדם כמעט רגע, ויתמהו עליו רבים. ויעבור לאיטליאה ויעז פניו לדבר בתורת אלהינו נגד מלכים, ולא הסתיר פניו מהם. וילך תוגרמה, וישב רומה וידבר עם קלימנטי האפיפיור ויט אליו חסד נגד רצון כל יודעי דת ודין, ויתן לו רשות נכתב ונחתם בשמו לשבת באשר ייטב בעיניו ובשם ישראל יִקָּרֵא. ויחכם בחכמת הקבלה, ויוצא מפיו דברי חן, כי רוח ה׳ דברה בו ומלתו על לשונו תמיד, וגם דלה דלה ממקור עמקי הקבלה אמרי שפר, ויכתבם על הלוחות וישלחם אל מיודעיו אשר בשאלוניקו וידפסו אותם שם. וידרוש לרבים בבולוניא וביתר המקומות וירוצו רבים אחריו לשמוע בחכמתו ולנסותו בחידות, ויגד להם שלמה את כל דבריהם לא היה דבר נעלם ממנו אשר לא הגיד אליהם, ויראו את חכמת שלמה ויאמרו: אמת הדבר אשר שמענו עליך והוספת הכמה על השמועה אשר שמענו עליך מאד. וילבשו עליו רבים קנאה ולא יכלו להתגולל עליו רעה באיטליה כי נחמד היה בעיני השרים. ויתחבר אל דוד ויהיו לאחדים בעת ההיא, וגם אל החכמים כתב חזיונותיו אשר ראה, כאשר כתבתי בס׳ דברי הימים למלכי צרפת ולמלכי בית אוטומאן, שמה תראו אודותיו תלאותיו וקורותיו ואת אשר כתב אל דוד לאמר: שמעתי אומרים בא השר דוד לאיטליאה וגם עליו עבר כוס ההלשנות מרשעי בני עמנו, והיה בדעתי כי בראותי פניו יאלפני בינה, והיה חלוף הדברים, כי הוא שאל ממני ואין אני מאמין בדבר, אלא שהוא חכם גדול ומה שהוא

אומר שאינו יודע חכמה ותורה הוא כדי לגנוב דעת הבריות, וגם לראות איך אני מתנהג עמו ובהיות כוונתו כך אני תמיד אצלו כעבד לפני רבו. עד הנה דברי שלמה באגרתו כאשר כתבתי בס׳ דברי חימים.

ויהי אחרי כן ויואל שלמה לדבר אל הקיסר על דבר האמונות באר היטב, וילך לדרכו בהיות הקיסר בראטיסבונה (Ratisbona) וידבר עמו שם, ויחזק הקיסר ולא שמע אליו מקוצר רוח. ויצו וישימו אותו בבור ואת השר דוד מרעהו ואת אנשיו, וישבו שם ימים אחדים. וישב הקיסר לאיטליאה ויביאום אסורים בזיקים בעגלות אל מנטובה ויתנו אותם במשמר, וידבר הקיסר אל החכמים, וימצאו בו חטא מות, ויאמר הוציאוהו וישרף. ויהי היום ויתנו רסן בלחייו ויוציאו את שלמה החוצה ותהום כל העיר עליו, והאש לפניו בוערת. ויאמר אחד משרי הקיסר: הסירו הרסן. מבין שניו כי דבר לי אליו מאת המלך, ויעשו כן. ויאמר אליו: הקיסר שלחני אליך השר שלמה: לאמר, הלא אם השוב מדרכך זאת שאת, ויחייך ותחיה לפניו: ואם אין, כלתה אליך הרעה. ולא קם ולא זע ממנו, ויען כקדוש כמלאך האלהים: על הימים אשר התהלכתי בדת ההוא, לבי מר וזעף, ועתה כטוב בעיניכם תעשו ונפשי תשוב אל ביה אביה כנעורי, כי טוב לי אז מעתה. וימלאו עליו חימה וישליכוהו על העצים אשר על האש ויקריבוהו עולה לה׳ כליל תקטר, וירח ה׳ את ריח הניחוח, ויאסוף נשמתו הטהורה בגן עדנו, ותהי אצלו אמון משחקת לפניו בכל עת. ואת משרתיו הוציאו מבית כלא וישלחום לדרכם חפשים, ולא נשאר בשחיתותם כי אם השר דוד הראובני מרעהו וישימו עליו משמר.

ויהי בשוב הקיסר אל ספרד ויולך עמו את דוד ויתן אותו במשמר וימת בבית הסהר, וישרפו אחרי כן רבים מהנרתים אשר בספרד על דבר דוד הראובני הזה ועל חלומותיו. ויאמינו רבים באיטליאה בימים ההם כי ניצל ר״ש מולכו מיד מבקשי נפשו לספותה בחכמתו ודלא שלט נורא בגשמיה. ויש אשר נשבע בפני קהל ועדה כי עמד שלמה בביתו אחר השרפה שמונה ימים ומשם הלך לדרכו ולא ראוהו עוד, ואל אלהים יודע, ומי יתן ואוכל לכתוב באמת ובתמים על ספר כי כנים דבריו ואם אין.

וימת אלפונשי דוכוס פירארה בחדש השמיני בשנת חמש ותשעים ומאתים וחמשת אלפים, היא שנת תקל״ד ואלף (1534), וימלוך אירקוליש בנו תחתיו. ויתן את האסורים הנסים מכור הברזל מפורטוגאל לשבת בארצו ולשוב את ה׳ אלהינו, ויטולו רבים בעת ההיא.

וילך קארלו הקיסר להלחם בטונים (Tunis) אשר בברבריאה וילכדנה באחד ועשרים לחדש יוליו בשנת חמש ותשעים ומאתים וחמשת אלפים, ותצא מטונים כל הדרה בעת ההיא, והיהודים אשר נמצאו שם לרוב, מהם ברחו המדברה ברעב ובצמא ובחסר כל, ויבווו הערביים את כל אשר יוציאו החוצה וימותו רבים בעת ההיא, ומהם הוכו לפי חרב בבא הערלים העירה, ומהם הלכו שבי לפי צר ולא היה להם מושיע ביום אף ה׳. ויכתוב ר׳ אברהם משם בכתבו כל התלאה אשר מצאתם, כדברים האלה לאמר: הא מננא בלעת ארעא, הא מננא קטלת חרבא, הא מננא מתו במותנא ובצמא, ומה לעשות? והאלהים גזר: הן יקטלני לו איחל, ע״כ. וימכרום לעבדים

ולשפחות בארבע כנפות הארץ. בנאפולי ובגינובה פדו קהלות איטליאה רבים בעת ההיא, זכרה להם אלהי לטובה!

ויהי אברהם פאשה היוני צורר היהודים כל הימים, וינשאהו שולימאן התוגר מאד. ויתנשא בלבבו מאד ויחרוש על ארוניו רעה. ויודע הדבר ויצו המלך ויורידהו בדם שאולה בט״ו יום לחדש אדר שנת רצ״ו וה׳ אלפים, היא שנת תקל״ו ואלף (1536). ליהודים היתה אורה ושמחה בעת ההיא, ויתנו תודה לאלהים.

ויתן הקיסר את המונפיראטו (Monferato) אל דוכוס מאנטובה, כי למרגריטה אשתו משפט הירושה, וישא רגליו ללכת שמה. ויהי בטרם בואו ויצא גוליילמו ביאנדרו ויביא את הצרפתים קאזאלה באישון לילה בלט בכ״ב יום לחדש התשיעי בשנת תקל״ו ואלף, ויקראו בקול גדול ותהום כל העיר, ויתנו את היהודים לשלל בעת ההיא, כמעט רגע שודדו יריעותם.

ויהי ממחרת ויבאו צבאות הקיסר העירה ביד רמה ויתנו כל העיר לשלל שנית וגם היהודים נתנו לשלל שנית בעת הנמהרה ההיא.

וארד אני יוסף הכהן לשבת בגינובה השובבה בשנת רצ״ח וחמשת אלפים, היא שנת תקל״ח ואלף (1538). ויהי בשבת הקיסר בראטיסבונה (Ratisbona) (היא רע־גינשפורק אשר באשכנז) ויגרש את היהודים ממלכת נאפולי בשנת שלש מאות וחמשת אלפים, היא שנת תק״ם ואלף (1540), וילכו בני ישראל אנה ואנה כצאן אשר אין להם רואה, מהם הלכו תוגרמתה, ומהם טבעו בים ומהם נִשְׁבּוּ מהראַגוּזֵיאו רב החובל, ויביאם אל מרשיליאה

(Marseille) וַיִּדַּמּוּ שם. ויחמול פראנציסקו מלך צרפת עליהם ויוציאם מיד צר, וישלחם עם אניותיו מזרחה בחמלת ה׳ עליהם, גם ברוך יהיה! וגם הנדחים אשר נמצאו במרשיליאה היו בעזרתם, זכרה להם אלהי לטובה.

וימת דוכוס מנטובה בחדש זוניו (Giugno) בשנת שלש מאות על האלף החמישי, ויבחרו בפראנציסקו בנו הבכור תחתיו והוא נער, וישק כל עמו על פי דודו ההשמן עד גדלו, ויאהב החשמן את היהודים ויקריבם אליו.

החדש הזה יקההו אפל כי בו נפקד*) בני בכורי יהושע ז״ל בט׳ לחדש ביום השלישי לחדש תמוז הוא החדש הרביעי ברינו הנהר אשר אצל הפיאיבי**) בלכתו לרחוץ. ידיו לא אסורות ורגליו לא לנחשתים הגשו, וכעופרת במים הזדונים צלל, ולא היה לו מושיע ביום אף ה׳. על כן אמרתי אל טל בפיאיבי ואל מטר בגבולי פירארה ושדי תרומות, כי שם נפל חֶמֶד בחורים. מי יתן מותי תחתיך בני בני, אוי לי אמי כי ילדתיני, ארור היום אשר יולדתי בו לראות עמל ויגון ויכלו באבל ימי, למה לא מרחם אמות ותהי לי אמי קברי ורחמה הרת עולם: אוי לי כי חטאתי! גדל כים שברי מי ירפא לי! כי י״ד יום אחרי הגיע לי השמועה הרעה הזאת מת גם אחיו יונק שדי אמו, ברוך דַּיַּן האמת. סוף דבר איטין או אשמיאל את ה׳ אלהי אירא ומצותיו אשמור***) הן יקטלני

---

*) כן הוא בכ״י, ומתוכן הענין נראה כי צ״ל נשקע. (L.)

**) Reno היא נהר קטן באיטליה הנשפך בנהר Po וקרוב אליו מקום קטן נקרא Pieve בגבול Ferrara ועיין למטה. (L.)

***) המאמר הזה לקוח בסגנון לשונו מן סוף ספר בחינת עולם להמליץ ר׳ ידעיה הפניני בדרשי ז״ל. (Lts.)

לו איחל עד עת בוא חליפתי. זאת נחמתי בעניי, כי הוא יכאיב ויחבש, ואת נפשותם יצרור בצרור החיים.

ויהי בשנת ש״ב וה׳ אלפים, היא שנת תקמ״ב ואלף (1542), ותהיינה ערים רבות באשכנז מאכולת אש ויעל עשנם השמימה ולא נודע המבעיר את הבערה, ויעלילו על היהודים ועל הרועים לאמר: המה עשו הדבר הרע הזה, ויענו בכבל נפשם, ויודו את אשר לא יזמו לעשותו וישרפום באש, ראה ה׳ והביטה וריבה ריבם.

ויגרשו את היהודים ממדינת פראגה בימים ההם ויצאו בעגלות בחדש אדר, וילכו אל פולוניאה ויתישבו שם וימותו מהם בדרך ומהם הוכו לפי חרב בעת ההיא. ויאסוף אלהים את חרפתם, ותשרף אחרי צאתם העיר לינץ, והיא עיר גדולה כלילת יופי, ולא נשארו בה עשרים בתים, ותהי תל עולם ימים רבים.

ויהי בשנת ש״ג וה׳ אלפים, היא שנת תקמ״ג ואלף (1543), ויקשור מאנצור על אדוניו מלך טרימיסין *) אשר בברבריאה קשר, ויקרא אל הספרדים אשר באוראן (Oran) ויבאו העירה ביד חזקה ויתנוה לשלל, וגם היהודים אשר היו שם לרוב הלכו שבי לפני צר בעת ההיא, וימכרום לעבדים בחדש אדר, מהם נפדו באוראן ומהם נפדו בפיס (Fez), ומהם הלכו שבי אל ספרד וידחו מעל ה׳ אלהי ישראל.

החדש ההוא יהי׳ גלמוד כי בי״ח לחדש אדר ש״ג בא שלשה אנשים בני בליעל בפיאבי אשר בגבול פיוארה

*) היא תלמסאן, היא Tremissen, היא Tremecen, היא Tolmessan.. (L.)

ביתה ר׳ משה הכהן גיסי בהיותו החוצה והדלת סגרו ויכו את הנה אשתו ואת יהודית בתו, ואת שמואל ושם טוב בניו לפי חרב, ולא היה להם מושיע ביום אף ה׳. וגם את שמואל הצרפתי משרתו הרגו על חלליהם ובבזה שלחו את ידם כבוצר על סלסלות וילכו לדרכם, ויבך משה וכל בית אביו את ההפכה אשר הפך ה׳, ויזעק זעקה גדולה ומרה, וישאום בכתנותם ויקברום בבולוגיאה ויחרד כל העם מאד, וישאו את קולם ויבכו. ויהי לימים עוד ויתפשו אחד מהאנשים החטאים ההם וימררוהו בצבתות בפיראר̈ה ויורידוהו ברמים שאולה, כן יאבדו כל אויביך ה׳:

ותהי המגפה בעדת ה׳ אשר בשאלוניקו (Salonichi) בחדש סיון בשנת ש״ה פזורה ישראל, היא שנת תקמ״ה ואלף (1546) ויצאו כל העם נעים ונדים אנה ואנה מפני פחד ה׳ ויםותו רבים בעת ההיא. ויהי היום ותצא אש מבית אברהם קאטלאן הַבַּשָּׂם בליל היום השני וביום הרביעי לחדש אב הוא החדש החמישי ותאכל כשמנת אלפים בתים וכמאתים נפש אדם כמעט רגע ותעל צעקת הנשארים השמימה בעת הנמהרה ההיא. אוי לעינים אשר ראו י״ח בתי תפלהנו וספרי תורתנו ומאמיני דתנו לשרפה ומאכלת אש, ולא היה לאל ידם להושיע, שכבו לארץ חוצות נער וזקן, גם בחור גם בתולה ערומים ולא יתבוששו ביום אף ה׳. וגם אחרי כן נהיתה מגפה בעם עד אשר נלאו הקוברים, והסופרים הדלו, וידל ישראל מאד בעת ההיא, ויתנו התוגרמים את הַבַּשָּׂם במשמר, ויחלה ויסגור את יומו שם.

(כתב יד אלמנצי מוסיף:)

בימים ההם שמעתי ותרגז בטני, לקול צללו שפתי, כי איש עני היה בארץ יון, הולך ובא כל היום בבתי

היהודים לשרתם, להחיות את נפשו. ויחשבו אנשים יונים רקים בני בליעל על היהודים מחשבות און, וישלחוהו בערמה מאתם למרחוק ואיש לא ידע. ויעלילו לפני נציב התוגר שופט העיר על היהודים לאמר: כי המה הכוהו נפש כמשפטם. ויתן אותם במשמר ויענו בכבל נפשם, ויודו את אשר לא יזמו לעשות ויתלו אותם על העץ. וגם ר׳ יוסף אביוב הרופא נשרף באש בעת הנמהרה ההוא. ויהי לימים עוד וימצאהו איש יהודי אחד באחת מערי יון, ויאמר אליו: האתה זה פלוני האיש? ויאמר: אני. ויאמר אליו: ומי הביאך הלום? ויגד לו את כל אשר קרהו, וידבר על לבו, ויביאהו במתק לשונו העיר, ויציגהו לפני שופט העיר, ויצעק לפניו אהה! ויתחלחל השופט ההוא מאד ויתן ידיו על חלציו, ויאסוף את היונים החטאים ההם במשמר. ויודע הדבר אל המלך שולימאן ויעלה עשן באפו, ויצו ויורידו את האנשים הרשעים ההם בדמים שאולה וישאו כלמתם. ויעמוד ר׳ משה המון הרופא לפני המלך ויבך ויתחנן לו לאמר: אם על המלך טוב יכתב נא בדתי מלכותך ולא יבוא עוד דבר אשר כזה כי אם לפני שער המלך ושמה יעמדו למשפט, וישא את פניו בעת ההיא. גם בטוקאט העיר העלילו על היהודים בדבר אשר כזה, ויצא לאור משפטם בחמלת ה׳ עליהם ויתנו תודה לאלהים *).

ואזולו (Asolo) עיר קטנה בערי טריביש (Treviso) וישבו שם ארבעה אנשים אשכנזים עברים, ופני אנשי

---

*) מי יתן ויבוקש הדבר וימצא בדתי הסולטנים וכספרי זכרונותיהם!
(L.)

המקום לא נשאו, וישנאו אותם מאד, ויהי בחדש טבת בשנת ש״ח וה׳ אלפים, היא שנת תקט״ז ואלף (1547) ויתלקטו כחמשים איש בליעל ויבאו אל ביתם פתאם בשעת האוכל, ויכו מהם שנים עשר נפש אדם לפי חרב ובבזה שלחו את ידם והנשארים ברחו למובעת המהרה ההיא, ותהי להם נפשם לשלל. ושם אשה אחת ובתה בת שבע שנים ויהי בעלותם הביתה ותזרקנה פית הכבשן על פניהם ויוכו בסנורים ולא יכלו לה, רק את הנערה הוכו על לחיה ותחי ויצילה ה׳. וישמע מושל העיר ויחרד וישלח את שוטריו ויצאו הרוצחים החוצה ביד רמה, וארבעה מהם נתפשו חיים, וישלחם אל טריביש וַיְשַׁסְּעוּם כְּשַׁסַּע הגדי וירדו בדמים שאולה. ושבעה מהם ברחו אל טרינטו, וישלחם החשמן אל אניות הקיסר גינובתא וישאו את כלמתם.

ויתן אינריקו מלך צרפת את היהודים הסוחרים אשר במנטובה ללכת בערי מלכותו לסחור את הארץ, והנחה להם עשה, וישתחוו לפניו ארצה, וישא את פניהם בשנה ההיא.

על ההרים אשא בכי ונהי, כי טוב קויתי אני יוסף הכהן ויבא רע, ויהי לאבל כנורי. קויתי לשלום ואין, אל הלקח חמד בחורים מחמד כל עין, על זאת אספדה ואלילה, כי סר צלי מעלי. בהפקד פרי בטני, בר נדרי, צדיק הוא ה׳. מדוע קדמוני ברכים לראות עמל ויגון במשך תשע שנים פעמים? יום ילדתני אמי אל יהי ברוך. חמסי על זמני הרע הזה אשר הביאני לימים ולשנים אין לי חפץ בהם, כי מה חפצי עוד אחרי זה הצער? ותצי תלאות קורותי שות שתו השער, הכוני פצעוני וימררוני; הביאו

בכליותי בני אשפתו ויפרפרוני, לא נתנוני בלעי רקי ויכלו באפס ימי. לבי המר והנמהר כים הומה, ועיני נגרה ולא תרמה, בערב אלין בכי ולבקר קינה, ואבל כבנות יענה, מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה, כי לא טובה השמועה גור אריה יהודה הכהן בני, אשר אמרתי עליו בצלו נחיה, בעונותינו כרע רבץ ואיננו, כי לקח אותו אלהים בליל היום השׁשי בתשעה ועשרים יום לחדש שבט, בשנת תשע ושלש מאות, וילך לו למנוחות ואותנו עזב לאנחות ברוך דין האמת. הלילה ההוא יהי גלמוד כי בו שדד ביתי פתאום, רגע שדדו יריעותי, כלו בדמעות עיני, נהפך לאבל מחולי ועוגבי לקול בוכים, כי קדר שמשי נפלה עטרת ראשי, נזורו אחור כוכבי שמי, מי האמין לשמועתי. גדל כאבי מאד, רע עלי המעשה ואין מנחם, מארז אב בחכמה נטע באצבע אלהים כי עלה הכורת עליו *) והוא בן שבע עשרה שנה. אוי לעינים שכך ראו! זאת אשיב אל לבי המר והנמהר, כי מקור חיים נצחיים הכין לנו בוראנו, בהם נוכל להנחם, בהשאר לנפשנו תשועת עולמים בבית המלך ה׳ צבאות שמו. אחלי לאל הרוחות לכל בשר, יצרור נפשו הטהורה בצרור החיים, והיתה מנוחתו כבוד ואותי המר והנמהר ואת עצובת הרוח אשתי פאלומה ירחם וינחם וייטיב אחריתנו מראשיתנו למען שמו הגדול כי בו חסיה נפשנו, על כן נוחיל לו **).

---

*) מליצה לקוחה מספר בחינת עולם. וגם בסמוך יבואו דברים לקוחים מן הספר המליצה ההוא. (L.)

**) בכ״י אלמני שהוא היותר מדויק וכולל הוספות והקונים מהמחבר, כתוב נפשנו, נוחיל בל׳ רבים, אבל בשני כ״י האחרים ובס׳ ד״ה שנדפס כתוב בל׳ יחיד. (L.)

(כתב יד אלמנצי מוסיף:)

ויקח לו פראנצישקו דוכוס מאנטובה את בת פירדינאנדו מלך הרומיים לאשה, ותבא העירה בתופים ובמחולות בשנת עשר ושלש מאות וה׳ אלפים, היא שנת חמשים וחמש מאות ואלף (1550), ותקח אמו מארגאריטה את קבורות היהודים ותתנם אל הכמרים להרחיב את גבולם, ויצעקו היהודים ואין מושיע, ויוציאו ישני עפר מקברותם. ויהי לימים עוד מזער וימת פראנצישקו הדוכוס בנה הבכור וימלוך גואילײלמו הגבן אחיו תחתיו ויט אחרי הבצע, ויכבד עלו על כל העמים מאד.

ויהי בהיותי אני יוסף הכהן בגינובה ויבא איש יהודי אחד, חיים שמו, לגור שם אתנו, ויקנאו בו בעלי מלאכות מאד. ויהי היום ויבאו ארבעה אנשים עברים אל ביתו, ויעש להם משתה, וגם מבנות הנכר הביאו אתם, ויחוגו כשכור, ויבאישנו ביושב הארץ בעת ההיא. ויהי לתקופת השנה ויבא גם זרחיה הלוי בן אחותי והוא רופא, ויואל לשבת אתנו, ויקנאו בו הרופאים מאד. וידברו באזני שרי כמר אחד דומיניקאני, בוניפאציאו מקאסאלי ימח שמו, הדורש בימים ההם. ויהי ביום השני לחג המצות בשנת עשר ושלש מאות וחמשת אלפים, היא שנת חמשים וחמש מאות ואלף (1550), וידבר על היהודים רעה כמשפטם באזני השרים בעלי ברית הרופאים, וילכו הארמונה וידברו אל יתר השרים, ושנים מהרופאים היו בעצה בשנה ההיא. ויועדו יחדיו, ולא יכול הישיש להתאפק לעמוד בפרץ, ויגרשו אותנו ביום השני לחדש אבריל, והדת נתנה בגינובה בחצוצרות התרועה, כאשר עשו בימי כמיר יהושע הכהן אבי. ונצא מגינובה ביום השלישי לחדש

יוניאו, ואשב בוואטאגו (Voltaggio) ואהי להם לרופא עד שנת שמנה ועשרים ושלש מאות וחמשת אלפים *).

ויהי לתקופת השנה ותהיינה ערים גדולות בבואימיאה למאכולת אש, ויעלילו על היהודים כמשפטם לאמר: אתם עשיתם הדבר הזה, ויבוקש הדבר, וימצאו את היהודים נקיים מעון ויצילם ה׳.

ויהי בשנת שי״ב וה׳ אלפים, היא שנת תקנ״ב ואלף (1552), ותלכנה אניות כמרי רודוש אשר במאלטה **) לשלול שלל, וימצאו אניה באה משאלוניקו ועליה כשבעים יהודים, וילכדוה וישובו אל ארצם, וישלחו העניים ההם לקבץ פדיון נפשם ויתנוהו אל הכמרים הפוחזים ההם, וילכו לדרכם.

ויהי בשנת שי״ג וה׳ אלפים, היא שנת תקנ״ג ואלף (1553), ויבאו אנשים בני בליעל אל בית תפלת הפורטוגיזי אשר בפיזארו (Pisaro) לילה ויוציאו את ספר התורה מהארון ויתעללו בו וספר אחר הוציאו חוצה וישליכוהו אל גנת הביתן, ואת התפלין תלו באלונים. ויהי לימים

---

*) הגירוש הזה מסופר גם בס׳ דברי הימים (דף קל״ה) ובשני הכ״י אשר יצאו מהנוסחא הראשונה היא כתוב כמו שהיא בד״ה, רק הסיום הוא כך: ונצא מגינובה ביום השלישי לחדש יוניו, ואשב בבוטאגיו עד היום הזה ואהי להם לרופא — אבל בכ״י אלמני הלשון משונה ממה שבדברי הימים מתחלתו לסופו, ועל פיו העתקתי כי הוא מהדורא בתרא. והנה מן הספור הזה לפי מה שהוא בשתי הנוסחאות אנו למדין מה שלא נודע עד היום שר׳ יוסף הכהן היה רופא. (L.)

**) הם הגבורים אנשי השם מצבא הכמרים הנודעים בדברי הימים בשם: Tempelritter ועל האי מאלטא התאספו תמיד. (Lts.)

עוד חמשה וילכו אל בית תפלת יושבי העיר לילה ושלשה עשר כפרים הוציאו החוצה ויגוללו במפות חזיר אחד וישימו אותו בארון. אנא ה׳ חטאתם אל תמחה, בעת אפך עשה בהם!

וירא יוליו האפיפיור טרם היותו אב המון גוים נער דל והלך ויאספהו אליו. ויהי כאשר בחרו החשמנים ביוליו וישא את ראש הנער ויעשהו חשמן ויחר להם מאד. ויהי היום וירא הנער נערה בתולה טובת מראה מבנות ישראל וישלח ויביאות אליו וידבר על לבה למען כחש *), ותמאן הנערה מאד. ויזעקו אביה ואמה וישיבוה אליהם ויתנו אותה בסתר ולא ידע איש את מקומה ימים רבים. ויהי לימים עוד וישאל הנער בהנערה ואיננה, ויקרא אל ראשי העדה ויאמר אליהם: השיבו אלי את הנערה, ויאמרו: לא ידענו את מקומה. ויחר אפו עליהם מאד, ויאסף אותם אל משמר, והנשארים ברחו למו כי נבהלו מפניו. וירא כי לא יכול, ויצו לקחת את הנשים ואת הטף, וינוסו הנה וילדיהן, ותהי צעקה גדולה ברומה בעת ההיא

וירא אביה וראשי העדה כי ברע הם, ויתנו לו את הנערה ויתנו אותה בית בת אל נכר **) ויפצירו אותה עד בוש ותשב מאחרי ה׳. וגם במקצת בני ישראל שלחו

---

*) ר״ל לכחש ולבגוד בדת יקרות בתוליה לתת לו דודיה בנאפופיה. (Lts.)

**) ר״ל נתנו אותה להיכל אסופת הכהונות אשר קדשו ימי חלדם לעבודת אלהיהן Nonnenkloster וההיכלות ההם נקראו לרוב על שם אימות הקדש, כמו Marienkloster, Ursulinerkloster וכדומה. (Lts.)

יד לאמר: בני הערלים המה, כי זנחה אתם, ולא היה להם מושיע.

בימים ההם יצאו אנשים בני בליעל מקרבנו ויחפאו דברים אשר לא כן על תורת ה׳ אלהינו ויקשו את ערפם ויזנו מאחרי ה׳, וימאסו את בריתו אשר כרת את אבותינו (כתב יד אלטנצי מוסיף:) [וילכו אחרי הגוים אשר צוה ה׳ לבלתי עשות כהם, כעסוהו בהבליהם מאד ויוסיפו להטוא] ויוציאו את דבת התלמוד רעה לפני האפיפיור יוליו לאמר: ישנו תלמוד אחד מפוזר ומפורד בין היהודים ודתיו שונות מכל עם, ועל משיחכם ידבר סרה, ולאפיפיור אין שוה להניחו. ויקצוף יוליו הנמהר מאד וחמתו בערה בו, ויאמר: הוציאוהו וישרף. הדבר יצא מפיו והשוטרים יצאו מבוהלים ודחופים וילכו בבתי היהודים ויוציאו את הספרים הנמצאים אל רחוב העיר וישרפום באש ביום השבת בכסה ליום חגנו בשנת ארבע עשרה ושלש מאות על האלף החמישי, היא שנת תקנ״ג ואלף (1553), ויבכו בני ישראל את השרפה אשר שרפו אויבי ה׳. ואלה שמות האנשים המלשינים ההם אשר היו בעוכרינו: חננאל די פוליניו יוסף מורו ושלמה רומאנו. אנא ה׳ חטאתם אל תמחה בעת אפך עשה בהם.

ויצאו מלאכים קלים אל גוי ממושך ומורט בכל הרומאניאה, ובבולוניאה ורביגה (Revigo) נשרפו ספרים לאין מספר ביום השבת. ויאנחו בני ישראל ויצעקו ולא היה לאל ידם להושיע. וגם בפיראררה ומנטובה נשרפו בדבר האפיפיור אשר כתב על הספרים לאבדם, ולא היה להם מושיע ביום אף ה׳. גם בויניציאה נטה קו, לא השיב ידו מבלע.

ויחרוק עליהם שניו איש צר ואויב אלעזר בן רפאל הרופא אשר עזב גם הוא את תורת ה׳, וישרפו גם שמה ספרים לאין מספר בירח בול הוא החדש השמיני, וגם בספרי התורה אשר בארון בקשו לשלוח ידם, ויקומו ראשי העדה ויעמדו בפרץ ויצילום מידם. ובכל יתר המקומות אשר דבר האפיפיור מגיע, אבל גדול ליהודים וצום ובכי ומספד, ויצעקו לאלהים ויכנעו בית ישראל לאמר: צדיק הוא ה׳, ובהכנעם שב מעליהם חרון אף ה׳, ולא להשחית לכלה. ובדוכסות מילאן וטונפיראטו לא בקשו מאומה, כי נבאש דבר האפיפיור בעיני דון פיראנטי המשנה, ויתן ה׳ לרחמים בעיניו את ראשי העדה ולא שמעו בקולו. [אמר המגיה כי עמדה להם זכות הישיבה אשר היתה אז בקריה הנאמנה היא קרימונה, כי כן הקים ה׳ להם גואל הגאון כמהורר״י אוטולינגו שהרביץ תורה בישראל, ולא עליהם עבר חרון אף ה׳, כי בתורת ה׳ חפצם, יומם ולילה לא ישבותו, ויצילם ה׳ עד שנת בחדשה ימצאוננה, שאז שבתו הישיבות וגם עליהם עבר כוס תרעלת השרים ואין שלום ליוצא ולבא במלחמתה של תורה *)]. וגם אחיו

*) הרב הזה יוסף אוטולינגו נזכר לטובה בשערי הספרים הנדפסים בעיר ריוה דטרינטו כגון בשו״ת ריב״ש ובס׳ שבילי אמונה כתוב: נדפס על ידי הגאון מוהר״ר יוסף אוטולינג יצ״ו ומהוגה. ובס׳ תולדות יצחק כתוב: נדפס במצות הגאון מהר״ר יוסף אוטולינג יצ״ו, ובס׳ המרדכי: נדפס על ידי הגאון מהר״ר יוסף אוטולינג יצ״ו. ובס׳ גדול מכל אלה הלא הוא הרי״ף כתוב: הוגה בעיון רב ע״י הגאון מהר״ר יוסף אוטולינג יצ״ו ונדפס על ידו ומהוגה. ומלבד זה לקט כל חידושי דינים הנמצאים בהרי״ף והדפיסם מהוגה בעיר ריווא הנ״ל בשנה ש״ט. כל זה מוכיח

החשַמן אשר במנטובה דבר אל היהודים פעמים טרם עשותו גדולה או קטנה, למען ידעו את אשר יעשו, זכרה להם אלהי לטובה.

וילכו ראשי הקהלות אל האפיפיור, וישא את פניהם מספרי הפוסקים להשאיר להם שארית בארץ. ומספרי התלמוד לא אבה שמוע עליהם. ועתה ה׳ הביטה וראה כי אין בנו כח לעמוד לפני הקמים עלינו, ואנחנו לא נדע. מה נעשה כי עליך עינינו.

בימים ההם בהיות האשכנזים עבדי הקיסר באשטי (Asti) נמצא נער אחד מבני הערלים בן שמנה עשרה (נ״א י״ב) שנה שחוט בבית אחד שמם אשר במגרשי העיר מחוץ לחומה, ולא נודע מי עשה את הרעה הגדולה הזאת. ויצא משם אשכנזי אחד איש בליעל מתרפק עליו לאמר: היהודים עשו הרעה הגדולה הזאת, זה משפטם כל הימים. ותהום כל העיר לקולו, והקול נשמע בבית השופטים, ויתנו את כל היהודים בבית המטרה *) בתשעה לחדש תשרי בשנת שי״ד וה׳ אלפים, וישבו שם ימים רבים. ויהי בהיותם בחצר המטרה, ויקדשו צומות וידרו נדרים וידרשו אל ה׳ בכל לבבם ובכל נפשם, בקשוהו וימצא להם. וינח ה׳ להם ויוציא לאור משפטם, ויצאו חפשים. על כן אודך

שהיה האיש ההוא אוהב התורה ומפיץ מעינותיה בכל נפשו ובכל מאדו ואני העתקתי ההגהה הזאת והוספתי עליה שורותים אלה להקדיש רפואה למכה אשר יכה יוסי את יוסי, כאשר הכאה למטה דברי ר׳ יוסף הכהן על הגאון הנ״ל ואגרתו אשר כתב עליו.

*) תואר למג״ל ולבית הסוהר כמו חצר המטרה דירמיה, כדמפרש ואזיל בהמשך המאמר. (Lts.)

בגוים ה׳ ולשמך אומר. ואל האשכנזי הבליעל לא אבו השופטים שלוח ידם, מאנו לחקור ממנו פשר דבר, וישלחוהו מאתם. ועתה ה׳ אלהים הביטה כי היינו ככבש טבחה, ועלינו יחשבו מחשבות רעות כל היום לאמר: נכריתם מארץ חיים, והושיענו למען שמך.

פצחו הרים רנה כי מת יוליו די מונטי האפיפיור אשר דִּפָּה להדיחנו, אשר שרף כפרי תפארתנו, בכ״א יום לחדש מארצו בשנת שט״ו וה׳ אלפים, היא שנת הקנ״ה ואלף (1555). אנא ה׳ אלהי הרוחות לכל בשר, תולעתו לא תמות וְאִשּׁוֹ לא תכבה והיה דראון לכל בשר.

גם דון פירדינאנדו גונזאגה משנה הקיסר מת, וישלח את החשמן קריסטופולו מאדרוץ למילאן להיות להם לרועה, והמלחמה חזקה בין הקיסר ובין מלך צרפת בגבולי הטוס-קאנה (Toscano) ובגליל הפיימונטי (Piemont) וילכו הצרפתים אל קאזל-מונפירטו (Casali-Monfereto) באישון לילה ואפלה וילכדוה, והיהודים אשר בתוכה נתנו לשלל, ותרעש הלומברדיאה לקול הצרפתים כי הגדילו לעשות, וכסף אין בכל הארץ, וישלחו זקני מילאן אל היהודים לדבר על לבם על דבר הכסף לתת אל אנשי החיל, ויוציאו אליהם עשרה אלפים דינרי זהב, ויאריכו להם הרשות לשבת בארץ על משך שתים עשרה שנה בשם הקיסר, ונחתם בטבעת המלך, כי החשמן וזקנים של מילאן היו המליצים בינותם *). ויבחרו החשמנים

*) מן גם דון פירדינאנדו ועד כאן איננו בכתב יד אלמני. (L.)

במארצילו השני ביום הח׳ לחדש אבריל, ולא ארכו לו שם הימים, כי קרוב יום אידו והוא לא ידע.

בימים ההם חלה איש ספרדי אחד ברומה, ויצו את ביתו ויפקיד את בנו ואת כל קנינו ביד טרעהו, וימת ויקבר שם. ויאהב האיש ההוא אשה ספרדית זונה, ויחרישו על הנער רעה ויקומו עליו ויהרגוהו ויתנו אותו על עץ *) ויחזקוהו במסמרים לא ימוט, וישאוהו אל בטת קנפו סאנטו (Campo Santo) לילה בלט, וימצא, ותהום כל העיר, וידברו אנשים בני בליעל על היהודים סרה ויביאו את דבתם רעה אל האפיפיור, ויתחלחל מארצילו מאד, ולולי רחמי ה׳ כי לא תמו כמעט נטיה רגלם בעת ההיא. וישמעו היהודים וינע לבבם ויקראו צום וידרו נדרים ויתפללו לאלהי אבותם, וימצא להם, וישם דבר בפי החשמן אליסנדרו פארניסי ויהם את העם וידבר באזניהם אל מארצילו דברים נכוחים וחמתו שככה. וגם אל ראשי העדה אמר: אל תיראו, התיצבו וראו את ישועת ה׳ אשר יעשה לכם היום הזה. ויצו ויעבירו קול בחכמה לאמר: מטעם האפיפיור וחשמניו עושו ובואו לראות את הילד כי קדש. ויהרסו כל העם לראות את חילד מקטנם ועד גדולם, וישבו שמה שופטיהם ושוטריהם כל היום, לראות מי יכיר את חילד. וילך שמה איש רופא ויכירנו ויאמר: בן איש ספרדי הוא ובראשו תמצאו צרבת, כי רפאתיו ואת אביו. ויקומו משם האנשים ויוליכם אל בית הילד, ויעלו השופטים ראשונה, וימצאו את האיש ואת האשה יושבים

---

*) ר״ל מתחוהו על עץ כדמות שתי וערב, למנוע סבה להתגולל כזה על בית ישראל בשקר, כמובא למטה. (Lts.)

לבטח, וילכדום ויתנו אותם במשמר וישמע הנגאל פוליניו צורר מולדתו, וירע בעיניו, ויוסף דבר סרה על היהודים. ויאמרו ראשי העדה: הביאוהו נא ונוכחה לעיניכם, ונראה מה יהיו הלוכותיו. ויביאוהו השופטים ולא יכול עמוד לפניהם, ויגלו שמים עונו וארץ מתקוממה לו. וייסרו את האשה ואת האיש, ויתודו את עונם, לא כחדו מאומה מכל אשר עשו. ויאמרו אליהם: מדוע שמתם אותו בצלם? ותאמר האשה: כי אמרנו עתה יאמרו היהודים עשו את הדבר הזה, ולא ישימו עלינו אשם.

ויהי כי זקן האפיפיור מארצילו ויחלה וימות בעוד הספרדי והאשה בבית הסוהר בכ״א יום לחדש אבריל, ויצו אליסנדרו פארניסי ויעלום אל המצודה ויתנו אותם במשמר. ויהי לימים עוד מזער וימררו את חייהם במלקחים לעיני העמים, ותכלינה תלונותם מעל בני ישראל, על כן אודך בגוים ה׳ ולשמך אזמר.

ויהי בכ״ב יום לחדש מאייו ויבחרו החשמנים בחשמן טֵיאָטִינוֹ קָרָאפָה נַאפוֹלִיטָנוֹ ויקראו שמו פאולו הרביעי עד יום מותו, ויהי פאולו משוגע איש הרוח על רוב עונינו, ויחדש על היהודים גזרות שונות וימרר את חייהם בעבודה קשה, הכביד עלו עליהם מאד. וגם אל הנוצרים הרע מאד, ותהי המלחמה בעון בצעו חזקה ביניהם באיטליאה וארץ צרפת, ויפלו מהם כמאה אלפים חללים ארצה, מלבד הערים אשר שלחו באש במלחמה ההיא, ככתוב בספר דברי הימים באר היטב. ויהי אל היהודים למוקש, וישם עליהם אותות בבית ובשדה, וגם אל הנשים ואל הטף. וגם חוקרים שלח מפריצי עמנו בבתי היהודים

לראות אם ימצאו עוד ספרי התלמוד בידם, וידל ישראל מאד בעת ההיא. ולא נתנם ברומה להתפלל כי אם בשני מקומות, ובבולוניאה במקום אחד. כרשעתו השב לו אלהי. ינוכו רבים טרומה, ויהי בהיותם בדרך ויצאו אליהם אנשים בני בליעל ויתעללו בהם. ראה ה׳ והביטה וריבה ריבם.

ויגזור אומר ויםכרו את בתיהם באשר מצאו ויושיבם בקצה הארץ לבדם, ולא ישבו ביניהם ערל וטמא עד היום הזה. וגם על האנוסים אשר באנקונה (Ancona) נטה קו תהו למהר לבלעם חיים.

ויהי היום ותהי עליו רוח אלהים רעה, ויאמר אל בן אחיו באישון לילה: לך שרוף את כל בתי היהודים באש, אל תפל דבר מכל אשר דברתי. וירע בעיניו מאד, ויפצר בו וילך. ויפגע בהשמן פארניסי ויאמר אליו: כלה ונחרצה מאת דודי להשמיד את היהודים, והנה גם עתה לשרוף את בתיהם שלחני! ויאמר לו: השמר לך מעשות את הרעה הגדולה הזאת, והיה כעת מחר ונראה מה יהיו חלומותיו. ויסר אל ביתו. ועבדי פאולו הבהילוהו להביאו שנית, וילך שמה ויאמר אליו: מה אדוני מדבר אל עבדו? ויאמר אליו: העשית את הדבר אשר צויתיך? ויאמר: לא אדוני, ויאמר פאולו הנמהר: לא תעשה מאוםה, אך מהר ושלח ספרים ביד הרצים לאנקונה, ויתנו את האנוסים בבית המטרה ונדעה מה נעשה להם. ויהי בהגיע דבר פאולי לשם, ויתנו אותם במשמר ואת כל קנינם לקחו, וישבו בבית הםהר ימים רבים. ואתה ה׳ אלהים צבאות, ריבה ריבך וזכור חרפתך מני נבל כל היום, וידעו כי אלהים מושל ביעקב, וארנן לבקר חסדך, כי תשלם לאיש כמעשהו.

ותהיינה כל מחשבות פאולו טיאָטינו הרע הזה *) על היהודים להרע ולא להיטיב, וזה משפטו כל הימים. וילכו אליו ראשי העדה, וידבר אתם קשות, ויחשבם כטיט חוצות ולא פנה אליהם, וגם על האנוסים הבאים מתוגרמה לאנקונה נטה קו, ויתגם בבית הסוהר ובכל קנינם שלח ידו בעת ההיא.

ובקוסטנטינופולי אשה גדולה מיתר האנוסים, ביאטריצי שמה, ותלך אל שוליטאן המלך ותתחנן לו. וישלח אל פאולו הבליעל לאמר: שלחה את אנשי, וישמע בקולו. וישפוך הטיאטינו הרע הזה הרון אף על האנוסים היושבים באנקונה, וישרפו מהם כ״ד איש וזקנה אחת, בחדש סיון באנקונה, ויאמרו בצאת רוחם: שמע ישראל, ותעל נשמתם הטהורה בלבת האש השמימה. ואת הנשארים הדיח מעל ה׳ ואת כל קנינם לקח, לא נעשה כדבר הרע הזה באיטליאה בלתי היום. בנות ישראל על אלה בכינה, אל תלבשו בגדי משי אל תעלי שני, כי גלה כבוד מישראל. מעי מעי על הרוגיהם, ועל הנדחים כאנה הנחם נפשי. ראה ה׳ והביטה וריבה ריבם.

ושלשים ושמנה מהם שלח הבליעל הזה אסורים בזיקים אל המשוטטות אשר במלטה (Malta) וינוסו בדרך ויצילם ה׳, וישובו ויעבדו את ה׳ כבראשונה ויהי להם למושיע.

ויצו עוד הטיאטינו הצורר הזה ויעבירו קול ברומה

---

*) בגליון כתוב: „טיאטינו נגימטריא׳ המן״. ור״ל אם העצרות והיקירות לאחד אחד יתוכרו לעשות חשבון אז יעלו לי״ד במספר. (Lts.)

לאמר: כל איש עברי אשר לא יועיל אל הכלל יצא מתוך העיר ואם המצא ימצא מיום פלוני והלאה, יומת. ותרפינה ידיהם וכל ישראל נבהלו, וישאלו את פיהו לאמר: מה הדבר הזה? ויאמר אליהם, דעוחו אתם, והיה בעבור המועד ואדעה מה אעשה לכם. ויראו כי תואנה הוא מבקש, ויוסיפו עוד רבים לנדות, ויהי כצבי מודח בעת ההיא. ורבים מקטני אמנה נדחו מעל ה׳ אלהי ישראל בימים ההם. ישלם ה׳ לעושה הרעה כרעתו.

ויחזקו את חומות רומה בימים ההם ויעבידם בפרך סביב החומות, ויוכו בני ישראל בעת ההיא. ולאשר מכרו את בתיהם העלילו יום יום לאמר: לא מכרתם אותם לצמיתות, והסופרים עמל כתבו, ויתנו אותם בערי הטיאטינו הצורר הרע הזה במשמר, וירשיעום כטוב בעיניהם, ויאכלו את ישראל בכל פה.

ותהי המגפה בויניציאה בשנת שש עשרה ושלש מאות וה׳ אלפים, היא שנת תקנ״ו ואלף (1556), ויפלו מהם כשמונה ועשרים אלף במגפה ההיא, ולבני ישראל היה אור במושבותם ולא נפקד מהם איש, כי פסח ה׳ עליהם ולא נתן המשחית לבא אל בתיהם, על כן אודך בגוים ה׳ ולשמך אזמר.

ויגרש גוידו באלדו דוכוס אורבינו (Urbino) את היהודים האנוסים אשר בפיזרו (Pisaro) כדבר הטיאטינו שר״י בחדש מארצו בשנת שי״ח על האלף החמישי, היא שנת תקנ״ח ואלף (1558). ותצא א׳יה אחת מפיזרו ועליה׳ כשבעים נפש אדם בשלשה עשר לחדש ניסן, וילכו לדרכם קדמה. ויהי בהיותם בראגוזה ויצאו מהם כחמשה עשר החוצה והנשארים הלכו לדרכם, ויהי בהיותם בדרך,

ויצאו אליהם אנשים ריקים באניה וילכדום, כי מכרם רב החובל ויהי בעוכרם, וימכרום לעבדים ולשפחות בארץ פוליא, ולא היה להם מושיע. ותצא אניה אחרת מלאה צאן אדם בכ״ז יום לחדש אבריל, והקול נשמע באנקונה וירדפו אחריהם, ויודע הדבר, ויחלו היהודים את פני רב החובל, ויוליכם אל אישטריאה אשר לבעלי ויניציאה, ויצילם ה׳.

ותהיינה כל מחשבות פיליפו הבליעל אשר שמו לפנים בישראל יוסף מורו *) להרע לאחיו היהודים כל הימים, וילך בשנה ההיא בכל ערי הרומאניאה אשר היהודים גרים שמה, ויבא אל בית תפלתם בדבר הטיאטינו שר״י ופסלו בידו ביד רמה, וישימהו על העמוד וידרוש אותו לעיניהם. ויהי בשנת שי״ט על האלף החמישי (1559) וילך אל בית הכנסת אשר בריקאנאטי (Recanato) ברוב רשעו ביום הכפורים ביד רמה ויתן את פסלו בארון, ויהמו כל אנשי הקהל עליו ויוציאוהו החוצה. ויצעק הבליעל ואנשי העיר נסבו על הבית: ולולי רחמי ה׳ כי לא תמו, כמעט נטיה רגלם בעת הנטהרה ההיא. ויצו שר העיר ויתפשו שנים מאנשי העדה ויקשרום ויכו אותם בשוטים כשודדי לילה ברחובות קריה, ולא היה להם מושיע ביום אף ה׳. אנא ה׳ הביטה דל כבודנו בגוים ושקצונו כטומאת הנדה, עד מתי עזך בשבי ותפארתך ביד צר? עוררה גבורתך וקנאתך על צריך וכל אויביך יכרתו, אמן ואמן.

ויהיו הכמרים לצנינים בצדי היהודים אשר בקרימונה

---

*) נכ״י אלמנזי: פלתה רומלכו סר״י. (L.)

(Cremona) בשנה ההיא ויבאישו את ריחם בעיני העמים.
וידברו שנים כמרים דומיניקאני אל המשנה אשר במילאן
על ספרי התלמוד סרה בימי תמרוריתם, ויהי דברו נחוץ
בטרם יוכלו ראשי העדות עמוד בפרץ, וישרפו ספרים
רבים בקרימונה מתלמוד ופוסקים בעת הנמהרה ההיא.
ומריבות שנים אשכנזים עברים נצים הסבו כל אלה, אשר
שם האחד יוסף אוטולינגו ושם השני יהושע בן חת,
כצדקתם השב להם אלהי!

ויהי לימים עוד מזער ויהרג יהושע בן חת, לא
נודע מי הכהו, ויקברו אותו לבדו בקרימונה אצל החומות.

(כתב יד אלמנצי מוסיף:)

ויתעבר האוטולינגו בי על אשר כתבתי, ואכתוב
אליו כדברים האלה לאמר:

יועץ וחכם חרשים, עופל זמננו והדרו יי״א.

הגד הגד לי כי נתרעם כ״ת עלי על אשר כתבתי
בספרי, ואשתומם כשעה חדא, ויסרוני כליותי ויעירוני
כאיש אשר יעור משנתו, לאמור: מה לך נרדם, מדוע
תשב כאיש נדהם? פתח פיך ויאירו דבריך, והשיבהו
דבר לאמר: הבט נא אחריך ושאל נא לימים ראשונים,
הנכתוב נכתב על ספר שקין הרג את הבל, ולוט שכב
את בנותיו, ויעקב עקב את אחיו, ותגנוב רחל את התרפים,
וראובן חלל את יצועי אביו, ואחיו מכרו את יוסף, ומשה
הרג את המצרי וגם שרוף שרף את העגל אשר עשה
אהרן, ואבימלך הרג את אחיו בני ירבעל שבעים איש,
ושאול המית את כהני ה׳, וגם דוד דרוש דרש לאשה
וישלח מלאכים ויקחנה, ויכתוב הבו את אוריה אל מול

פני המלחמה ונכה ומת, ושלמה אהב נשים נכריות ולעת זקנתו הטו את לבבו אחרי אלהים אחרים: וראה גם ראה, ההכירו הסופרים פנים לבלתי כתוב על ספר את כל אשר עשו האנשים והמלכים ההם, או אם חרה אפם אליהם על אשר גלו את חטאתם? אם כן אפוא ידידי, אחרי ראותך כל אלה כהנה וכהנה רבות אשר לא אשא את שמותם, למה נפלו פניך, ומדוע יעשן אפך עלי על כתבי שמריבותיך הסבו כל אלה? אף כי מפי מגידי אמת פעמים שלש כתבתי מה שכתבתי כי לא מלבי, ואף גם זאת לא כמלגלג עליך אדוני ח״ו רק מרוב שיחי וכעסי, בראותי ספרי תורת אלהינו לשרפה מאכולת אש ואין אומר השב. אפס נשארתי משתומם עליך עופל זמננו, כי לא שמתה על לב פסוק: אל תתחר במרעים, וכי מרשעים כמוהו יצא רשע, ומשורש נחש יצא צפע, אף כי שמוע שמעת את אשר עשה באשכנז, וכי לא יצדק עליו שם יהודי כי אם בהשאלה, כאשר יאמר אדם אל המצוייר בכותל. לכן הוצרכתי לכתוב כפי הנשמע, שמריבותיו היו נסבה, לא ח״ו להוריד מעלתך, כי מי ישים דברתו על איש אשר כמוך היום ונקה? ויהי מה, אם שלא במתכוין פשעתי מול כ״מ, כרוב חסדך סלח פשעי וחטאתי והביטה וראה שגם ממלכים ויועצי ארץ דברתי כל אשר קרה אליהם כדרך כל הארץ, אם טוב ואם רע, והנחם בכל המשלים אשר הבאתי הנה, כי לא נופלים אנחנו מהם, ובזה ישאר שמך למזכרת על ספר כל הימים, כי הלא דבר הוא. ואם באולי לא תתקרר דעתך בכל אלה, אם ידעת או שמעת אדוני שמריבותי ועסקי היו נסבת איזה דבר רע או טוב, תננו גם אתה עופל זמננו על ספר

בחרט ברזל בצפורן שמיר, כי אינני חש לדברים של הבל כאלה היום, ומאן דלא קפיד לא קפדינן ליה. ולהיות כי חכם אתה כמלאך אלהים לא אאריך, רק להשתחוות מול הדר תפארת מעלתך טנגד, ולקרוא בגרון שלום. ומהדש כ״ת אחלה שעל כל פשעים תכסה אהבה, וסלח פשעי וחטאתי למען חסדך, ושלום.

אסיר השוקתך ועבד אהבתך

יוסף הכהן.

וייראו היהודים אשר ביתר ערי מילאן פן יפשה הנגע בעריהם, ויתנפלו לפני הדוכוס שֵׁיְשָׁה (Sessa) המשנה ולפני הזקנים אשר אתו במילאן. ויאמר לכתוב אל האפיפיור טוב על היהודים להשיבו ממחשבתו הרעה, ולתתם להדפיס שנית את ספרי התלמוד. אנא ה׳ הפר עצת הקמים עלינו למע, שמך הגדול, והושיענו למען חסדך.

גם בספרי הגוים שלח הטיאטינו הרע הזה את ידו בעת ההיא, וישרפו ספרים רבים באיטליאה בכל המקומות אשר השיגה ידו, בחדש מאיו, ויהי דברו נבאש בעיני העמים. וגם את ספרי התכמות אשר חברו ואשר הדפיסו האשכנזים הלוטיראני בער מן הארץ, ואת משנה התורה והנביאים והכתובים אשר העתיקו בלשון איטלקי.

גם על היהודים אשר באלישאנדריאה (Allessánria) נטה הכמר החוקר כדבר הטיאטינו קו תהו בחדש אגושטו בשנה ההיא, ויקח את ספריהם מידם ביד חזקה. ויצעקו אל זקני מילאן. ויכתבו אל הכמר להשיבו ממחשבתו הרעה, ולא שמע בקולם. וישאל מאת היהודים בפדיונם בצע כסף, וישובו מילאנה ויצעקו לפני הדוכוס שישה המשנה אהה! וישא את פניהם בעת ההיא. ויכתוב אל

הכמר שנית, ויתן את הספרים ביד מושל העיר בכ״ב יום לחדש אלול על אפו ועל חמתו לפנות ערב וישא כלימתו.

ויגרש פירדינאנדו הקיסר את היהודים ממלכות בואימיאה (Boëmia) בשנת ש״יט וה׳ אלפים, היא שנת תקנ״ט ואלף (1559), וישאיר להם שארית בפראגה, וישבו שם כמאתים בתים, והנשארים הלכו לדרכם.

ויהי בי״ז תמוז ותצא אש ברחוב היהודים ותלהט כששים בתים כמעט רגע, ותעל לבת האש השמימה, ותהום כל העיר ויהרסו כל העם עליהם, כרובים כזאבי ערב ויקחו את שללם, והיהודים ברחו למו כי יראו לנפשם. וגם מהנשים השליכו אל תוך השרפה בעת הנמהרה ההיא, ותעל שועתם השמימה. וישמע פירדינאנדו הדוכוס בן פירדינאנדו הקיסר וירץ ויעמוד בפרץ והשודדים ברחו למו, ותעצר המגפה. ויהי אחרי כן ויתנו אל היהודים לשבת עוד בפראגה ימים אחדים.

גם בעלי הורמיש (Worms) גרשו את היהודים מהעיר הורמיש בעת ההיא, וילכו לגור באשר מצאו עד היום הזה.

גם שמה הלך אשכנזי אחד איש הבליעל בשנה ההיא, אשר יהודה מאודינה לפנים בישראל ימח שמו, וידבר סרה על היהודים ויקחו בפראגה את כל ספרי הקדש מידם וגם את ספרי התפלה דרוש דרש, לא השאירו עוללות, וישאום בעגלות אל חצר בית המלך אשר בוויאינה בעת ההיא, כי לא פורש מה יעשה בהם. ויחרדו היהודים מאד, ויהי לבבם כלב אשה מצרה, ויצעקו אל ה׳. ויתנם ה׳ לרחמים בעיני המלך, וישיבו את הספרים אליהם

ויתנו תודה לאלהים ויעלצו. וירא ה׳ כי רבה רעת הטיאטינו בארץ וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום, ויגפנו בשמונה עשר יום לחדש אגושטו וימות. צדיק הוא ה׳! וישמח כל עם הארץ, כי באבוד רשעים רנה, ויסחבו את צלם דמות תבניתו ברומה ברחובות קריה. וישליכוהו המימה ויחרפוהו, ויהי למשל ולשנינה בקרב העמים. ויעבירו קול מטעם כל עמי הארץ, וישברו מגניו *) היטב, וימחו מתחת השמים, וגם את האבנים אשר היו עליהם חלצו, ויהי מאהביו כצבי מודח וככלי אין חפץ בו בעת ההוא. ויכום ויכתום, וינוסו מנוסת חרב, כי אבן מקיר תזעק אחריהם. לא נעשה כדבר הזה ברומה בלתי היום. ויועדו יושבי רומה וקציניה בעת ההיא ויתנו לב יחדיו לבלתי תת מלוך עוד עליהם הכמרים כאשר עשו עד היום הזה, וישימו בתוכה משמר.

ויהי אחרי כן בליל חמשה ועשרים יום לחדש דיצמברי בשנת ששים וחמש מאות ואלף (1560), ויבחרו החשמנים בחשמן מִיכָאֵנְיֵזִי אחד וישתחוו לו. ויקרְאו שמו פיאו (Pio) הרביעי וישב כיתר אחיו על כסא האפיפיורים וישמעו אליו עמִים. וילכו להשתחות לפניו גם היהודים זקני העדה ויזעקו לפניו אהה! על כל הרעה אשר הרע להם הטיאטינו שר״י, וינחם וידבר על לבם, ויצאו מאתו בשלום. את אשר כתבו אלי מרומה הגרתי לכם.

---

*) רומז על הליונים ואותות הסרים למשפחות הנקראים בל״א: Wappenschilder ובלעז Arme והנה עשוים במלאכת מחשבת לרוב מן אבנים בשערי היכלי גדולי העם, ובזאת יבואו דברי ר״י הכהן על נכון. (Lts.)

ויהי בשנה ההיא בחדש מארצו וַיְקַהוּ שני כמרים את שְׁנֵי היהודים אשר בפאביאה (Pavia) ויבאישו את ריחם בעיני יושבי הארץ ויאמרו להדיחם מעל אדמתם. ויקוצו היהודים בחייהם בעת ההיא. כי אבן מקיר הזעק אחריהם, ויכום ויכתום ברהובות קריה, ולא יכלו דבר אתם לשלום. ויעמדו ראשי הקהילות בפרין ויזעקו לפני זקני מילאן אהה! ויעבירו קול בפאביאה לאמר: כל איש אשר יהרוק על היהודים שְׁנָיו, עונו ישא, ותשקוט הארץ ורוע לב שני אשכנזים עברים היושבים ראשונה בפאביאה הֵסֵב כל אלה. כאשר העיד אחד מיושבי פאביאה כתבתי עַד הנה, כי לא מלבי.

גם פיליברטו עמנואל דוכוס שאבויה (Savoja) הואיל להדיח את היהודים מכל אדמת פימונטי בשנה ההיא, ויחרדו מאד ויתנפלו לפני רגליו ולפני מארגאריטה אשתו, אחות המלך אינריקו, ויביאו לפניה מנחה, ותשא את פניהם בעת ההיא, ותדבר על לבם, ויאריכו להם עוד הזמן ארבעה ירחים.

ויהי נֶגְרון דֵי נֶגְרִי הֶגִינוֹבֵישִׁי איש הבליעל לצנינים בצדם, ויסת את הדוכוס עליהם לאמר: צאו מארצי, הברו בעוד ששת ימים. ויחרדו היהודים ויצעקו אל ה׳. וימן ה׳ אלהים רופא אחד היושב בשער הדוכוס, וידבר טוב עליהם באזני הדוכוס, ויכרות להם ברית, וישבו שם עד היום.

ויעשו קארלו קאראפה החשטן ואחיו דוכוס פאליאנו, בני אחי הטיאטוני, הרע בעיני ה׳ כל הימים, ויעל באשם השמימה. ויהי בשנת אחת וששים וחמש מאות ואלף (1561), ויסב ה׳ את לבם אחורנית, ויקשרו קשר על

האדון מארק־אנטוניאו קולונה להמיתו, וגם אלוף אליפי בעל אחותם, וליאונארדו קארדיני נלוו עמם.

ויצו האפיפיור ויתנו אותם במשמר, וירשיעום למות, ויהי באישון לילה בחמישי לחדש מארצו וילכו השוטרים אל החשמן ויעירוהו משנתו, ויגידו לו את דבר המשפט. וישאל מאתם ללבוש את בגדי כהונתו, ולא אבה שמוע, ויתנו חבל בצוארו להמיתו, וינתק החבל במשכם, ויתסרסר החשמן הנטהר הזה מאוד, ויזעק זעקה גדולה ומרה. ויתנו חבל בצוארו שנית, וימת כאחד הריקים. צדיק הוא ה׳: ואת השלשה הנשארים הסירו ראשם ויוציאו את נבלותם החוצה, ויתנו אותם על הגשר לעיני השמש, וישאו כלמתם. זאת להם אל בית הקאראפה תחת גאונם, כי עצמו ויגדילו על עם ה׳ צבאות אלהי ישראל! וישמחו היהודים מאד בעת ההיא, ויתנו תודה לאלהים.

אמר יוסף בר׳ יהושע הכהן ז״ל: אברך את ה׳ אשר יעצני לחבר החבור הקטן הזה הכולל רוב התלאות והמהומות אשר עברו עלינו מימי החורבן עד היום הזה כאשר השיגה ידי זעיר שם זעיר שם. ותהי השלמתו יום ב׳ ו׳ כסלו שכ״ד על האלף החמישי. כן יעזרני ה׳ ברחמיו תמיד. ויזכני לכתוב ביאת גואלנו, ויקוים בנו פסוק שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה אמן ואמן.

(מכאן ואילך מכתב יד א ל מ נ צ י:)

ויהי בחדש השביעי בשנת שלש ועשרים ושלש מאות וחמשת אלפים, היא שנת שתים וששים והמש מאות ואלף (1562), ותלד בת פירדינאנדו הקיסר, אשת

גואיליאלמו הַגַּבֵּן דוכוס מנטואה (Mantua) בֵּן, וישמח כל עם הארץ במאד, ויתנו לב לתת את כל בתי היהודים לשלל, ויחרדו מאד, ויהי לבם כלב אשה מְצֵרָה: ויתנפלו לפני הדוכוס, וישלח שמה מאנשי משמרתו וארבעה אילים המנגחים. ויהי ביום שמחת התורה לעת ערב ויאספו עמים רבים מעטי הארץ ויהמו עליהם כדבים כזאבי ערב וישמע קולם למרחוק, וימלאו בם היהודים ואנשי הדוכוס את ידם, ויפילו רבים ארצה, כי נתך הברד *) מהגגות ומהבתים ומהחצרות, ומבני ישראל לא נפקד גם אחד, וילחמו עליהם מהערב עד סוף האשמורה התיכונה, וארבע חניות נִתְּנו לשלל. ויעלו מעליהם וישובו איש לביתו, וגם את בתי הסהר שברו היטב ויאמרו לאסורים: צאו, וגם את החצר אשר סופרי הדוכוס ושופטיו יושבים שם נתצו ולא השאירו עוללות. הבקר אור, ויצא הדוכוס אל רחוב העיר ויתנו רבים במשמר. ויתנו היהודים תודה לאלהים אשר הצילם מיד הצוררים אותם, וגם את הדוכוס הלעיטו מכספם ומזהבם בעת ההיא.

ויבוא דון יוסף הנשיא בתוך היוצאים מכור הברזל מפורטוגאל פירּרה (Ferrara), וישב שם ימים אחִדים וילך משם תוגרמתה, וימצא חן בעיני שולימאן המלך, ויאהבהו מאד. ויתן לו המלך את חרבות טבריה ושבע מערי הפרזי אשר סביבותיה, ויתנהו לשר ולקצין עליהן בעת ההיא. וישלח דון יוסף שמה את ר׳ יוסף בן אַדְרֵיט משרתו

*) ר״ל פה, כי יורו המורים עליהם חצים כאבני ברד לרוב, ולשון המקרא הטתו לדבר דברים אשר לא יכונו היטב למחשבותיו, אך למען הפסוק על מקומו יצא כשלוכ: (Lts.)

לבנות את חומות העיר, וילך וימצא גם הוא חן בעיני בן המלך, ויתן לו ששים אַסְפְּרִי *) דבר יום ביומו. וישלח המלך עמו שמנה אנשים ילידי ביתו ויתן בידו את החתום נכתב ונחתם בטבעת המלך, ויפקדהו אל הבאשא אשר בדמשק ואל הבאשא אשר בשאפּוט לאמור: ככל אשר ישאל האיש הזה מכם, תעשו. והדת נתנה מטעם המלך לאמר: כל הבונים וכל נושא סַבָּל אשר בערים ההם ילכו לבנות את טבריה, ואשר לא ילך עונו ישא. וירבו שם האבנים לרוב, כי עיר גדולה היתה טבריה לאלהים, בטרם עלות הכורת עליהם ותליסר בי כנישתא נמצאו בתוכה ביטי ר' אמי ור' אסי. ויצו את יושבי שבע הערים ההם לעשות להם הַמָּר לעשות המלאכה והותר, וגם חול נמצא שם לרוב, כי ים טבריה קרוב אליהם. ויקנאו בם הישמעאלים; ויקם שאריף אחד בא בימים ויזעק באזני יושב הארץ ההיא לאמר: אל תתנו לבנות את העיר הזאת כי מרה תהיה באחרונה; כי מצא מצאתי כתוב בספר עתיק יומין כי בהבנות העיר אשר שמה טבריה תאבד אמונתנו והיינו חטאים. וישמעו בקולו, ולא אבו ללכת לבנות חומותיה, בֵּאדַיִן בְּטֵלַת עֲבִידַת שׁוּרַיָּא דִי טבריה. ויתעצב ר' יוסף בן אדרייט מאד, וילך אל הבאשא אשר בדמשק ויזעק לפניו אהה אדני! כי מאן ימאנו יושבי ערי הפרזי לעשות את מצות המלך. ויחרד הבאשא וַיְחַפֵּז לשלות שמה, ויקחו שנים מראשי העמים ההם, ויורידם ברמים שאולה, למען יראו הנשארים ויראו ולא יזידון עוד.

---

*) Aspro מטבע של התוגרמים; ויעלה לערך ״ז גרולים.
(Lts.)

וישובו ויחפרו לעשות חומות העיר, וימצאו אבן גדולה ותחתיה סולם יורד ארצה ושם במה גדולה מלאה צלמי שיש ומזבחות, כמשפט במות הערלים וינתצות ארבעה עבדי דון יוסף אשר נתן לו בן המלך מאשר נתפשו במלחמות הגילבי, וימלאוה עפר. וגם שלשה פעמונים נמצאו שם בעת ההיא, אשר הטמינו הערלים בימי גואידון המלך הערל האחרון אשר מלך בארץ ההיא בעלות הכורת עליהם, ויעשו מהם האילים המנגחים.

והעיר טבריה אשר בנו, אלף וחמש מאות אמה יסובבוה, ותשלם המלאכה בחרש כסלו בשנת חמש ועשרים ושלש מאות וחמשת אלפים, וישמח דון יוסף מאד, ויתן תודה לאלהים.

ויצו דון יוסף ויטעו מעצי התותים לרוב מאד להאכיל את תולעי המשי, וגם צמר צוה להביא מספרד לעשות בגדים, כבגדים אשר יעשו בויניציאה, כי האיש דון יוסף גדול מאד, ויהי שמעו בכל הארץ.

ויהי בחדש אוטוברי בשנת שש ועשרים ושלש מאות וחמשת אלפים (1566), ויוסף פיליברטו דוכוס שאבויא (Savoja) להקהות את שני היהודים, כי נטה אחרי הבצע, ויהי דברו נחוץ לאמר: או ארבעת אלפים זהב תתנו, או תצאו מארצי בתוך חמשה עשר יום. ויחפזו לצאת מארצו איש מקצהו, וליטים עוד מוער הלעיטוהו בשנים אלפים זהב, ויכרות להם ברית חדשה, בתתם אליו מדי שנה בשנה אלף וחמש מאות זהב, וישובו איש לביתו.

בימים ההם כתב המלך פיליפו אל משנהו אשר במילאן לאמר: שלח את היהודים מכל אדמת מילאן, וישמעו היהודים ויחרדו מאד. ורשעת אשכנזי אחד עברי

איש הבליעל מהיושבים ראשונה בפאויה (Pavia) אשר יהודה בן יעקב מוֹרֵילוֹ שמו, הֵסֵב כל אלה, אשר בקש לגרש את יתר היהודים הגרים אתם, מפאויה, ויצא העגל הזה. ואני, כאשר העיד עליו חיים הכהן ברבי שמואל מאליכאנדריאה, כתבתי כל אלה, כי לא מלבי. ויעמד ראשי הקהלות בפרץ לפני המשנה אשר במילאן ולפני הזקנים, ולא גרשו אותם בעת ההיא.

ויהי פיאו החמישי האפיפיור משוגע איש הרוח והוא מהבושקו ממשפחה שפלה מאד, וילך בדרכי המיאטינו וירע לבני ישראל מאד, וגם היה בעוכרינו בימי המיאטינו וְגם הוא הסית את המשוגע ההוא להרע לבני ישראל. וישלח אימפיאו*) הרע הזה ספרים בכל מדינות איטליאה לחדש את אשר נגזר עליהם בימי המיאטינו, ויהי דברו נבאש בעיני דוכסי פלורינציאה פיראַרה ומנטובה ולא שמעו בקולו, אך ליושבים בערי הבמה הרע מאד, ורבים נִתְּנו בבית המטרה, על לֹא חמס בכפם, ויקוצו בחייהם, ויוציאו מהם הון רב, וַיִדַּחוּ כְּקֹצֶר רוח, וידל ישראל מאד בעת ההיא. אנא ה׳ צבאות שופט צדק, אראה נקמתך ממנו, כי אליך גליתי ריבי.

ובקרימונה (Cremona) ובלודי (Lodi) לוקחו כל הספרים ביום העשירי לחדש אב, וַיְנַהוּ בני ישראל**) ויזעקו אל זקני מילאן אהה! וישיבום אליהם.

*) על כי שמו היה Pio שהוא לשון צדק וחסד, לכן קרא אותו בלשון נכרי Impio בשלילה ר"ל אי־צדק, אי־נקי. (Lts.)

**) ל"ה, ושם הוא לשון נהי ויללה, ובמלא הפעל מזה: נהה על המון מצרים (יחזקאל ל"ב י"ח) ונהה נהי וגו' (מיכה ב' ד')

ויהי בחדש שיטטרי בשנת שבע ועשרים ושלש מאות ותמשת אלפים ויצו פיליפו מלך ספרד אל היהודים אשר באדמת מילאן לשאת כובעים ירוקים ולבלתי הלוות בריבית, וגם את הנשים צוה לתת עליהן אות, ויחרדו בני ישראל מְאד ויתנו ידם על חלציהם *).

ובחמשה עשר יום לחדש יוניו כתבו בעלי גינובה השובבה אל הנשיאים אשר בעריהם לאמר: שלחו את היהודים אשר בתוככם בתוך שלשה ירחים. ויצו גם אֲכַי המושל אשר בבוטאגו (Yolatggio) העיר אשר הייתי אני וסף הכהן יושב בתוכה כאשר צִוָּה בעת ההיא, וַיִוָּעֲדו כל יושבי העיר וישלחו שם ויעמדו בפרץ. וישאו את פניהם לאמר: יֵשֵׁב יוסף הכהן בתוככם ככל אשר ירצה. ולא אביתי לגור עוד בתוכם ואבואה לשבת בקאשטיליטו (Costellotto) אשר בגבולי מונפירה (Monferrato) בשבעה ועשרים יום ושלש מאות וחמשת אלפים, ויקבלוני כולם בשמחה.

ויוסף פיאו חחמישי האפיפיור להרע לבני ישראל אשר ברומאניאה ובבולוניאה מאד, וישימו רבים בבית הסוהר וימררו את חייהם ויצעקו אל ה׳, ויסך בענן מעבור תפלה. ויתגולל עליהם מאד ויוציא מהם הון רב. ואת יתר פליטת הספרים הנשארה מהטיאטינו שרף באש ביום אף

ולא יכולתי לנקד פה וינהו כלשון הכתוב: וינהו כל בית ישראל אחרי ה׳ (ש״א ז׳ ב׳) כי שם הוא לשון נע ונד ולא נסמיכות מלת אחרי המספר פה, גם הוא נרדף פה עם ויזעקו הסמוך לו. (I.ts.)

*) בכ״י חלצם.

ה׳. אנא ה׳ צבאות שופט צדק אראה נקמתך ממנו, כי אליך גליתי ריבי.

וילכו יהודים רבים מאיטליאה ללכת אל ארץ המזרח בשנה ההיא, ויפגעו בם קָמְרֵי מַקְטָה וישפכו עליהם סוללות ורבים צללו כעופרת מפני חמת החילים ורבים נלכדו בשחיתותם בעת הנמהרה ההיא. ועתה ה׳ אל תרחק, אילותינו לעזרתנו חושה והשב אל אויבי עמך ונחלתך גמול כמעשה ידיהם.

ויהי לתקופת השנה ויגרש איטפיו שרי״ הרע הזה, אשר כל מחשבותיו לרע הרוצנה, את כל היהודים אשר בערי הבמה *) בחדש מאייו הוא החדש השלישי. ויתנפלו ראשי העדות לפני רגליו להשיבו ממחשבתו הרעה הזאת, ולא יכלו, כי כפתן חרש לא אבה שמוע, ויצאו מאתו בחרי אף. וברומה העיר לבדה ובאנקונה השאיר להם שארית בארץ, וישבו שם עד היום הזה. ויושבי יתר הערים יצאו לגור בכל אשר מצאו, איש לדרכו פנו, נדדו הלכו.

ויושבי ערי פרובינציאה נדדו גם הם איש ממקומו ללכת אנה ואנה: וירדו רבים היטה באניה ללכת מזרחה וילכו לדרכם. והנשארים יצאו לגור בערי השאבויא (Savoja) אשר סביבותם, ויחמול ה׳ עליהם, ויכרתו להם ברית. ועתה אנא ה׳ צבאות שופט צדק אראה נקמתך מהצר הצורר הזה אשר דמה לנו ואשר היה בעוכרינו, כי אליך גליתי את ריבי והושיענו למען שמך.

---

*) רומז אל הערים הסרים למשמרת ממשלת רומי הנקראים בשם הכללי Kirchenstaat. (Lts)

ויהי רעש גדול בפיראררה בששה עשר יום לחדש נובימברי ובשבעה עשר יום בו, בשנת אחת ושלשים ושלש מאות וחמשת אלפים (1570), ויפלו בתים רבים ארצה ובשתים עשרה במות בעל ובתי הכמרים והכמרות *) לארץ הפיל הרעש ביום הנמהר ההוא. ויכותו תחת הבתים הנהרסות כמאתים נפש אדם, ומבני ישראל בחמלת ה׳ עליהם לא נפקד עד אחד. וגם מבתי כנסיותם לא הפיל הרעש על כן אודך בגוים ה׳ ולשמך אזמר **).

ויהי בחדש מארצו הוא חדש האביב ויגרש דוכוס אורבינו את היהודים אשר גרשו מערי הבמה בדבר הצר הצורר איפפיו החמישי. וירדו היטה ללכת תוגרמתה, ויהי בהיותם אצל ראגושה (Ragusa) ויפגשם שר צבא אניות בעלי ויניציאה כדוב שכול ויוצא את הזקנים ואת הטף אל היבשה וישלחם חפשים, ואת הבחורים העביר אל אניותיו המשוטטות ויעבידם שמה כמשפט העבדים בפרך ולא היה להם מושיע ביום אף ה׳. וישלחו ראשי העדות לדבר אל בעלי ויניציאה על החמס הנעשה להם אשר לא כדת, ויען להם הישיש ***) לאמר: רב לכם, כי הזקנים והנשים והטף שלחו לדרככם חפשים, רק הבחורים

---

*) המה הבתים הנקראים בשם Mönch- und Nonnen-Klöster. (Lts.)

**) עיין ספר מאור עינים חלק ראשון הנקרא בשם קול אלהים, ושם נאמר שהתחילו הרעשים בשמונה עשר לחדש נוביימברי. (L.)

***) הוא הנקרא בשם Doge, אשר היה ראש לשרי ונשיאי ויניציאה בימי קדם. (Lts.)

האלה ישרתונו עד עבור זעם המלחמה מעלינו, אחר נשלחם אל בתיהם חפשים. ואתה אנא ה׳ צבאות שופט צדק אראה נקמתך מהצרים הצוררים האלה, אשר דמו לנו ואשר היו בעוכרינו, כי אליך גליתי ריבי, והושיענו לטען שמך.

ותהיינה כל מחשבות איםפיו הבליעל הרע הזה להרע לבני ישראל, ויכתוב אל הכמרים לאמר: אם לא יתנו היהודים משכונותם אל היוצאים להלחם בסוגר בלי רות, לא תדברו עמהם: וגם אל הסוחרים הנושים בם צוה לבל ישאלו מהם מאומה, ולא יגעו בכל אשר להם עד שובם או נפלם במלחמה, ויהי דברו נבאש בעיני העמים. ויגפנו ה׳ ביום הראשון לחדש מאיו וימת בשנת שתים ושבעים וחמש מאות ואלף (1572) אנא ה׳ אלהי הרוחות לכל בשר, תּוֹלַעְתּוֹ לֹא תמות, ואשו לא תכבה ויהיה דראון לכל בשׂר.

ויבחרו החשמנים בחשמן בולוניושי אחד ויקראו שמו גריגוריאו ויהי להם לראש. ויהי בשנת שלש ושלשים ושלש מאות ותמשת אלפים ויזעק גריגוריאו האפיפיור אנשי חיל לשלות אנשי הצבא אשר לבעלי ויניציאה להלחם באניות שָׁלִים התוגר, ויבואו אל רומה וישבו שם ימים אחדים. ויהי ביום השני לחג המצות ביום תמרוריהם ויבאו רבים מאנשי הצבא אל רחוב היהודים וידברו אתם קשות שרקו ויחרקו שן, אטרו בלבם בלענו, קול נתנו בשערי רחוב היהודים כיום מועד. ותהום כל העיר, ויגשו כל אנשי החיל לשבור את דלתות הרחוב, ויחרדו היהודים מאד, ויהי לבם כלב אשה מצרה. ויקחו איש כלי מלחמתו וירוצו השערה וילחמו עם אנשי הצבא ויעמדו

בפרץ, ויצילם ה׳. וישמע החשמן שיבילו וירין לדבר אל האפיפיור וידברו אל ראשי העיר. וילכו שטה איש מקצהו ויסוגו אחור כל אנשי החיל והעיר שקטה ולא נפקד מהיהודים בחמלת ה׳ עליהם גם אחד, ויתנו תודה לאלהים ויצו האפיפיור ויעבירו קול לאמר: לא יחרץ איש את לשונו לכל בני ישראל, ואשר יעשה בזדון יומת, ואת אנשי הצבא הדיח מתוך העיר. על כן אודך בגוים ה׳ ולשמך אזמר.

בימים ההם נועצו אנשי ויניציאה לב יחדו, ויהי דברם נחוץ אל היהודים לאמר: קומו צאו מתוך עמנו בתוך החדש החמישי: ויצאו רבים מויניציאה בעת ההיא ויאמרו בעלי ויניציאה: עד מתי תהיינה מלחמות התוגר אלינו למוקש? וישלחו אליו אחד מזקני העיר לבקש מלפניו ברית שלום, ויהי ר׳ שלמה נתן הרופא אשר בשער המלך המליין בינותם בעת ההיא. וישא שלים את פניהם ויכרות להם ברית שלום ותהי אליו גיפרי (Cipro) עד היום הזה. ויאמר שלמה: עת לעשות לה׳. ויחל את פני האיש ההוא לאמר: כחסד אשר עשיתי עמך תעשה עמדי וכתוב נא אל אדוניך להשיבם ממחשבתם הרעה אשר חשבו על היהודים לשלהם. ויכתוב האיש ההוא שמה, ויועדו שנית, ויקראו אל ראשי העדה ויכרתו להם ברית שלום וישבו בתוכם עד היום הזה. ויאמרו: אודך ה׳ כי אנפת בנו, ישב אפך ותנחמנו.

ויהי לימים עוד מזער ויבא ר׳ שלמה הרופא אל ויניציאה בדבר שלים אדוניו וידבר עם בעלי ויניציאה על דבר הברית אשר כרת אתם כאשר צוה. וישיבו אליו דבר, ויכבדוהו מאד, וגם היהודים מלאו את ידם ויכבדוהו

וישתחוו לפניו ויברכוהו ויהי להם לעינים. וידבר שלמה אל זקני העיר ההיא טובות ויברכם וישתחו ארצה, וילך מאתם בשלום, וישב אל אדוניו.

אמר יוסף בר׳ יהושע הכהן ז״ל: אברך את ה׳ אשר יעצני לחבר את החבור הקטן הזה הכולל רוב התלאות והמהומות אשר עברו עלינו מימי החרבן עד היום הזה כאשר השיגה ידי זעיר שם זעיר שם. ותהי השלמתו ביום כ״א תמוז של״ה, כן יעזרני ה׳ ברחמיו תמיד, ויזכני לכתוב ביאת הגואל ויקיים לנו פסוק שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה ושלמו ימי אבלנו אמן ואמן *).

---

*) עד כאן נכתב יד המחבר, מכאן ולהלן תוספות המגיה. (L.)

אמר המגיה, פ״ק דשבת ת״ר: מי כתב מגילת תענית? חנניה וסייעתו, שהיו מחבבין את הצרות, אמר רשב״ג אף אנו מחבבין את הצרות, אבל מה נעשה שאם באנו לכתוב, אין אנו מספיקין. על כן מלאני לבי לכתוב על ספר את הקורות אחר היוסיפון בספר דברי הימים אשר לו מהיום ההוא והנה, לקיים מה שנאמר למען הספר באזני בנך ובן בנך *).

ויהי כי זקן הקיסר קארלו החמישי ויבקש לישב בשלוה ולמסור המלוכה ביד בנו המלך פיליפו **) שימלוך בכל ערי מלכותו וְקַפֵּר במקומו, אך כי שריו שרי אשכנז

---

*) המגיה הזה קורא לר׳ יוסף הכהן בשם יוסיפון דרך כבוד, על שם יוסף פלאויום הכהן הידוע אצלנו בשם יוסיפון, וכן הספר המיוחס אליו ידוע בשם יוסיפון, ושני האנשים נקראו יוסף הכהן, ושניהם כתבו ספרים בעניני דברי הימים; ומלבד זה, ר׳ יוסף הכהן הלך בדרך בעל היוסיפון העברי בסגנון לשונו שהוא משתדל להדמות ללשון המקרא. (L.)

**) הוא פיליפוס השני מלך ספרד אשר טבעו אניותיו עת צאת חילו בים להלחם עם אנשי בריטאניא, בסופה ביום סער. על זאת נחקקה במטבע אשר טבעו בפקודת המלכה עליזאבעטה: Afflavit Deus, et dissipati sunt. ויתר דברי הקיסר קארלו החמישי תקפו וגבורתו ורדתו מעל כסאו ברצון טוב לתת המלוכה לבנו, הלא הם כתובים בספר הקורות להסופר האנגלי Robe.tson. (Lts.)

לא אבו לעצתו, ויתעצב אל לבו וימליכהו על ספרד ועל כל ערי איטליאה ופיאנדרה ועל כל ארצות העולם חדש וישן, וישביעם על זאת להיות לו לעבדים ולעבדו באמת ובתמים, ויעשו כן וישתחוו לפניו והקיסר קארלו הלך לו בחבורת הכומרים לעבוד את אלהיו, ויהי שם עד יום מותו, ואת כתר הקיסרות מסר לאחיו פירדינאנדו מלך הרומיים, ויקבלוהו שרי אשכנז עליהם לקיסר בשנת שי"ח על האלף הששי.

ויבקש פירדינאנדו הקיסר לגרש את כל היהודים אשר בבואימיאה ובפראגה ובכל ערי מלכותו וישבע על הדבר הזה, וילכו היהודים להתחנן לפניו על הדבר הזה, וגם יושבי פראגה התנפלו לפני רגליו ויבקשו מלפניו כי לא ירע להם לעשות כזאת, הואיל והם תושבי הארץ ההיא גם לפני חרבן הבית. וידבר אתם קשות ולא אבה שמוע, כי אמר: כי כבר נשבע על הדבר הזה, וישלחו היהודים אל האפיפיור פיאו בעל מנת שימצא לו פתח להתיר לו את נדרו ושבועתו, ויעש כן, ובכל זאת לא שב אפו ועוד ידו נטויה.

אך כי בניו מלכי חסד היו והיו בעזר היהודים, ויאמרו אל היהודים: אל תיראו, שבו בארץ וסחרוה, והייתם לאנשים, וישבתם לבטח בארצכם. והקיסר פירדינאנדו זקן בא בימים, מוטל על ערש דוי, ומקשמיליאנו בנו בכורו על הבית, שופט את עם הארץ בימים ההם, ועל פיו יצאו ועל פיו יבאו. וישאל פירדינאנדו על אודות היהודים, ויאמר: כבר קבלו היהודים דבר מלכותו ויצאו להם מארצו לא נשאר מהם פרסה, ויתן תודה לאלהים וימת ויאסף אל עמיו.

וימלוך מאקשימיליאנו בנו תחתיו, ושרי אשכנז בחרו אותו אליהם לקיסר. ליהודים היתה אורה זו תורה, כי הוא ואשתו המלכה מלכי חסד היו ויטו אל היהודים חוט של חסד ויעבדוהו עבודה מתוקה, אין שטן ואין פגע רע.

ביטים ההם הסכים האפיפיור וחשמניו לעשות עצה כוללת על דבר אמונתם, היינו קונציליי (Concilio) בעיר טרינטו, כי אותה בחרו להיות ממוצעת בין ארצות אשכנז ואיטליאה. ויהי החשמן אירקולי גונזאגה (Gonzago) חשמן מנטובה עליהם לראש, וממלא מקום האפיפיור. ויתקבצו שמה מארבע כנפות הארץ, וידברו גם על ספרי הקדש, אך בזאת יאותו לנו שלא יודפס שום דבר נגד אמונתם. גם את התלמוד בבלי התירו בעצה ההיא, אך כי ישנו את שמו, וכן הודפס בבזיליאה ויקראו את שמו **שיתא סדרי***).

בשנת ה' אלפים ושלש מאות עשרים ושבע מת האפיפיור, ויבחרו החשמנים בחשמן ליסנדרינו ויקראו את שמו פיאו החמישי, ובנערותו ה"ה רועה חזירים, ונעשה כומר לאלהיו, ועל היותו מיצר לישראל נעשה ראש, לקיים מה שאמר הכתוב: היו צריה לראש, ובתחלת מלכותו כתב שטנה על היהודים וגזר עליהם שישאו כובע כרכום

---

*) לטובה יזכר ר' יעקב לולאטו נע"ל ס' כפתור ופרח שכתב הגהות קצרות בגליון התלמוד הנדפס בבאזיליאה, ועל ידי כן הציל כמה וכמה אגדות תמוהות, שאמרו שים להן סוף. וכבר דברתי על זה בלוח (Jahrbuch) לשנת תר"ח הנדפס בעיר וויען, עמוד 99 עד 102. (L.)

על ראשיהם, וגם על הנשים פקד וצוה שיהיה חוט של צבע כרכום על שכמן. עוד פקד עליהם שיאבדו כל הנחלות שדות וכרמים וחבתים, וגזרות רבות תכופות שונות זו מזו גזר עליהם, ויצר לישראל מאד, גם אל כל מלכי איטליאה וזקני מילאן ושופטיה כתב הצר הצורר, ובימים ההם היה החשמן בורומי (Borromeo) במילאן ויתקדש בעיני העם, גם הוא נלוה לשטן על היהודים אשר במעטר המילאניז לטהר חוקי האפיפיור וגזרותיו אשר גזר על היהודים, ותנתן דת במילאן שכל האנשים והנשים והטף שהגיעו לכלל חנוך, לשאת הסימנים כאמור, אך הטף שלא הגיעו לי״ד שנה פטורים ממצוה זו.

בעוד שהראשונה פקודה, השנייה מְהֵרָה לבוא, כי נאסר להם להלוות בריות בעת ההיא, ויחרדו היהודים איש אל אחיו וימהרו ללכת אל הזקנים ואל השופט אשר בימים ההם ויתרעמו לאמר: למה תעשון כאלה לעבדיכם? וכבר בידינו חוקי הקיסר והקיוטים אשר כרת לנו ואין לשנות. ולא עלתה בידם כי כבר נגזרה הגזרה ואין מלאך מליץ יושר ופרקליטין גדולים עליהם, כי כבר פסקה הישיבה מקהל קדש קרימונה, ושוב אין עוד קולו של יעקב בבתי מדרשות כמקדם, על כן באה אלינו הצרה הזאת. גם אל דוכוס פירארה ומנטובה כתב הצר: אמנם לא עלתה בידו, כי מלכי חסד הם, ולא אבו לעצתו.

גם על ק״ק בולוניאה חשב מחשבות רשע ועיניו נתן בממונם, כי עשירים היו, וישם עליהם שרי חוקרים לחקור עליהם, אולי ימצאו להם עון אשמה אשר יתחייבו נכסיהם למלכות, ויתפסו רבים מהם ויענו בחבל נפשם *)

*) כן הוא נכ״י, ואולי צ״ל ב כ ב ל. (Lts.)

ויענישום עונש ממון, ויצוום שלא יהרסו לצאת החוצה לשערי בולוניאה בעונש גוף וממון למלכות. ויראו החשובים והנדיבים אותם ברע וכי אך תואנה יבקש להוטם ולאבדם, ויועצו והיו לאגודה ויתנו שוחד אל שוער העיר ויברחו לילה הם ונשיהם ובניהם וטפם, והמה נמלטו כצפור מפח, ויבואו בגבולי פיראָרה, ויתישבו שם, ומהם נתישבו במנטובה, וישבו שם עד היום. וירא כי ברחו לנפשם וכי לא נעשתה עצתו. ויעש עצה, וידבר על לב ההשמנים לגרש את כל היהודים מעל פני כל ארץ הרומניאה. ויאמרו אליו: לא נכון לעשות כן, כי מלכות קטיעה תקרא. והוא אמר להם: ואנא מלכא; ולא איתי אינש דימחי בידי. ויצו ויעבירו קול בכל ערי מלכותו, כי בזמן שלשה חדשים כל אשר בשם ישראל יכנה יצאו מכל ערי מלכותו, אך רומה לבדה לא תצא בגולה, גם אנקונה בכלל הגזרה. וילכו שמה יושבי אנקונה ושריה ויאמרו אליו: כי להנאתו ולטובתו ישאיר היהודים, כי כלם בעלי סחורה, ויש לו הכנסה גדולה מהם, כי יש עסק וסחורות בכל הארצות ובארץ התוגר, ובכל הסחורות ההם יש ליהודים יד ושם, וישא את פניהם.

ויצאו כל צבאות ה׳ מכל הרומניאה ויפוצו בפיראָרה ומנטובה, פיזארו (Pisaro) ואורבינו (Urbino) ובכל ארצות הטושקאנה (Toscána) ובגליל המילאניז, ויעזבו בתיהם, שדותיהם וכרמיהם נהפכו לזרים ואוהלים כאשר המה בזבזו להם למכרם בפחות מחצי דמיהם, וידל ישראל מאד.

וכומרי מאלטה רעים ליהודים וחטאים אל התוגרמים מאד, וישוטטו בימי איטליאה לשלול שלל ולבוז בז, ומדי

עברו, היו גוזלים כל עוברי ארחות ימים והנפשות ימכרום לעבדים ולשפחות, אם לא יתנו פדיון נפשם, גם ארצות המזרח אל כל ערי הפרזות היו הולכים לבוז ואל כל אשר יפנו ירשיעו; ותעל שועת התוגרמים עד לפני שער המלך, ויעש גם חיל גם פרשים כדי לצור על העיר מאלטה *), ויעבירם במשוטטות דרך הים בשנת שכ״ה וה׳ אלפים (1565), ויהי דראגוט שר צבאו, ותבא העיר מאלטה במצור, וילכוד בכח וביד חזקה את מבצר אחד וכל הרכבים אשר בתוכה עם אנשי המלחמה הכו התוגרמים לפי חרב, לא החיו כל נשמה, ויקרב אל העיר מאלטה, וילחמו עליה יום יום וישפכו עליה סוללה, וגם אנשי העיר התחזקו בתוכה וירפאו פרצותיה יום יום. עודם נלחמים, ויכו את דראגוט שר הצבא, וימות, ויראו התוגרמים כי מת גבורם וימס לבבם ויהי למים. גם יד ה׳ היתה בם, כי הוכו בחולי מעים, ושר הצבא קבל שוחד, ויעל לו מעל העיר, וישובו התוגרמים אל ארצם קדמה ארץ הקדם.

וכומרי מאלטה שבו לבצר את העיר ויבנו את פרצותיה, ויעשו מגדלים בתוכה, ויחזקוה יותר מאשר היתה בראשונה ויהיו אל היהודים לפח ולמוקש עד היום. כי מדי יום ביומו יבאו משוט בים ומתהלכים בו עד ים אי ציפרו אשר לויניציאני, כי שלום בין ויניציאני וכומרי מאלטה, ותהי פאמה־אגוסטה (Famagosta) אשר לויניציאני להם לעיר מקלט, ובראותם ספינה ההולכת להוריד

*) רומז אל איי מאלטה, ולא יכין המגיה הזה לדבר כן באר היטב, כסופר היקר ר״י הכהן אשר למלאות דבריו בא הנה. (Lts.)

מצריטה או לאליסנדריאה יצאו אליהם ויבוזו וימלאו מעונותם טרף, זה דרכם כל הימים.

וישלח שלים מלך התוגרמים מלאכים אל שרי ויניציאה דברי שלום ואמת: למה זה יתנו יד לפושעים לשלול כל סוחרי הים דרך ארצו? ולא הטו אליו אזן וישיבו אותו קשות, וישלחו את מלאכיו אחור לאדוניהם בחרפה ובבוז. ויחר אליו מאד, ויאמר: הוי אנחם מאויבי ואנקמה מצוררי, ולאויז מוצניגו היה רועה לויניציאני בעת ההיא.

ויבן שלים את אנטוכיא ויעש לה נמל *) על שפת הים ליום המצטרך אל ספינותיו. ובחדש השביעי שנת ש״ל וה׳ אלפים יצא אש בארשינאל (Arsenale) אשר בויניציאה ויגע בעפר **) ותרעש כל העיר לקול ההמולה ותהי לחרדת אלהים, וישמע הקול למרחקי ארץ, לא נודע המבעיר את הבערה.

ויעש שלים גם חיל גם פרשים וכל רכב מצרים ושלישים על כלו, וישלהם אל האי ציפרו ויצורו על ניקוסיאה וילכדוה כהרף עין והיא בצורה עד מאד, ותהי להם לשלל, וילכדו גם את שאר הערים המוקפות חומה אשר באי ההיא, וישבו בם התוגרמים. משם נסעו כל

---

*) הוא חוף הים מקום אשר האניות תבאנה בו למצוא מחסה ומסתר מזרם וסער, בל״א Hafen. (Lts.)

**) רומז אל אבק שרפה (Schiesspulver) ויקרא לו עפר כי כן הוא גם בלע״ז Polvere ובל׳ צרפת Poudre המורה מעיקרו על אבק ואפר ארץ והוספו אחרי כן גם לאבק שרפה. (Lts.)

שרי החילים ויצורו על העיר פאמה־אגוסטה (Famagosta) אשר על שפת הים, כי היא לבדה נשארה אל שרי ויניציאה והעיר בצורת עד מאד, וילחמו עליה התוגרמים בים וביבשה, וישיבום אנשי העיר שומרי החומות דבר יום ביומו ולא נתנום לגשת אל העיר.

ושרי ויניציאה כראותם כי כלתה אליהם הרעה מאת המלך שלים, וישלחו יד וישבו את כל סוחרי ארץ הקדם אשר בויניציאה בעת ההיא, תוגרמים ויהודים ואת כל קנינם שבו ויבוזו, ויזעקו אל היועצים ואל הזקנים היושבים ראשונה במלכות, ואין קול ואין קשב בלי נשמע קול צעקתם.

ושרי ויניציאה עמדו על היהודים תושבי ויניציאה לגרשם מן הארץ באמרם. כי גם ידם עם התוגרמים, קיימו וקבלו עליהם ולא יעבור בסוף הקיום אשר כרתו להם לגרשם מן הארץ, ויתחזקו העצה היעוצה עליהם ועל זרעם, ששום אחד מהם לא יזיד לדבר בזכות היהודים לשאול איזו ברית של קיימא: והאיש אשר יעשה בזדון לא יבא לא הוא ולא זרעו בקהל להם עד עולם. ותהי עת צרה ליעקב, ויגזרו צומות וידרו נדרים וישובו אל האלהים בצום ובכי ומספד, מקטנם ועד גדולם, גם בכל גלילות איטליאה קראו צום בעת ההיא.

ופאמה-אגוסטה סוגרת ומסוגרת אין יוצא ואין בא. ויראו שרי ויניציאה ויתקשרו עם האפיפיור ועם מלך ספרד ודוכום פיורינצה (Fiorenza) ויעשו חיל וירדו באניות וישלחם אל עבר קורפו (Corfu), גם אניות ספרד והאפיפיור ופיורינצה הלכו שם, גם אניות מאלטה נלוו עמהם, היו זרוע לבני לוט סלה. ויהי דון גיואן די אושטריה (Don

עליהם לראש בעת (*Juan d' Austria בן הקיסר קארלו) ההיא. כל אלה חברו אל עמק קורפו עם ספינות הויניציאני ויחיו לאחדים. ויסעו למסעיהם הלוך ונסוע קדמה אל ארץ הקדם דרך ים אי ציפרו, וספינות התוגרמים עומדים על עמדם לצפות עת בואם לקרבה אל המלאכה להלחם, ושרי הערלים לא מלאם לבם לעשות הגשה למלחמה בעת ההיא, וישבו תחתם עד אשר יראו מה יהיה בעיר, והרעב כבר בפאמה-אגוסטה עד מאד, וירא הבראגדין שר העיר אשר לויניציאה כי אין שרי ויניציאה שמים אל לבם, לבא להצילם מיד צר, וכל העם אשר בתוכה צועקים ללחם ופורש אין להם, וימסור העיר ביד התוגרמים הצרים עליה, וישימו בתוכה משמר, ויהי כל האי ציפרו אל שלים מלך התוגרמים עד היום הזה.

ויתנשאו אנשי התוגר וירם לבבם, ויאספו כל גבורי החיל ויורידום באניות הימה להלחם עם הערלים וילכו לדרכם ברוח קדים עזה כל הליל יום השביעי להדש אוטובר ויחנו אלה נכח אלה. ותעל המלחמה וילחמו התוגרמים כעם חֵרֵף נפשו למות ויאמרו: האח, אך זה היום שקוינוהו. עודם מדברים, ויהפך ה׳ רוח ים חזק מאד נוכח זדון אניות התוגרמים, והערלים הנכשלים אזרו חיל. ויגשו עד צי אדיר והמשוטטות הגדולות וַיַּדוּ אבן בם באילים המנגחים המשחיתים הרבה מאד, ויכום ויכתום עד חרמה, וקאראקוסה שר החיל ראה מעשה ונמלט על נפשו בארבעים משוטטות והתוגרמים הנשארים חיים נשבו, לא נשארו מהם כי אם מתי מספר, וישמחו

*) אשר ילדה לו פלגשו. ככתוב בספר דברי הימים. (Lts.)

שרי וויניציאה מאד, וישיאו משואות בכל ערי ארצם *) ויקבלו עליהם לעשות אותו היום משתה ושמחה ומשלוח מנות, וישלחו לבשר בכל ערי הערלים.

ויאמר דון גיואן די אושטריאה אל ראשי החיילות: נרדה נא אל אחת הערים הבצורות אשר על שפת הים ונבקיענה אלינו. ויאמרו אליו: באשר תלך נלך, עמך עמנו, כספינותיך ספינותינו, עשה והצלח ויהי אלהינו עמך. וישימו מגמת פניהם דרך מבצר אחד הנקרא א' מאורה (Sta Maura **) ויהי כבואם שמה, ויורידו שרי החיל צבאותם היבשה עם האלים המנגחים להפיל החומה כי עיר בצורה היא; ויהי בהכינם הכנה רבה לירות במו אפל ולהפיל החומות, וישאו עיניהם ויראו את חילות היורדים מראשי ההרים, ויאמרו איש אל רעהו: האינך רואה את העם היורדים מראשי עם הארץ? ויאמר הצופה אליו: צל ההרים אתה רואה כאנשים. עודם מדברים, וישמעו קול עקבי הסוסים מדהרות דהרות אביריהם, וימהרו הערלים וינוסו אל הספינות אל נפשם, ויניחו את האילים המנגחים והאהלים כאשר המה, וימלטו את נפשם.

---

*) הוא לשון משנה „היו משיאין משואות", המה האבוקות אשר הבעירו על ההרים הרמים לאות, למען יראה למרחוק. (Lts)

**) מדוע כתב המגיה במקום .Sta אות „א'" המשכיל יבין ולא ישים אשם על הכותב הזה כי הנרדף אז על נואר לעיני השמש, החנקם עכ"ם באדרי משכנו במבטא שפתיו ופתח דברי נאצה ודי לחכימא ברמיזה. אך ברוך אלהים, הימים ההם נשלו אף בל ישונו. אין רודף בחמת אף, ואין נרדף אשר יבטא בשפתיו אשר לא כדת. (Lts.)

אחר הדברים האלה ויאמרו כל אנשי החיל; נפילה נא גורלות ונחלקה שלל האויב. ויעשו כן, ויהי ריב בין השרים ההמה, ותהי המשטמה רבה ביניהם, ויתפרדו בדברי ריבות איש מעל אחיו, וישובו איש אל ארצו גם כי הגיעו ימי החרף, והים הולך וסוער. וישובו המשוטטות והספינות אל מקומתם ואל ארצם. ויקם וילך וישב דון גיואן די אושטריאה ואחזת מרעיו לדרכו דרך מילאן, ומשם הלך לו אל ארץ הפיאנדרה (Fiandra) כי שם שלחו המלך פיליפו בעצת יועצי ספרד להלחם מלחמת מצוה שלהם נגד הלוטיראני, כי הגדילו לעשות בעת ההיא *).

בחדש התשיעי בשבעה עשר יום לחדש, היא שנת שליא וה׳ אלפים, ויהי בחצי הלילה בעיר הגדולה כלילת יופי, היא ק״ק פירארה, נשמע קול רעש גדול אדיר והזק אשר כמוהו לא נהיה בפירארה מיום היתה לגוי, ומרזבי הגגות דא לדא נקשן וכל שומעיו לבו יחיל בקרבו כי לא ידעו מה זאת עשה להם האלהים בשמים ממעל. וישכימו בבקר וימהרו ללכת ולראות כי נהרס ממעל לגגות תלפיות ומעלי עשן כל שהוא גבוה ותלול ויחרדו איש מעל אחיו, ויאמרו: מי שמע כזאת! אחר חצות היום נשמע קול רעש אחד בינוני וכן לפנות ערב, וביום השבת שעה אחת בלילה ובסוף האשמורה הראשונה נשמע עוד רעש גדול אדיר וחזק מפרק בנינים, ומשבר חומות

---

*) קורות המלחמה הזאת, ואיך חלק לב עם פלאנדערן (Fiandra) למרוד במלך ספאניען, ראה בספרי דברי הימים.
(Lts.)

ובתים, אשר ברעש הראשון גבר הקול על הנדנוד ובזה גבר הנדנוד על הקול, והרבה פרצות והריסות ותהי הארץ לחרדת אלהים. אז נבהלו אלופי פיראררה ונחפזו לנוס מבתיהם הספונים אל החוצות ואל גנות הבית, ויעזבו כל בתי חמדתם וכל קנינם כי יראו לנפשם, פן יהיו בתיהם קברם, כאשר קרה לרבים, ועל זה נתעוררו רבים להרחיק נדוד רחוק ט״ו או כ׳ מילין מן העיר: ואשר לא רצו להרחיק, ברחו להם מן הבתים אל הגנות ומן החצרות אל שדה העיר, וישטחו להם שטוח לדירת עראי עד אשר יראו מה יהיה בעיר.

ועל טוב יזכרו שועי יהודה והנדיבים אשר נמצא להם אחוזת נחלתם חצר וגן נעול, פתחם היה פתוח לרוחה לכל הקרב אליהם, באופן כי לא אחד מהם שלא נאספו אליהם לכל הפחות יותר ממאה נפשות, ולא נמנעו לפקח פקוח נפשות העניים והאביונים שלא יחסר להם עצים ואש, וכי יראו ערום ויכסוהו, ויכלכלום בלחם ובמזון לפי הטף בפנים יפות, לא יעדרו דבר *) גם הנוצרים מלאו ידם לפזר לענייהם. הגידו זאת בגוים, כי בעזרת ה׳ מעולם לא בטל התמיד בשום אחד מעשרה בתי כנסיות אשר שם, אף על פי שלקו בבקיעים וסדקים, והיא שעמדה להם שלא מת מכל בני ישראל ולא לקח שום אחד מהם, אדרבה פלאי פלאים נעשו להם ויצילם ה׳.

*) ומהלך וסדר הספור הזה נראה כי לא לבד ידע מס׳ מאור עינים להרב ר׳ עזריה מן האדומים (חלק קול אלהים) כאשר יגיד בפה מלא, כי אם גם היה פתוח לפני המגיה הזה, ומתוכו כתב ולא מלבו; גם סגנון לשון ר׳ עזריה נכר. על כן לשון עלגים, לשון המגיה, פתאום לפתע תמהר לדבר צחות. (Lts.)

וכל הערים אשר כביבותיהם קראו צום קדשו עצרה על אחיהם הנתונים בצרה ובצער גדול, ויקראו אל ה׳ וישמע את נאקתם ויזכור את בריתו. וכל פרטי הדברים הלא הם כתובים על ספר קול אלהים אשר חבר ר׳ עזריה מן האדומים ז״ל. וגם ביטים ההם מצא האפיפיור מקום לכתוב אל הדוכוס יר״ה לאמר: כי בפשע יעקב כל זאת, וגם הוא השיב אמריו לו לאמר: פוק חזי באיזה מקום רבו הפרצות, בבמות הכומרים או בבתי כנסיות ובתי מדרשות! ברוך אשר נתן כזאת בלב הדוכוס, וברוך שומר ישראל!

בשנת ה׳ אלפים ושל״ב יצאה אש בבמת א׳ מארק (S. Marco) בויניציאה, ואחד עשר יום מחורב זאת השרפה, יצאה אש שנית ותאכל בהנויות הסינסה הוא היריד אשר בויניציאה ותהום כל העיר.

וימת האפיפיור ויבחרו התשמנים בהשטן בולוניאה איש חבר טוב ויקראו שמו גריגוריו, וישבו שארית ישראל ביטיו בשלוה ובמישור. ויראו שרי ויניציאה כי אין לאל ידם להלחם עם התוגר וכשל עוזר ונפל עזור, ויתיעצו בינותם לבקש דרכים כדי להשלים עמו, ויהי השר ר׳ שלמה בר׳ נתן איש אודיני (Udine) המליץ בינותם, כי שלמה שמו ושלום עמו, וישם שלום בין המלכיות האלה, וישלימו יחדו.

אחר הדברים האלה היה הדוכוס לואיז מ׳ציניגו עומד לשטן אל היהודים למהר לשלחם מן הארץ, ורבים מהם כבר התחילו ללכת לדור בערי איטליאה באשר מצאו מנוח לכף רגלם אחד הנה ואחד הנה אל אשר יהיה להם שמה הרוח ללכת, ורבים מהם שמכרו כל

אשר להם והם ונשיהם וטפם נאספו אל הספינות לצפות מתי יקום הרות ללכת ולהרים נס אל אחת מהערים אשר על שפת הים.

ויקר מקריהם כי השר שוראנצה (Soranzo) אשר הית באיילו (Bailo) בקוסטנדינה בשליחות שרי ויניציאה שב לויניציאה, ומדי ירד מירכתי הספינה, וישמע את קול קטני בני ישראל וילדיהן צועקים, ויאמר אל העומדים שם: ומה קול הצאן הזה באזני אשר אנכי שומע? ויאמרו אליו: אדונינו! הלא הם עם בני ישראל אשר נגמר דינם למהר לשלחם מן הארץ. כשמוע השוראנצה עלה עשן באפו וטרם ירד לביתו הלך אל הדוכום ובאותו מעמד שלח לקרוא את שרי העשרות היושבים ראשונה במלכות, ויאמר אליהם: מה המעשה הרע אשר עשיתם לגרש את היהודים? הלא ידעתם כי מרה תהיה באחרונה. מי הרים קרן התוגר, ואיה מצא אומנים לעשות אלים מנגחים וקשתות ואבני בליסטראות, חרב מגן וצנה, לירות בהם קרנות הגוים, כי אם היהודים אשר גרשו מלכי ספרד? ועתה יעצתם גם אתם לגרש את אלה היהודים יושבי הארץ ונוספו גם הם על שונאינו ועלו מן הארץ! הלא לכם לדעת, כי היהודים יש להם יד ושם עם כל שרי התוגר היושבים ראשונה במלכות, חי אני כי לא טובה העצה אשר יעצתם, ודעו נאמנה כי לעת צאת המלכים צבאות התוגרמים יוצאים אליכם, ואל מי תנוסו לעזרה? אל האפיפיור או אל מלכי ספרד? שתכירום שהם משענת קנה רצוץ, וכבר נסיתם במסה, כי שוא תשועתם. וישמעו החכמים ויוסיפו לקח, כי ראו כי אמת יהגה חכו, ויתיעצו שנית ויעמדו למנין, ויבטלו כל אשר הסכימו בראשונה

ויכרתו אל היהודים ברית שלום. וישובו אל בתיהם וישבו תחתם עד היום הזה.

וימת אגוסטוס מלך פולוניאה ובנים לא היו לו ויבחרו השרים באינריקו בן אינריקו מלך צרפת, ויטליכוהו עליהם, ולא היה לבבו שלם עם היהודים ויאמר בלבו: יקרבו הימים ואתחזק במלכות ואדברה משפטי אותם; ועצת ה׳ היא תקום.

ובשנת של״ד וחמשת אלפים, היא שנת התקע״ד ואלף בכ״ט מאיו (1574), וימת קארלו בן אינריקו מלך צרפת ובנים לא היו לו וישאר המלכות לאחיו המולך בפולוניאה בעת ההיא, וישמע אינריקו כי מת אחיו וכי לו משפט המלוכה במלכות הגדול ההוא, ויבך על אחיו ימים אחרים. ויעברו ימי בכיתו ויאמר בלבו לברות באישון לילה ואפילה עד יעבור את ארץ פולוניאה ולא גלה סודו לשום אדם בעולם. ויהי היום ויכן לו הכנה רבה אל הדרך אשר חשב. ויהי בחצי הלילה וינס הוא ועבדיו על סוסים דרך הפוסטה ולא נודע הדבר עד יום המחרת. וישכימו אנשי פולוניאה והנה המלך איננו כי ברח לו דרך ויאינה. ושרי פולוניאה כשמעם ויתעצבו השרים מאד כי נבלה עשה על אשר נחבא לברות ולגנוב את לבבם, וליהודים היתה שמחה וששון זו תורה כצאתו, כי ידעו את לבבו, ויתנו תודה למלך מלכי המלכים ברוך הוא.

אז יֵחָלֵק העם שרי פולוניאה לשנים, חֶצְיָם אחרי מקשטיליאנו דוכוס אוסטריאה להמליכו, וְחֶצְיָם אחרי שטיפאנוס באטיר (Bathory) סן טרנסילואניאה (Transil-vania) להמליכו. ויעש מקשמיליאנו גם רכב גם פרשים

ויקרב את מחנהו עד קרוב אל קראקא הבירה, כי היא עיר המלוכה, ויצא אליו הסופר הגר׳ל בחיל גדול וביד חזקה ויניסהו מן העיר, וימליכו את סטיפאנוס עליהם למלך וישב על כסא המלכים, ויבאו כל שרי המלוכה וישתחוו לו ארצה, גם היהודים השתחוו לפניו ויאמרו: יחי אדונינו המלך! ויכרות להם ברית. ודאנטצה*) עיר גדולה על שפת הים וגם היא למלכות פולוניאה תחשב; ויבזוהו שם ולא קבלוהו עליהם למלך, כי אמרו: מה יושיענו זה? ויעש שטיפאנוס חיל ויצר עליהם וישיבם תחת ממשלתו על כרחם שלא בטובתם.

ויעש עוד גם חיל גם פרשים מחנה כבד מאד, וילחם עם דוכוס מוסקוביאה (Moscova) היוני צורר היהודים, ויכניעהו וילכוד את עיר המלוכה אשר לו, ויגדל עד מאד מכל המלכים אשר לפניו.

בחדש הרביעי בי״ז יום לחדש הוא יום צום הרביעי היה ליהודים אשר בויניציאה לששון ולשמחה כי בו ביום בא ר׳ שלמה בר נתן במלאכות שלים מלך התוגרמים אל שרי ויניציאה ויכבדהו הדוכוס לואיז מוצאניגו וכל הזקנים היושבים ראשונה במלכות וינשאוהו לעיני כל העמים, וירונו כל העמים ויתמהו איש אל רעהו, כי לא נשמעה כזאת מעולם **).

---

*) נ״ל ודנציקה, ועיין צמח דוד שנת של״ז. (L.)

**) ראיתי שלחן ערוך דפוס ויניציאה, ובסוף חשן המשפט נדפסו גם הדברים האלה:

לאל ברוך

בעיונות אתן אשר זיכני להשלים הספר הנכבד הזה י׳ בתמוז של״ד לפ״ק עם במעלת פה האדון והשר הרופא מובהק כמ״ר שלמה בכמ״ר

וישאל השר שלמה מאת הדוכוס והשרים להיותם מטיבי צעד עם אחיו בני ישראל הקרובים והרחוקים, וישאו לפניו משאת וכל אשר שאל, ויצא שלמה מאתם בשלום וישלחוהו לדרכו קושטנדינה בכבוד גדול, לא נישמע כזאת מיום גלה יהודה מעל אדמתו עד היום הזה.

בשנת ה׳ אלפים ושל״ה (1575), מרשעים יצא רשע כי יצא הנגף מעיר שלשים (Trento) אל עיר וירונה ומנטובה ומשם אל ויניציאה ופאדובה, גם מילאן ופאביה גלוה הנגף למו, וימותו רבים במגפה ההיא כי היה הולך ורב. ותהי עת צרה ליעקב כי גם בם היתה יד ה׳, ובימים ההם חדלו הולכי ארחות ופסקו עוברי דרכים, ויעשו תקנות ועצות על זה. ויהי מקץ שנתים ימים בעשור לחדש זינאר של״ז הטהרו בעיר הגדולה מילאן, והמגפה נעצרה.

בשנת ה׳ אלפים ושל״ז (1577), והנה ה׳ יושב על כסא לדין עמים וכל צבא השמים עומדים על ימינו ושמאלו, ויאמר: מי יפתה את המלך שיבאשטיאן וכל שריו ועבדיו חיל פורטוגאל ויפלו בארץ לא להם? לתת נקמת ה׳ בם על כל אשר הרעו לעמו ועבדיו אשר בתחלה קבלום באהבה וחבה, ולבסוף בגדו בהם ויהיו להם

נתן אשכנזי ז״ל מהושבי ק״ק אודיני, שליח שלום מקוסטנדינה מאת המלך הגדול סולטאן שליס ירה״ה אל כבוד הדר מלכות השררה מויניציאה יר״ה, אשר עינינו ראו את אשר לא ראו אבותינו למיום סור יהודה מעל אפרים, את עולם יקר וגדולה אשר עשו אליו השרים פה אתנו, לא נעשה כאלה לאיש עברי מיום חרבן בית קדשנו, כן יזכנו לראות בביאת הגואל אמן. אלה דברי הקטן מאיר ן׳ פרינצו יצ״ו. (L.)

לאויבים, שרים בידם נשרפו פני זקנים לא נהדרו, הנשים השאננות גרשום מבית תענוגיהם, ובנים ובנות ילדו ולא להם הזרע, כי נתקום מעל דדיהן וילכו שבי לפני צר, עתה באו ימי הפקודה לתת נקמת ה׳ במטלכה החטאה.

ויצא הרוח ויאמר: אני אפתנו. ויאמר: במה? ויאמר: אני אצא ואהיה רוח שקר בפי כל יועציו שיעלה להלחם עם השריף המלך בפיס ומרוקה (Fez et Marocco). ושמה עשירים רבים יהודים שקוטים על שמריהם וימלאו מעונותם טרפה ושלל רב, ואותם נכבשם לעברים ולשפחות או יהיו כמונו לעם אחד, ויאמר: תפתה וגם תוכל, צא ועשה כן!

בחדש התשיעי נראה כוכבא דשביט שבעה שבועות בכל האיטליאה, ויאמרו כל האצטגנינים: כ זהו סימן דם, והריגת מלך וקרית מלך רב.

ויעבר המלך שיבשטיאן קול בכל מלכותו לאמר: כל חוגר חרב וגבור ואיש מלחמה אשר ידבנו לבו לעבור עמי למלחמה, במלכות השריף אל עם שוקט ובוטח ואין מכלים דבר ורחוקים הם ממטלכת אחיהם התוגרמים, יעלה ויבא, כי נרדוף נשיג ונחלק שלל והון רב, כי לחמנו הם, סר צלם מעליהם, ואלהינו אתנו אל תיראום. והמלך פיליפו שלח לו לאמר: לא תעלה ולא תלחם ולא תנגפו לפני אויביכם, ולא שמע אליו כי חפץ ה׳ להמיתו עם כל שריו ועבדיו וכל חילו על החמס אשר בכפיהם.

וירד המלך שיבשטיאן הימה באניות, ואת עמו לקח עמו וכל רכב פורטוגאל עמו ושלישים על כלו, ויהי היום ויבאו עד המקום המוכן להם, וירדו מן האניות כל סוס רכב שיבשטיאן ופרשיו וחילו בעם עצום ערוך למלחמה

וכולם חגורי חרב וכלי מפצם בידם, ויצא אליהם המלך שריף וכל חילו ויתנו אלה נכח אלה כשני חשיפי עזים, ותעלה המלחמה ויכו את כל מחנה הפורטוגאליזי לפי חרב, וידבקו המורים בקשת את שיבשטיאני המלך ויחל מאד מהמורים, ויאמר: אנוסה מפני אלהי ישראל כי ה׳ נלחם להם במצרים; ולא שוה לו כי הוכה גם הוא ואחיו, פתח ה׳ את אוצרו ויוצא כלי זעמו כי מלחמה לה׳ היא בממלכה החוטאת ההיא, כאשר עשו כן נעשה בהם, ותהי נבלותם כסוחה על פני השדה ואין קובר וקין עליהם העיט וכל בהמת הארץ עליהם תחרף: זה חלק בוזינו וגורל לשוסינו, ברוך הנפרע לעמו ישראל מכל צריהם. ותבא השמועה אל לישבונה (Lisabon), ותהי צעקה גדולה בקרבה ובכל ארץ פורטוגאל, כי אין בית בכל הארץ אשר אין שם מת, ויצא מפורטוגאל כל הדרה, צדיק הוא ה׳!

וישמע המלך פיליפו מלך ספרד, כי מת המלך וכל שריו ויועציו וחילו, ובאשר פתר להם כן היה, ויתנשא לאמר: אני אמלוך ולי משפט המלוכה. ויעש לו רכב ופרשים איטלקיים ואשכנזים ואת עמו חיל ספרד לקח עמו, ופני המלך פיליפו הולכים בקרב, וישם פניו אל לישבונה כי היא עיר הממלכה, ויתיעצו הפורטוגאליזי ויאמרו: מי הוא זה אשר ימלאנו לבו להלחם עם המלך הגדול הזה ומי יעמוד לפניו? וישלחו לו לאמר: למי ארץ, כרתה לנו ברית ונעבדך, אך כי לא תשים עלינו נציבי ספרדים, כי לעולם שונאים היו אלו לאלו, ויעש להם כן. ויבא המלך ללישבונה ויצאו כל העם לקראתו, ויאמרו: יתי המלך פיליפו לעולם! ויקבלוהו עליהם למלך

וישם בתוכה משמר ובכל יתר עריהם, וישב לארצו ולעירו ותכון מלכותו מאד.

ויהי בשלשים יום לחדש אויגוסט שנת ש״ם וה׳ אלפים (1580) סגר יומו פיליבירטו עמנואל דוכוס שאבויה (Savoja), ומה צרה היתה שם? כי מלך בנו קארלו עמנואל תחתיו, והוא נער, וילך אליו החשמן בורומי (Borromei) ממילאן, ויעמוד על ימינו לשטנו לגרש את היהודים, וילכו היהודים ויתנפלו לפני רגליו ויכרות להם ברית כי ישבו בארצו, אך כי ינכה להם הריוח. ויאמרו היהודים: טוב הדבר אשר דברת אדונינו, הלא זה דבר ה׳: וחי בהם אמרה תורה, וישבו בטח.

בשנת ה׳ אלפים ושמ״ב (1582), נתיעץ האפיפיור והחשמנים לקצר השנה ההיא עשרה ימים, וישימו אותה לחק על כל ארצות אדום, וקבל הערלים את כל אשר כתב גריגוריאו האפיפיור אליהם, האשכנזים לבדם לא קבלוה עליהם, ולסוף ימים מה, גם הם סברו וקבלו פן יהיה לבוז. גם בעת ההיא נמצא ביסוד בנין היכל אחד מהיכלי אקויליאה כתב חתום וטמון בחותם בתוך חותם.

בשנה ההיא בי״א יום לחדש אלול וילך א״ש מבית לוי ברחוב העיר קרימונה ויבא פריץ אחד ויכהו על שוקו ונפל למשכב, ויומת מן המכה ההיא אשר הכהו, ואחיו הלוים רדפו אחר הרוצח כי ברח לו אל אחת מערי הפרזות, ויחזק בקרנות המזבח אשר בבמה, כי חשב כי היא תהיה לו לעיר מקלט. ויבקשו מאת ההגמון ויתפשוהו וילכו השערה אל הזקנים אשר במילאן לדונו למיתה, וידינוהו חטא משפט מות ולתלותו על העץ ולסחוב אותו בעקבי הסוס ויסחבוהו ויתלוהו על העץ, ויחר ליושבי

קרימונה מאד, כי אמרו: בשביל יהודי אחד ידונו ערל אחד על לא חמס, כי לקחוהו מעל המזבח נגד דתם, ויתיעצו לשאול מאת המלך פיליפו לגרש את כל היהודים תושבי המעמד ההוא, גם יושבי פאביה היו באגודה אחת עמהם על זה לגרש את כל היהודים מן הארץ.

בעת ההיא נתן המלך פיליפו מלך ספרד את בתו הקטנה קטילינא לאשה אל קארלו עמנואל דוכוס שאבויה, ויעש חיל שרים ופרשים לשים לדרך פעמיו למסעיו דרך ספרד וישם מס על הארץ וגם היהודים נתנו לו רצי כסף ויבא אל ארץ ספרד ויכבדוהו המלך וכל שריו. ויתנגה לו לאשה ויאהבה ויביאה אל ארץ הפיימונטי וינחם אחרי אמו.

ובשנת ה' אלפים שמ"ה (1585) סגר יומו האפיפיור גריגוריו ויבחרו החשמנים בחשמן מונטאלטו ויקראו שמו סישטו (Sesto), ויהי איש חכם ונבון ומכלכל דבריו במשפט ויהי אוהב ליהודים ויכרות להם ברית ויתנם לשוב לשבת בכל ארצות הרומאניאה, וישובו היהודים לשבת גם בבולוניאה ויעש להם חקים טובים יחיו בהם בארצות גלותם, ויעש חק כי בהמצא היהודים בספינות הערלים העוברים ארחות ימים לא יזידו הערלים לבוז את קנינם ולקחת אותם לשבויים כאשר היה דרך כומרי מאלטה לעשות בימים ההם, ועוד הרבה דברים טובים חקק ליהודים בעת ההיא. ויראו הקהלות כי היתה עת רצון ונתועדו הקהילות מאיטליאה בפאדובה לבקש מלפניו על כתבי הקדש והתלמוד גם פה לא עשו מאומה, כי דרי ק"ק ויניציאה לא אבו להיות עמהם באגודה ונהפרדה החבילה, וילכו לאחור ולא לפנים.

בשנת שמ״ז (1587), סגר יומו הדוכוס גוליילמו ממנטובה וימלוך תחתיו בנו ויצינץ גונזאגה. ויט אל היהודים חסד, וידבר על לבם דברים טובים, ויהי השר יוסף מפאנו מרואי פני המלך ויכרות להם ברית ויחתום בטבעת המלך. גם אל אנשי המונפיראטו (Monferatto) כרת להם ברית ומשפטים טובים יחיו בהם.

בשנת שמ״ט (1589) עשה חיל הדוכוס קארלו עמנואל וילכוד את קארמאניולה (Carmaniola) והיא עיר בצורה אשר בגליל המארקיזאטו משאלוצו (Saluzzo) אשר למלך צרפת בגבולי איטליאה, ומשם הלך אל רוביל וילכדה ביד חזקה, ולא נותר עוד מקום למלכי צרפת בכל גלילות האיטליאה, ותהי עת צרה ליהודים יושבי הארץ ההיא.

בימים ההם המית אינריקו מלך צרפת את הדוכוס מן גיזא (Guise) ואחיו כי נמצא בהם מרד למסור המארקיזאטו ביד הדוכוס הנ״ל.

והמלך אינריקו לא היה לבבו שלם עם אלהיו ויצר אל הכומרים יושבי ארצו כי נטה אחרי הזינים בעת ההיא, ויתקשר עליו הכומר קלימנטי בורגונייון וימיתהו בביתו. ויברח הכומר על נפשו וירדפו אחריו מסריסי המלך משומרי הסף וימיתוהו על אשר שלח ידו במלכם, כי מי שלח ידו במלך ונקה? ולו אין יורש עצר, ובעת מותו אמר כי יקבלו עליהם את אינריקו מלך נאברו״ז למלך *).

---

*) הוא Henri IV מושל נאֹרס נדיק ונגלת וחני עמו עם נרפת, כאשר תארתו אחד המושלים נסיכו אשר סר עליו לאמר: „et fut de ses sujets le vainqueur et le pére."

אז חלק לב יושבי צרפת, כי רבים מעמי הארץ אשר מאנו ולא אבו אותו למלך, גם יושבי פאריז לא קבלוהו עליהם למלך, ויהי המלך פיליפו בעזרתם כי אמר: בחרו לכם למלך כל אשר בלבבכם, אחד משרי גיזה או הדוכום מן לורינה (Loréna) או חתני הדוכום מן שאבויה או מי שיהיה, אך שיהיה נאמן לאלהיו, אך זה המלך אשר ידעתם אותו ואת שיחו, אל תקבלוהו עליכם למלך כלל כי אין לבבו שלם באלהיו.

והמלך נאברה (Navarra) איש מלחמה מנעוריו. וגם כי היה חתן למלך ולו משפט המלוכה, ויאמר: חי אני אם לא ביד חזקה אמלוך עליכם, ויעש חיל ויצר על פאריז ימים רבים ותבא העיר במצור עד אשר אכלו כל שקץ וכל טומאה עד היות ראש חמור בשמונים כסף. ויכתוב המלך פיליפו מלך ספרד אל אליסנדרו פארניז (Farnese) דוכום פארמה משנהו בארצות הפיאנדרה (Fiandra) שילך בעזרת יושבי פאריז*), וכן הלך בכת

והמלך קארלו הנזכר זה הוא אשר נתן יד להרג רב ומשואות כלה בליל בארטולומיי עת לקח היינריך הרביעי את אחותו לאשה, ומת בדמי ימיו בדאבון נפשו על כל הרע אשר עשה בעצת אמו Catharine de Medicis. (Lts.)

*) כדברים האלה ומצאתי גם בס' אחד קורות הדורות ונראה לאמר:
Le Duc de Parme, envoyé par Philippe II, venoit secourir Paris, etc, Cependant la disette dégéneroit en famine universelle. La chair humaine devint la nourriture des obsitnés Parisiens, etc. (Lts.)

גדול וכיד חזקה ויצילם מיד שונא, ותהי המלחמה חזקה בצרפת עם בעם ועיר בעיר, ממלכה בממלכה, כי רבים מתנשאים לאמר: אני אמלוך, גם הדוכוס מן שאבויה (Savoja) נלחם בם במצות חמיו בגבולי מרסיליאה (Marseille) בעת ההיא.

ויסגור יומו האפיפיור סישטו (Sesto) בשנה ההיא בכ״ז יו״ד לחדש אגוסט, ויבחרו החשמנים באורבאנו התשיעי וימת מקץ י״ב יום, ויבחרו אחריו בחשמן קרימונה ויקראו את שמו גריגוריו הארבעה עשר, ותהי העת ההיא עת צרה ליהודים אשר בקיק קרימונה, כי אמרו לשלול אותם ולבוז בז, ותהי להם הלילה למשמר והיום לסגור דלתות חנויותיהם עד עבור הזעם ויצילם ה׳.

ואנשי קרימונה ופאביה שלחו שלוחיהם אל המלך פיליפו וישאלו ממנו לגרש את היהודים אשר במעמד מילאן, ויכתב המלך אל המשנה אז לו שם: שוט נא בכל ערי המילאניזי ופקדו את עם בני ישראל וירעתי את מספרם, ויפקד העם ויעש כן. והרעב כבד בכל ארץ המילאניז וימותו רבים ברעב, ולולי היהודים שהיו מלוים את דַלַּת העם היו מתים כפלים כאשר מתו בעת ההיא. וימת האפיפיור ויבחרו החשמנים את אינוצינציו התשיעי ולא האריך ימים, כי אם שני חדשים, וימת גם הוא.

ובשנת שנ״ב וה׳ אלפים, היא שנת תקצ״ב ואלף (1592), ויבחרו החשמנים בחשמן פיורינטיני בשלשים יום לחדש זינאר, ויקם מלך חדש אשר לא ידע את סישטו וגזרותיו וחקיו, וישב לגרש את היהודים מארצות הרומאניאה ובולוניאה וילכו משם היהודים אנה ואנה.

ויכתוב המלך פיליפו אל המשנה אשר לו במילאן לגרש את כל היהודים תושבי הארץ ההיא. וישמעו ראשי העדה ויתעצבו מאד ויגזרו צומות ויתפללו אל האלהים, גם בשאר הערים אשר סביבותיהם קדשו צום וקראו עצרה. ויתנפלו ראשי העדה אל המשנה ולפני הזקנים אשר במילאן, ויאמרו אליהם: הדבר יצא מפי המלך ומי יאמר לו מה תעשה? ויאמרו אליו: ינתן לנו זמן ונשלחה אל חצר המלך ונשאלה את פיו אם כך עלתה במחשבה לפניו, ונקבל עלינו דבר מלכות, אך כי יוציא אלינו כל המעות שהלוינו אליו בזמנים עברו, ויעש להם המשנה כן.

איש יהודי היה באליסנדריאה שמואל הכהן שמו, וידבנו לבו ללכת בשם היהודים אל ארץ ספרד ולבקש מלפני המלך על עמו ועל מולדתו, ויעש לו המשנה תְּיֹור ובטחון לעמוד בחצר המלך. ויסע אל גינובה וירד הימה ויבא אל ספרד וידבר באזני הזקנים אשר שם על אודות בני ישראל הנתונים בצרה. ויבא עד לפני שער המלך ושריו היושבים ראשונה במלכות, וידבר בשם היהודים: כי למה יעשה כה לעבדיו אשר עמדו לו ולאביו בשעת הדחק, ועוד היום ידם נטויה להלוות כהנה וכהנה, גם לו גם אל העניים והאביונים ליום המצטרך, וכאשר יתנו עדיהם ויצדקו, ואם יצאה גזירה מלפניו לגרשם, הנה הוא שואל בשם היהודים כי יתן להם מקורם את אשר יש להם לבקש ממנו, כי כן הדין נותן, וכאשר ידוע לכל כי מעלתו יכלכל דבריו במשפט ושאינו כפוי טובה. וייטבו דבריו בעיני המלך ויט אליו חסד ויכתוב אל המשנה, כי לא יעשה דבר בעסק היהודים עד יבא דברו אליו שנית.

בימים ההם נתועדו הקהלות ההמה להשיג עוד הַאֲרָכָה מהמשנה, ואז באה אליהם השמועה, וישמחו היהודים. וישמעו אנשי קרימונה ופאביה כי ה׳ הפר עצתם וויעדו שנית ויקשרו קשר ויאספו גם כסף גם שלוחים לעמוד בחצר המלכות עד ישיגו כל מבוקשם מאת המלך.

איש צר ואויב מזרע עמלק היה במילאן ושמו בורטולומי קראנצה, וישאל מאת היהודים סך חשוב, ואם לא יתנו, הנה יש בידו כי יאכל קרציהון בי מלכא, ולא פנו אל דבריו באמרם: עתה ירבו המתפרצים לשאול ממנו הב הב! וירא כי לא יכול להם, וילך לו אל הזקנים ואל השופטים ויאמר להם: כי יש בידו על היהודים שעשו דברים אשר לא יעשו, ובזה יביא הון עתק אל גנזי המלך, ויתנו לו כל שאלתו אשר שאל, וילשינם כי הם מלוים ברבית נגד רצון המלך, גם על ספרי הקדש נטה קו וילך לו אל פאביה ומשם ללודי (Lodi) וישאל את המושל לחפש בבתי היהודים, ויעש כן, ויקחו את כל הספרים אשר אתם בבית, לא השאירו דבר, גם את סדורי ברכה והתפלות הכל לקחו בעת ההיא בק״ק לודי, והביאום אל בית מושל העיר בערב שבת, ושם שני אחים מבית לוי שהמירו דתם.

וישכימו ממחרת יום השבת בהיות הבוקר לבית השופט ושם נקהלו טובי העיר והעירונים ויחפשו בספרים ההם אם כנים דברי המלשין. עודם מחפשים ויבא החוקר העומד על משפט החקירה בחבורת הסופר שלו וקסת הסופר במתניו, ויבא במעמד כל הנקהלים שם אז, ויאמר אל השופט: מה המעשה הזה אשר עשיתם? למה פשטתם יד במשפט שאינו שלכם? ויען המלשין ראש

המדברים ויאמר: אל יחר אף אדוני, כי אין הכוונה כי אם להראות פשע וחטאת היהודים. ויאמר לו החוקר: הנני גוזר עליך בגזרת חרם שלא תפתח פיך לדבר דבר בעסק חזה, ואתה חשופט ושר העיר הנני גוזר עליך גם כן בגזרת חרם שתשלח הספרים האלה תחת ידי ורשותי כמשפט החקירה, כי לי יאות משפט הזה לדון, ויצו אל הסופר שיכתוב הדברים שהתרה בם ויעיד עדים, ויעש כן. ויפן ויצא החוקר בחרי אף. ויהי כראות המלשין כי לא יכול לו, וילך לו משם לקרימונה לדבר באזני טובי העיר, וידבר אתם לאמר: הלא ידעתם כי כל המעשים האלה הלא הם כלם להנאתכם ולטובתכם ולמען היהודים החטאים האלה בנפשותם יצאו חייבים בדינם, ועל ידי זה יהיו חייבים למלכות והמלך כלה גרש יגרשם מארצו. וישיבוהו לאמר: מי בקש זאת מידך רמום חצרינו, שקול לטיבותיך ושדי אחזרא, חזור לאחוריך, בדרך אשר באת שמה תשוב, אומרים לצרעה: לא מעוקציך ולא מדובשיך. כשמוע עמלק את דבריהם נפלו פניו.

והמושל אשר בלודי חרד על דברי החוקר ואחר אכילת הבקר הלך לו אל החוקר ובקש ממנו זמן עד יכתוב למילאן אל השרים, ודבר מה ישיבו אליו כן יעשה. ויעתר לו, ויתן לו זמן מעת לעת, וישלח אל זקני העדה ויספר להם את כל המאורע, וישב השליח ואין בידו מענה. וישב המושל אל החוקר ואחזת מרעהו אתו וישאל ממנו עוד זמן אחר, ואחר ההפצר הרב נתפשר לו שנית, ויכתוב שנית אל הזקנים ואל המשנה אשר שם, ולהיות טרודים בדבר מלכות שב השליח שנית בידים רקניות, וישב המושל אל החוקר שלישית והרבה עליו רעים, ויפול

לפני רגליו ויבך ויתחנן לו שישוב לתת לו זמן עד יראת איך יפול דבר. ויעתר לו ולזקני העיר, ויתן לו זמן שלישית, ובלילה ההוא שם לדרך פעמיו ושני נעריו עמו עד מילאן כעלות השחר, וביום ההוא נעשית עצה סוריית בחצר המשנה. ויבא עד לפני שער המלך ויאמר אל שוער העיר: דבר סתר לי עם המשנה ויועציו, ויאמרו אל המשנה פנימה, ויאמר המלך: יבא, ויבא ויספר להם את כל המאורע. ויאמר: צר לי והחוקר עומך על נפשי לצודה בחרמיו, הבו לכם עצה מה אעשה. ויאמרו אליו: צא החוצה, ויצא. ותצא ההסכמה כי יתן הספרים ביד החוקר, כי לו יאות המשפט, והמלשין לא יזיד עוד לדבר דבר נגד היהודים. ומדי צאתם מאת העצה וההסכמה ההיא, וימצא הסופר הגדול אחד מן הממונים ויקראהו ויאמר אליו: שלח לך אל המלשין לאמר, בשם העצה כי לא יזיד שוב לדבר ולעשות למקטנה ועד גדולה נגד היהודים ויעש כן ויבא אליו הצווי והוא עודנו בקרימונה ופני המן חפו. וישב המן לביתו אבל וחפוי ראש. ברוך המפיר מחשבות ערומים. ואנשי פאביה וקרימונה בראותם כי היתה הרווחה ליהודים וכי לא נעשתה עצתם מאת המלך, וישלחו אל חצר המלך וישאלו ממנו כי גרש יגרש היהודים מן הארץ ההיא, והמה יתנו לכסף מוצא לפרוע את היהודים, לא זו אף זו: כי גם המתודה אשר המלך נשען על ידו גם הוא נלוה עמו ועמד לו על ימינו לשטנו למהר לגרשם מן הארץ. ויאמר המלך לעשות כזה, גם המלשין הלשינם כי אין ליהודים לקבל דבר, כי זה להם ימים ושנים שלא פרעו המס המסודר ועל זה כתב אל השינאט (Senat) אשר בטילאן, כי יעמדו למשפט על פי

הדברים האלה ולראות אם כנים דבריו, ועל כן ארכו לחם הימים, ולבסוף יצאו היהודים זכאין, ומשם הלך הדין בספרד עד לפני שער המלך. — השופט בלודי מסר הספרים ביד החוקר, והחוקר נתנם ביד האחים הטומרים ויטצאו בהם נגד דינם, ויצא דינם לשרפה בכ״ז להדש אדר שנת שנ״ג (1597) והיהודים קנסום ויתנו כופר נפשם ככל אשר שת עליהם החוקר בעת ההוא.

בימים ההם ותהי המלחמה חזקה בגבולי האונגריאה יבגליל הפיינדרה ואין שלום ליוצא ובא מפני הגייסות בכל גליל המילאניז, ויחרדו היהודים לקול גזרת המלך אשר גזר אומר לגרש את היהודים מן הארץ, ויגזרו צומות ויתפללו אל האלהים. גם בכל שא״ הסביבות חרדו כי יראו לנפשם פן ואולי גם שאר המלכים ממנו יראו וכן יעשו ותהי עת צרה ליעקב בעת ההיא. והממונים היו במילאן לעמוד בפרץ בימים ההם, וכמה פעמים באו כתבים מאת המלך על זה, והקונטי שטאבילי מזרע אראגון משנה למלך בעת ההיא, איש תם וישר, ויש חוט של חסד ליהודים ולא פנה אל הכתבים ההם, כי מלך הסיד היה וטעמו ונימוקו עמו, ובזה ארכו ליהודים הדבר וישבו שם עד שנת שנ״א שלום.

ואנשי קרימונה ופאביה בראותם כי אין המשנה פונה אל הכתבים, גם כי הם נהתמים בטבעת המלך שאין להשיב, ויודיעו הדברים אל שלוהם העומד בחצר המלך למען יבקש מאת המלך על עמו ועל ארצו, וישמע המלך את הדבר, ויחר ל. מאד, ויכתוב לו כתב כתוב מידו ממש כי כלה גרש יגרשם מארצו, אך כי ישארו

שם שני בעלי בתים עד יצא גזר דינם השערה אל הזקנים אשר בספרד אם לזכותם אם לחובתם.

ובשנת ה׳ אלפים ושנ״ז באו הכתבים אל המשנה, וישלח ויקרא את קריאי העדה, ויאמר להם: אתם ידעתם כי בכל כחי הייתי לכם לעזרה בעל מנת כי תשבו בארץ ותסתרוה; אך הפעם לא אוכל עוד להשיב פני המלך, והא לכם זה רע, כתב המלך הנכתב מיד המלך ונחתום בטבעת המלך ואין להשיב, ולכן עוד זאת אִדְרֵש לכם להרחיב לכם הזמן עוד שני חדשים, ובין כך שלחו העניים והאביונים מן הארץ, והא לכם חמשת אלפים זהובים שיהיו להם צידה לדרך ושילכו להם לדרכם, ולהיות כי השנה שנת חירום שכל הארץ מלאה גייסות ושכיריה בקרבה רזאבי ערב, הנני עושה חדשה עמכם, כי כל הכפרים יחוייבו לתת לכם אנשים על הוצאתם מעיר לעיר עד ילוום עד סוף תחומי הארץ. ויעש להם כן. ═

ומיד אחרי חג המצות החלו היהודים לצאת לדרכם למנטובה, מודינא (Modena), ריגיו (Regio) וירונה ופאדובה וסביבותיהם, הלוך ילכו ובכה העניים המרודים ההם, ואנשי הקיק בקרימונה רבים מהם הכניסו גלי ביתם וסחורותם אל הספינות אשר על הנהר פו (Po), ויבואו שודדי לילה ויבוזו אותם. הבקר אור ותהום כל העיר ויבכו האנשים בכי גדול, ותעל שועתם אל האלהים מן הגזילה, ויבא אליהם אחד מן החוץ ויאמר: תנו על ידי מאתים זהובים וישיבו אליכם כל אשר בזזו לכם, ויעשו כן, וישיבו להם כל דבר עד פרוטה אחרונה. ברוך פודה ומציל.

ויבא החדש השלישי ויתוגו היהודים יתר הפלטה

את חג השבועות בעת ההיא, ואחר החג שמו גם הם פעמי מרכבותם הם ונשיהם ובניהם וטפם אל אשר יהיה להם שטה הרוח ללכת, וילכו לדרכם בשובה ונחת אין שטן ופגע רע, גם כי כל ה.רץ מלאה שכירים כאמור, כי נפל פחד המשנה עליהם.

בחדש השלישי לצאת בני ישראל ביום הַזֶה*) יצאו כל צבאות ה׳ מק״ק לודי בספינה לדרכם, גם אני ינְעַרותי ובני יצאתי דרך מילאַן אל עבר גליל הפיימונטי, ומדי עברי במילאַן ותהום כל העיר: הנה עברים עוברים והולכים להם מן הארץ! וישמע המשנה וייטב בעיניו.

ובי״ט יום לחדש ההוא הלכו הגייסות מכפר לכפר, וימצאו את בני ביתי ויכירום ויאמרו: יהודים הם, ויחרדו האנשים מאד, ויהי בתוכם אחד מהם ויאמר: אל תיראו ואל תחתו, אך כי תתנו אלינו מתנה מעט לשתות**), ואנחנו נְהַוֶה אתכם עד קרוב לנאברה, ויעשו כן ויהיו לנו לעינים. ברוך אשר לא עזב חסדו ואמתו. אנכי בדרך נחני עד כי באתי לק״ק וירצילי אשר בקצה הגבול מן הפיימונטי ואנפש גם אני וביתי ימים מה, ואמרתי פה אשב כי אויתי לישב שם בשלוה, ולא עלתה בידי, כי בימים ההם ובעת ההיא הדוכוס יר״ה נתן ליהודים תושבי הארץ רשיון לשבת, אך כי לא יזיד שום אדם מהמגורשים לגור באִרץ, אם לא יהיה רשות ביחוד מאת הדוכוס יר״ה. ויהי

*) מלת הזה מנוקדת בכ״י, אולי הכוונה ביום י״ג לחדש סיון, כי למעלה נזכר חג השבועות, ולמטה נזכר יום י״ט לחדש הזה. (L.)

**) אולי ירמוז על מה שקורין בל״א Trinkgeld (Lts).

היום ויודע הדבר כי באנו לגור בארץ, ויבא כתב ממנו כי כל הנכרים אשר מקרוב באו ילכו לגור באשר ימצאו מחוץ לארצו, וכן הוצרכתי ללכת משם אל גליל הטונפיראטו וגם שמה לא שלותי ויבא רוגז, כי מתה עלי אשתי בי״ט לחדש אדר שנ״ה (1598), וקוננתי עליה: מתה עלי רחל תנצב״ה. לא נותר יהודי בכל גליל המילאניז כי אם שני בעלי בתים בק״ק קרימונה ושנים בלודי ושנים באליסנדריאה גם כל החולים או אשר להם נשים הרות נתן להם המשנה רשות שיעמדו שם עד חרש ימים אחר לידתן, והחולים, עד יקומו והתהלכו בחוץ על משענתם. זכרה לו אלהי לטובה כי בודאי היה מחסידי אומות העולם שיש להם חלק לעולם הבא, ולמחיה שלחהו האלהים לפנינו.

ויתיעצו היהודים ויועדו יחדו וישלחו אל ספרד יהודי אחד לעמוד בשער המלך עד יצא דינם בם, ויצאו זכאים בדינם. ויכתוב המלך אל המשנה כי יפרעום הקרן עם הריוח עד פרוטה אחרונה. ויתועדו היהודים בק״ק ויארנה (Viadana) ויבחרו להם לְדַיָּנִים אשר יחלקו המעוֹת אל תושבי הארץ ההיא את הגאון מהרמ״ע מפאנו והר״ח מגאזול והרי״ח מטילי ועל פיהם יהיה כל ריב וכל ההפרשות על אותם המעות וכן חלקום בק״ק ריזו בשנת שס״א *).

בשנת שנ״ח סגר יוטו אלפונשו דוכוס פירארה, ויהי

---

*) הרמ״ע מפאנו הוא הרב המפורסם מנחם עזריה Fano, והשנים האחרים הם (כאשר הודיעני ידידי ואחי מוהר״ר רמש״ג נ״י) הרב חנניה מגאזולו (Gazzolo) והרב יחיאל מילי (Melli) בעל תפוח זהב. (L.)

גם הוא אחד מחסידי אומות העולם ויספדו כל בני ישראל הוי אדון והוי הודו, ולו אין זרע וישאר המלכות לשארו הקרוב אליו דון ציזאר די אשטי (Cesare d'Este). פיראררה לבדה נשארה לאפיפיור, אך כי דון ציזאר יש לו דין ודברים עליה, ויעש חיל גם רכב ופרשים להתחזק, וישם בכל עריו משמר והאפיפיור והחשטנים שלחו החרם שלהם ופרסמוהו בפיראררה ובכל גבולה סביב, ויעשו חיל גם רכב גם פרשים מחנה כבד מאד להלחם עמו ביד חזקה, וירא דון ציזאר כי אין אחד מהמלכים מתחזקים עמו, גם רבים משריו ועבדיו בגדו בו היו לו לאויבים ועם הארץ היו בעוכריו, כי אמרו: מי הוא זה ואיזהו אשר מלאו לבו להלחם עם אלהיו. ותהי העת ההיא עת צרה ליעקב, ונהרגו מהם בעו״ה בעת ההיא, כי לית דין ולית דיין ואיש הישר בעיניו יעשה. וירא דון ציזאר כי אין לאל ידו, ויתפשר עם החשטנים והאפיפיור, וימכור בידם העיר פיראררה וכל גבולה סביב, ועל דין ודברים שיש לו, אמר לעמוד על פי הדין בחדר הקיסר והדין יקוב את ההר, ויצא דון ציזאר וכל אשר לו את העיר וכל גבולה סביב.

ויהי בכ״ט יום לחדש זינאר שנת ה׳ אלפים שנ״ח, היא אלף תקצ״ח (1598), קרב החשמן אלדו-בראלדינו (Aldobraldino) נכר האפיפיור בשם האפיפיור והחשטנים עם כל חילו אל העיר פיראררה, ויצאו כל זקני העיר לקראתו ויקבלוהו בשם האפיפיור עליהם למלך, ומדי נכנס, ויקראו כל עם הארץ: יחי אדוננו האפיפיור! ויצא החוצה דון ציזאר והיהודים.

ויחרדו היהודים לקול הקריאה וישימו הדברים אל

לבם ויתפללו אל אלהים ויגזרו צומות וישמע אלהים את נאקתם, ולא אבה לעשות עמהם כלה, ויזכור להם את בריתו וינחם כרוב חסדיו. וישם החשמן בתוכח משטר וישביעם שיהיו לאפיפיור לעבדים נאמנים, וישם עליהם שופטים ושוטרים, כי מלך במשפט יעמיד ארץ. ויצו ויביאו לפניו כל ספרי ההכנסות ומכסי העיר ויקראו לפניו וימצא כתוב כי רוב סחורות העיר הלא הם ביד עשירי היהודים. ויפלא הדבר בעיניו וישלח ויקראם אחד לאחד וידבר אתם. וירא אותם והנם בעלי צורה ובעלי מדות טובות, ויאמר אליהם: מה מעשיכם? ויגידו לו את כל לבבם, ויבקשו מלפניו שיעשה להם קיומים, כי יעבדוהו באמת ובלב שלם, או כי יתן להם זמן וילכו להם לגור באשר ימצאו, וידבר אתם טובות, וידור להם בשם האפיפיור לתת להם מחיה בארץ, ויצאו מאתו בשלום שמחים וטובי לב.

בימים ההם נתן המלך פיליפו את בתו איזבל אל נכדו הדוכוס אלבירטו אחי הקיסר לאשה, ויתן לו את הפיינדרה לנדן, וגם כל אשר יש לו בארץ הבורגוניאה, וגם אל בנו פיליפו השלישי נתן את מרגליתה (Margherito) בת דוכוס קארלו מאושטריאה לאשה, וימליכהו וימות ויאסף אל עמיו לתקופת השנה אחרי שנת הגירוש אשר גרש את היהודים מגליל המילאניז.

ויאמר האפיפיור לבוא אל פירארה לראות את הארץ ולתת סדר וחקים ומשפטים ישרים בתוכה, למען יחיו בהם, ובשמונה ימים לחדש מאיו בא האפיפיור אל פירארה ועמו עשרים ושבעה חשמנים וארבעים הגמונים ושרים רבים ונכבדים מאד. ויצאו לקראתו כל זקני העיר וגם

כל עם הארץ ויקראו לפניו: יחי אדונינו האפיפיור ויעלה ויבוא בכבוד, והיהודים יֵצאו! ויבא האפיפיור וישב על כסאו אשר הכינו לו, ויהי היום כשבתו על כסאו ויאמר אל החשמנים: מה לעשות יקר וגדולה אל העם היושב בארץ? כי אם לתת להם את שאלתם ולעשות את בקשתם ולגרש את היהודים. לולי רחמי ה׳ כי לא תמו והקדים הרפואה למכה כי קם גבור החשמן אלדו-בראלדינו בתוך הנועדים ואמר להם: כבר כרתי להם ברית בשם האפיפיור והחשמנים אשר שלחוני לפניהם, ועשיתי להם קיומים על ה׳ שנים, וגם כי הם אנשי אמונה ושונאי בצע, ולמלך אין שוה לגרשם מן הארץ. ויענו אותו לאמר: אם כן הוא, ראוי אם כן לקיים להם את הדבר, כי שלוחו של אדם כמותו. ברוך המפיר עצת ערומים, והנה עודם שם עד היום הזה.

ובחדש התשיעי בי״ג יום לחדש שנת שנ״ט על האלף החמישי, היא שנת אלף תקצ״ט (1599), באתה המלכה מרגליתה לאיטאליה דרך וירונה (Verona) ומשם אל פיראַרה ושם נשתלחו שלוחי המלך פיליפו וקדשוה במעמד האפיפיור והחשמנים בבמה הגדולה אשר שם. גם הדוכוס אלבירט אחי הקיסר רודולפוס קדש לו אשה איזבל בת המלך פיליפו על ידי שלוחה שהיה שם בפיראַרה בעת ההיא, וילכו משם לדרכם למנטובה ומשם לקרימונה, ומילאן עד גינובה הגיעו, ומשם ירדו הימה ארצה ספרד שרה אדום.

והאפיפיור נסע מפיראַרה לבולוניאה ומשם אל רומה כי שם ביתו, ובכ״ד יום לחדש העשירי ויהי הגשם על הארץ, והנהר תיביר (Tiber) גברו מימיו מאד מאד

על הארץ רומה, שלשה ימים ושלשה לילות, אשר כמוהו לא נהיה מן העולם והפיל חומות ובנינים רבים לארץ, ולכל בני ישראל היה אור בטושבותם ולא היה להם שום נזק כי הגיעו המים עד שער בית הכנסת, לא עברו גבולם. וישלח האפיפיור לראות אם כן הוא, כי כן הגד לו, וימצא כי הטיבו כל אשר דברו.

בימים ההם היהודים אשר בק״ק וירונה היו יושבים נפוצים אחד הנה ואחד הנה, ויבקשו ההגמון ואנשי העיר לתת להם מקום ורחוב אחד שישבו שם סגורים, דוגמת אשר יש ליהודים היושבים בק״ק ויניציאה, ויכתבו על זה אל ויניציאה, והעצה בויניציאה נתנו להם כל אשר שאלו מהם, ויתנו אל היהודים רחוב אחד קרוב אל רחובה של עיר ויתנו להם בתים לשבתם וגם בית הכנסת יפה עד מאד, וישבו שם ברהבת ידים יותר מאשר היו בראשונה, ויפרו וירבו ויעצמו מאד בעזרת ה׳.

ותהי המגפה בגבולי השאבויה ובפיימונטו וימותו רבים במגפה ההיא, ובטורין (Turin) ואשטי (Asti) מתו רבים, גם בבתי היהודים היתה יד ה׳ בעו״ה. ויוגד אל הדוכוס לאמר: הנה אנשים בארצך המביאים החולי המתדבק הזה אל כל המקומות אשר היה שמה הרוח להביאו, ויבוקש הדבר וימצא, ויצו ויתפשום חיים וימיתום בטיתות משונות ואכזריות גדול, וכל העם רואים וישמעו וייראו. — גם בטריאשט אשר בגבולי האישטריאה אשר על שפת הים היתה המגפה וימותו רבים ויעלילו על היהודים לאמר: אתם הבאתם המגפה הנה. כי קניתם סחורה ומכרתם אותה ומלאתם את העיר*). ויבוקש

*) ר״ל בסחורה היה אדוק נגע הטיפוס, ועל ידה היתה המגפה בעם. (Lts.)

הדבר וימצא כי היתה עלילת שקר וַתְּכַל הלונותם אך
כי גם ביהודים היתה המגפה וימותו מהם. וברם זכור
אותם אנשי גוריציאה לטוב, כי פזרו ממונם לעניי העיר
ולא יעדרו להם דבר כל זמן שהיתה המגפה שם. זכרה
להם אלהי לטובה. ויהי מקץ שנתים ימים ותעצר המגפה
שם, מכל גלילות האיטליאה בעת ההיא.

בשנת ש״ם היה קור גדול בגבולי גינובה וימותו
כל עץ נחמד למראה גם כל פרי עץ הדר ולא נמצאו
אתרוגים בכל איטליאה, עד היות אתרוג אחד בעשרה
זהובים, ולא נשמע דבר כזה לעולמים אשר לפנינו, ובכל
זאת הנדיבים בזבזו ממונם למצוה. זכרה להם אלהי לטובה.

ותהי המלחמה חזקה בגבולי האונגריאה, ויבאו
חילי הקיסר עד בודה (Buda=Ofen) וילכדו את מגרשי
העיר סביב, והתוגרמים אשר בתוכה נסו אל המבצר,
ויראו היהודים אשר שם ויעמדו על נפשותם ויאמרו:
חזק ונתחזק בעד טפנו ונשינו וממונינו, וה׳ הטוב
בעיניו יעשה. וילחמו עם חיילי הקיסר בבת גדול וביד
חזקה, ויכום ויכתום עד חרמה, וישובו אחור בחרפה.
ביה זמנא קריבו גוברין ואכלו קרציהון דיהודאי בי מלכא.
ויאמרו: ארונינו הקיסר, היהודים היו בעוברינו שלא יכלנו
ללכוד העיר בודה ועל כן אחת דתם לגרש כל היהודים
יושבי ארצנו. ויען הקיסר כחכם וכמלאך אלהים: אדרבה
ראוי להזיק להם טובה מאחר שנלחמו באמונה עבור
מלכם, ואין ספק שגם היהודים אשר תחתינו ליום המבוקש
ילחמו גם הם עבורנו באמונה, ואין להם אשם עבור
זאת. ברוך אשר נתן כזאת בלב הקיסר.

ויהי לתקופת השנה לעת צאת המלכים ויצאו

צבאות הקיסר בגבולי התוגר אשר באונגריאה וילחמו בם, ויבוזו בזה רבה. ויראו היהודים העשירים אשר בבודת כי כל מגמת חיילי הקיסר על בודה ללכדה, וייראו מאד, ויאמרו לנום מפניהם. וילכו וישבו להם בְּאַלְבָּה־רֵינַאל*) כי מקדש מלך היא. ויהי היום ויאמר אחד מאנשי אונגריאה אל שר צבא הקיסר: לכה אתי ואסגירה בידך אַלְבָּה־רֵינאַל, וילך אחריו עם כל חילו ויוליכם ארחות עקלקלות ויבואו אל העיר בטח, וילכדוה, וישמעו התוגרמים אשר בעיר, ויצאו להלחם בם ויכום לפי חרב, וגם מן היהודים הוכו לפי חרב, והנשארים כ״ב נפש אדם שבו ויבוזו, וישימו עליהם כפם וילכו שבי לפני צר עד העיר ויאנה. וישלחו האמללים בכל גלילות אשכנז ואיטליאה ותוגרמה בשנה ההיא, ויתנו להם פדיון נפשם, ויצאו חפשים. ברוך מתיר אסורים!

איש יהודי היה בפראגת הבירה ושמו מרדכי אוזיילן **) עכבר״א רשכי״ב אדינרין, ויהי האיש ההוא נדיב ושוע ולפני מלכים יתיצב, כי לו שם בין שרי הקיסר ולו אשה ובנים אין לו, והאיש זקן בא בימים והלך לפניו צדקתו כי גדול מרדכי בשער המלך ורצוי ל..וב אחיו, כי פזר נתן לאביונים מדי שנה בשנה, וי..י שמעו בכל הארץ.

---

*) נראה לי כי ירמוז פה אל העיר Stuhlweissenburg הנקראת בל׳ רומי Alba Regia והוא במדינת אונגאריאה, אשר מדובר בה בפנים הספר; ואולם אלבה רינאל Alba Royale היא עיר במדינת ספרד במחוז טולידו ואין כאן מקומה. (Lts).

**) נ״ל מייזל, עיין לוח דור שנת שכ״ב. (L.)

ויקרבו ימי מרדכי למות ויקרא אל הצדקת (בל״א פרומיט) אשתו ויאמר אליה: לך נא אל ארגז הדינרי זהב ולקחת מהם ונתת אל הגאון מוהר״ר ליוואי סך גדול בעל מנת שיחלקם אל הת״ת ועניי העיר, כי צדקה תציל ממות. ותאמר: כן אעשה כאשר דברת, ותכחש צרי״ה לאמר: כבר עשיתי ככל אשר צויתני. ויאמר אליה: את נעות המרדות, ידעתי את מריך ואת ערפך הקשה, הן בעודני חי עמך מרדת היית עמדי, ואף כי עתה קרוב למותי: ויגוע האיש וימות ויאסף אל עמיו, וכבוד עשו לו גם כל שרי המלכות וגם הקיסר יר״ה שלח שלוחיו, לספוד לו ולבכותו. ויעברו ימי בכיתו וישלח הקיסר ויקח את כל רכושו מקנה קנינו אשר רכש ואסף וישאו מביתו יותר מסך שש מאות אלף שקל כסף, ויצו עוד ויחרימו בשם הרבנים על כל אשר יש בידו משלו פקדונות כל כלי כסף וזהב ושטרות את כלם יביאום וימסרום ליד הסוכן כדי להביאם אל גנזי המלך, כי אמרו לו חכמיו כי לו משפט הירושה ולו יאתה, הואיל ובנים אין לו.

גם בקונשטנטינה אשה חשובה יושבת בשער מלך התוגר וכל השרים אשר בשער המלך כורעים ומשתחוים אליה וכל המבקש איזה דבר של שררה מאת המלך על פיה יצאו ועל פיה יבאו. ויהי היום ויבא שר גדול ובידו צרור הכסף מן סך גדול, ויאמר לה: היליכי את הכסף הזה בעל מנת שתשיג לי המנוי ממקום פלוני אלמוני מאת המלך. ותקח הכסף מידו ותאמר אליו: כדברך השר כן יהיה, ועלי יניח צדיק את ראשו. וישמע שר אחד ויאמר בלבו, אלכה נא אליה בכפלים מאשר נתן לה הראשון בעל מנת שתשיג לי המנוי ההיא, ויבא אליה

ותהר לו *) להשיג המנוי ההוא אל זה האחרון אשר הכביד במהר ומתן יותר על הראשון.

וישמע השר הראשון ויחר אפו ויאסוף גם חיל גם רכב גם פריצים ויבא בחצי היום ברחוב היהודים אשר בקונשטנטינה אל בית האשה ויהרגו כל אנשי ביתה אשר אתה בבית וגם אותה הרגו על חלליהם ולא נותר לה כי אם בן אחד קטן שהמיר דתו אז ונעשה תוגר. וישלח המלך לדעת מה זה ולמה זה? וישלח ויקחו את כל שללה יותר מתשע מאות שקל כסף אשר אספה האשה, הכל הביאו אל גנזי המלך בעת ההיא, ויהי שמעם בכל הארצות.

בשנה ההיא שנת שס״ב (1602) עמד באיטליאה כומר אחד ושמו בירטולומי מן כיאינה אשר נדבו לבו לדרוש אל הגוים ולהוכח עִמהם, ולא נשא פני שרים ויועצי ארץ ויהי בעיניהם לקדש. ויקר מקרהו לבוא אל מודינה וידרוש אל הרוכוס ויבאיש את ריח היהודים בעיניו, ויצו וישאו סיטנים למען כל רואיהם יכירום.

ויעבור משם בחדש החמישי הוא חדש אב-הצרות ויבוא אל מנטובה וילכו עמים רבים לקראתו, וידרוש אל העמים וברחובות נתן קולו וידבר על היהודים רעה באזני עם הארץ, ויוסיפו עוד שנוא אותם על דרושיו ועל דבריו. ויהי היום ביום שבת קדש כחום היום ויקומו הנערים

---

*) לא נאה והריון מאד כי אם הנכון מליצה הוא אשר מצא חן בעיני המגיה הזה! ור״ל אחרי כי השני הוסיף לתת ש״אה שלמונים יותר מן הראשון, הספיק זממיו ונטה אליו הדרך להמציא לו משכרת משא פקודתו המדובר בזה הענין. (Lts.)

לצחק בחצר בית הכנסת, ויעבור אחד מעם הארץ ויראם ויאמר אל הכומר לאמר: הלא ידעת אדוני כי הנה היהודים האומללים יעשו צחוק ממך ומדרושיך, ויצו ויתפשום חיים ויתנום בית הסהר מקום אשר אסירי המלך אסורים שם. ויצו ובלילה ההוא הוליכום לפניו וידבר משפטיו אותם ויענו בחבל נפשם וימררו את חייהם בענויים קשים למען יודו על אשר לא עלה על לבם מעולם. ויהי ביום השלישי שאחריו ויצו מהם להמיתם בבית הסהר במיתת חנק קשה באכזריות אף, ויהי ביום השלישי בהיות הבקר ויצו ויסחבום בזנבות הסוסים עד רחובה של עיר ויתלום ברגליהם למעלה על עצים לעיני העמים, למען הרף עם אלהי ישראל, ושאר היהודים עמדו בבתיהם סגורים עד יעבור זעם כי יראו לנפשם. ולולי הדוכוס ששלח שריו ועבדיו על הסוסים ברחובות קריה ואיש כלי מפצו בידו להשמיד להרוג כל אשר יזיד לשלוח יד ביהודים, לא נשאר מהם שריד ופליט, כל כך הבאיש הצר את ריחם בעיני עם הארץ. ברוך פודה ומציל. ובכל זאת לא נח רוגזיה, ויצו ויגרשו את נשי המומתים, ובניהם וטפם וכל הנלוים אליהם ולא יעברו לשוב לשבת בכל גבול מנטובה, ויתן להם עגלות ואנשים ללוותם עד ק״ק וירונה ומשם שלחום עד ק״ק ויניציאה ויתנו להם שם מקום לשבת, ויאכילום וילבישום *) לכל כושל. ביום הרביעי באישון לילה ואפלה ויצו הדוכוס אל היהודים לקבור את הקדושים אשר הומתו על לא חמס

---

*) נראה לי כי חסר בכ״י מלת וינהלום כלשון המקרא, וינהלום בחמורים לכל כושל (דברי הימים ב׳ כ״ח ט״ו). (Lts.)

בכפיהם, ויעשו כן. אחרי כן בקש הצר הצורר ללכת לדרכו עד פוראררה, ויצו הדוכוס לתת לו כפינה ויצו על רב החובל ועל כל אנשיו כי לא יתנוהו ללכת חוץ לספינה עד יוליכוהו מהוין לגבול ארצו וממשלתו, ויעש כן.

וביטים ההם יהודי אחד עני שרצה ללכת לדרכו ובהיותו על אם הדרך, ויפגעו בו אנשים רקים ופוחזים וינקרו את עיניו ויהרגוהו. עוד אחד שהלך גם הוא לדרכו ויפגעו בו מלאכי חבלה ויהרגוהו. עד כי אין שלום ליוצא ולבא בעת ההיא. ראה ה׳ והביטה כי עלינו חשבו מחשבות כל היום, נחשבנו בעיניהם כצאן טבחה.

ויבא האויל המתענה *) אל ק״ק פיראררה ויקדימו היהודים להתנפל לרגלי החשמן אשר שם, ויאמרו אליו: אדונינו. כך וכך עשה האיש צר ואויב השופך דם הקדושים על לא חמס בכפיהם, ועתה ארוננו הצילנו וכפר על חטאתינו למען שמך. ויאמר אליהם: אל תיראו, כי לא אתנהו להרע עמכם. — ויבא הטן לפני החשמן ויוכיחהו על פניו, ויאמר לו: השמר לך פן תדבר על היהודים מטוב ועד רע, והם כי לא להזכירם לעיני העמים, ויעש כן. גם היהודים אשר בויניציאה הלכו לפני השרים זקני ויניציאה ויספרו להם את כל מעשה תקפו במנטובה, ויראום את הנשים ואת הילדים ילידי הקדושים הנהרגים ביום זעם. ויתמהו השרים איש אל רעהו, ויכתבו כתבים אל כל המקומות אשר היהודים דרים שם, כי לא יתנוהו לדרוש. ויבא המן ויניציאה ולא נתנוהו לבוא אל העיר, ויעמוד בטוראן, הקרוב לויניציאה.

---

*) אולי תאר את הכומר הזה כאומר מתענה על ענותו גלוס ומכות פצעים נפשו, כמשפט איזה כתות הכומרים. (Ltg.)

ויהי היום וישלחו ויקראוהו וידברו אתו לראות מופתיו, ויתנוהו במשמר, וישלחוהו אל רומא אסור בזיקים; ולא נודע מה היה לו, אך כי מרומה שלחו גזר דינו בעונש חרם שישרפו כל האנדרטי *) והצורות שלו הנמצאות שם במנטובה, ותשקוט הארץ, ויהיו ליהודים כתמול שלשום:

והיהודים אשר בפאדובה הרבה מהם נפוצו בארבע כנפות העיר לשבת שם, ויתיעצו בדבר ההגמון לתת להם מקום לשבתם ברחוב אחד יחד ככל הנעשה בוירונה, ויתנו אל היהודים רחוב בית הכנסת וכל סביבותיו, ויפילו הבתים אשר שמה, ויבנו היהודים כל אחד ואחד עד מקום שידו מגעת בשנה ההיא, והנוגשים אצים לאמר: כלו מעשיכם והאספו אל בתיכם אשר בניתם, ויגרשום מבתיהם אשר נפוצו שם וישבו תחתם אל הרחוב אשר נתנו להם עד היום. ע״כ.

יהי רצון מלפני אבינו שבשמים לקבץ פזורינו מבין הגוים ולהביאנו לציון ברנה ולירושלים בשמחת עולם, ושם נעבדנו יהודה וישראל יחדו כימי עולם וכשנים קדמוניות, וערבה לה׳ מנחת יהודה וירושלם אמן, כן יהי רצון.

ובשנת שס״ב (1602) סגר יומו המלך התוגר אמוראט, וימליכו השרים את בנו שולטאן מאומד, והוא נער בן שבע עשרה שנה, וישב על כסא המלכות ותכון מלכותו מאד.

ויהי היום ויחלה מחולי האבעבועות הנקראים וארולי בלע״ז, ויגיע עד שערי מות, ויאמרו לו עבדיו יבקשו לאדונינו המלך אשה חכמת לב שתעמוד לפני המלך לרפאותו

---

*) אנדרטא מלה תלמודית, ענינה צורת איש. עיין ערוך (...

מחליו, כי כבד הוא מאד, ותאכילהו ותשרתהו, וייטב הדבר בעיני המלך ויעשו כן. ואשה חשובה אחת מנשי בני הנשיאים הלא היא אלמנת השר הגדול ר' שלמה בר נתן ז"ל איש אורינה אשר שולח לויניציאה במלאכות שולטאן שלים היתה בקונשטנטינה, והאשה ההיא חכמה גדולה ובקיאה לדעת לעשות בכל מלאכת מחשבת לרפואת החולי הנזכר, ויביאוהו בית המלך פנימה ותעש לו מטעמים כאשר אהב, ורפואות לרפואותו מחליו, ויחי מחליו, ויאהב המלך את האשה על כל הטובה אשר גמלתהו ויתן לה משאת כיד המלך, גם כל השרים נתנו לה מתנות.

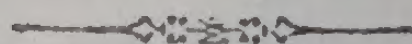
ויהי בשנת שס"ה לאלף הששי (1605), ויבקש בנה הנדיב והשר ר' נתן ב"ר שלמה לתת לדרך פעמיו עד זיניציאה וימצא ספינה ויתן שכרה, והמלך התוגר יר"ה נתן לו ספרים אל העצה מויניציאה, ובראשם הדוכוס גריטני, ויבא לויניציאה וימסור הכתבים אל העצה ויכבדוהו מאד, ויבא בבית הכנסת מהאליואנטיני וידור נדרים ויעש נדבות לעניי ארץ ישראל, תבנה ותכונן במהרה בימינו, ולעניי העיר, זכרה לו אלוה לטובה.

בשנה ההיא היתה שנה שחונה בכל גלילות איטל־יאה, כי ביום השמיני עצרת היתה עצירת גשמים ולא ירדו גשמים עד חדש ניסן שירדו מהם מעט, וגם שלג לא היה בל ימות החורף, ויפלא בעיני כל העמים, עליה לבניכם ספרו.

ובחדש אדר סגר יומו האפיפיור וימות, ויבחרו החשמנים בחשמן ליסנדרו די מדיצי ממשפחת הדוכוס הגדול מטוסקאנה, ויושיבוהו על כסא האפיפיור בי"ג לחודש ניסן, הוא הראשון לחודש אפריל, וישמחו כל עמי הארץ

מאר, גם היהודים שמחו שמחה גדולה מאוד, כי אמרו זה ינחמינו מעצבון ידינו ויקראוהו ליאון האחד עשר ולא ארכו לו הימים, כי מת בכ״ז יום לחודש אפריל, ויבכוהו כל העמים מאד, כי איש ישר היה.

בעת ההיא נולד בן למלך פיליפו מלך ספרד, ותרב השמחה בכל ערי מלכותו, וישלחו לבשר בכל המדינות, אל מדינה ומדינה ככתבה, וישמחו כל העמים והשרים מאד, יהי רצון מלפני אבינו שבשמים לתת בלב המלך וכל עמו ובלב כל שרי מלכותו לעשות חסד עמנו ועם כל ישראל אמן.

דף 126 הערה 2 צריך לתקן Maltesérritter במקום Tempel-ritter.

אַחֲרִית דָּבָר

תַּמּוּ דִבְרֵי יוֹסֵף, יַרְחֵי עָמָל תָּמוּ. וַאֲנִי אֶשָּׂא לְבָבִי, אֶשְׁכָּר לָאֵל הַשָּׁמַיִם, וְרוּחִי עַל כְּנַף רְנָנִים עִם מַשְׂאַת כַּפַּי סֶלָה: כִּי תַמָּה חֲמַת הַמֵּצִיק, נָקָם וָרֶצַח חָדֵלּוּ; אֵין לוֹבֵשׁ אַדֶּרֶת שֵׂעָר, לְמַעַן כַּחֵשׁ אַךְ לְהָרֵעַ, אֵין אַכְזָר יִתַּמָּם עוֹד לִשְׁפּוֹךְ דָּמִים לֵאלֹהוּ, אֵין קוֹרֵא בְצֶדֶק: „רַצְּחוּ" לְכָל נוֹטִים מִדְּרָכֵהוּ. עַתָּה מַלְכֵי חֶסֶד לֶאֱמוּנָה גָבְרוּ בָּאָרֶץ; שִׁבְטָם שֵׁבֶט מִישׁוֹר, צֶדֶק מַשְׁעֵן מֶמְשַׁלְתָּם. עַל נַחֲלֵי עֲדָנִים יְנַהֲלוּ. יַחַד כָּל־מִשְׁפְּחוֹת גּוֹיִם, פְּעוּלַּת אָדָם יִשְׁפּוֹטוּ וּלְהֶגְיוֹנוֹ קָרְאוּ דְרוֹר. הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַיְיָ וּמוֹרָשֵׁי לֵבָב בְּיָדוֹ; הָאָרֶץ לִבְנֵי אָדָם, וּגְמוּל יְדֵיהֶם חֶלְקָם: זֹאת שִׂימוּ עַל־לִבְּכֶם עַמִּים רוֹזְנֵי אָרֶץ! עַל־הַמַּעֲשֶׂה טוֹב אוֹ רָע, לְאוֹר תּוֹצִיאוּ מִשְׁפָּט. אוּלָם רוּחֵנוּ חֵלֶק יְיָ, לִבֵּנוּ חֶבֶל נַחֲלָתוֹ, פֹּה יִכּוֹן בְּחֶסֶד כִּסְאוֹ, בְּקֶרֶב לִבֵּנוּ יִשְׁפּוֹט, אַל תִּשְׁלְחוּ בוֹ יָד, יָד עַל־כֵּס יָהּ! תּוֹרַת יְרוּשַּׁת אֲבוֹתֵיכֶם כַּבְּדוּ בֶאֱמֶת וּבְתָמִים, וּבְאֵשׁ דָּת, לָנוּ יְרֻשָּׁה, אַל נָא תֶּהֶרְסוּ לִנְגוֹעַ. אָז כְּבוֹד אֱמֶת תִּנְחָלוּ וִירַנְּנוּ כָּל עוֹשֵׂי טוֹב.

Lts.

הדפים "אקדמון"
ירושלים – תשכ"ח

Joseph, ha-Kohen, 1496-1578.
Emek ha-bakha

המחיר לסטודנט 3.00 ל״י

הדפיס אקדמון
טל׳ 4־36253 ירושלים
198 / 68